

T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

814 80

REHBERLİĞİN TÜRK MÜZECİLİĞİNDEKİ YERİ VE MİLLİ
SARAYLARDA UYGULANMASI

814 80

MÜZECİLİK
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ
AYTEKİN KILAVUZ

İstanbul 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON BİRİMİ

T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**REHBERLİĞİN TÜRK MÜZECİLİĞİNDEKİ YERİ VE MİLLİ
SARAYLARDA UYGULANMASI**

MÜZECİLİK
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ
AYTEKİN KILAVUZ

TEZ DANIŞMANI : Dr.SÜMER ATASOY

İstanbul 1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

1. GİRİŞ.....	1
2. REHBERLİK HİZMETLERİ.....	6
2.1 Rehber Nedir?.....	6
2.2 Rehberliğin Tarihçesi.....	7
2.2.1Dünyadaki Gelişimi.....	7
2.2.2Türkiye'deki Gelişimi.....	7
2.3İyi Bir Rehber Profili.....	12
2.4Rehberliğin Türk Turizmindeki Yeri	14
2.5Rehberliğin Hizmet Alanı.....	16
2.5.1 Ülkesel Rehberlik.....	17
2.5.2 Bölgesel Rehberlik.....	18
2.5.3 Müze Rehberliği.....	18
3 MÜZECİLİKDE REHBERLİĞİN YERİ.....	22
3.1 Türk Müzeciliğinde Rehberliğin Katkısı.....	22
3.2 Müzelerde Rehber Gerekliliği.....	24
3.3 Müze Gezilerini Etkileyen Faktörler.....	29
3.4 Müze Bilincinin Yaygınlaşması.....	32
3.5 Dünyada Müze Rehberi (Yetiştirilmesi ve Eğitimi).....	33
3.6 Dünya Müzelerinde Tanıtım ve Rehberin Rolü.....	34
3.6.1 Bavyera, Köln, Berlin ve Aşağı Saksonya Müzeleri (Almanya).....	35
3.6.2 Versailles Müze – Sarayı (Fransa).....	37
3.6.3 Schönbrunnen Müze – Sarayı (Avusturya).....	37
3.6.4 Beyaz Saray (ABD).....	38
3.6.5 Engelli Ziyaretçiler İçin Rehberlik Uygulamaları.....	38
3.6.6 Dünya Müzelerinde Tanıtım ve Müze Rehberliğinin Ortak Yönleri.....	40
4. MÜZE REHBERLİĞİNİN MİLLİ SARAYLARDA UYGULANMASI.....	42
4.1 Milli Saraylar Nedir?.....	42
4.2 Milli Saraylara Bağlı Yapılar.....	43
4.2.1 Dolmabahçe Sarayı.....	43
4.2.2 Beylerbeyi Sarayı.....	44
4.2.3 Yıldız – Şale Köşkü.....	45
4.2.4 İhlamur Kasrı.....	46
4.2.5 Küçüksu Kasrı.....	47
4.2.6 Aynalıkavak Kasrı.....	48
4.2.7 Maslak Kasırları.....	50

4.2.8 Yalova Atatürk Köşkü.....	51
4.2.9 Florya Atatürk Köşkü.....	52
4.2.10 Diğer Yapılar.....	53
4.3 Milli Sarayların Halkın Ziyaretine Açılışı.....	53
4.4 Milli Sarayların Gezdirilmesinde İlk Uygulamalar.....	55
4.5 Milli Saraylarda Rehberlik Hizmetinin Başlangıcı.....	56
4.6 Günümüzde Milli Saraylarda Rehberliğin Konumu.....	57
4.7 Milli Saraylarda Bugünkü Rehberlik Hizmeti.....	58
5. ÖRNEKLEME : DOLMABAĞÇE SARAYI.....	60
5.1 Gezi Güzergahı.....	60
5.1.1 Gezi Güzergahındaki İlk Uygulamalar.....	60
5.1.2 Gezi Güzergahındaki Bugünkü Uygulamalar.....	61
5.1.3 Günümüzde Dolmabahçe Sarayı'nda Uygulanan Tanıtım ve Rehberlik Etkinlikleri.....	62
5.1.4 Dolmabahçe Sarayı Tanıtım ve Rehberlik Etkinliklerinin Çağdaş Müzecilik Açısından Değerlendirilmesi.....	63
6. SONUÇ.....	70
6.1 Sorunlar.....	71
6.2 Öneriler.....	73
FOTOĞRAF LİSTESİ	
PLAN LİSTESİ	
BİBLİYOGRAFYA	

ÖNSÖZ

Türkiye’de müzecilik ile ilgili çalışmalar çok eskilere uzanmasada, kuruluşundan bugüne müzecilik üzerinde çok çalışmalar yapılmış, birçok müzeler kurulmuş, uzmanlar yetiştirilmiş ve kitaplar yazılmıştır.

Ancak müzelerin tanıtımında önemli rolü olan turist rehberliği yada daha dar anlamı ile müze rehberliği buna paralel bir gelişme göstermemiştir. Ne yazık ki ülkemizde konumuzla ilgili rehberlik üzerine yapılan çalışmalar, araştırmalar, bu konuda yazılan makale ve kitaplar bugüne dek son derece sınırlı kalmıştır.

Müze ve rehber arasındaki ilişkiyi irdeleyen bu çalışmamda bana rehberlik eden danışman hocam Dr.Sümer Atasoy’a, Prof.Tomur Atagök’e, Sn.Sedat Göksu’ya teşekkür ederim.

Ayrıca Müze Rehberlerinden tezin redaktörlüğünü yapan Cengiz Göncü’ye, fransızca çevirileri yapan A.Rasim Karakullukçu’ya, bilgisayar yazılımında son ana kadar bana destek veren İlksen Yumrukçağlar’a, Şerif Erdem’e, Engin Çelik’e ve katkılarından dolayı Dolmabahçe Sarayı’nın tüm rehberlerine teşekkür ederim.

AYTEKİN KILAVUZ

ÖZET

Rehberliğin tanımı, kısa tarihçesi, gelişimi, müzeciliğe yaptığı katkısı ve gerekliliği ile Milli Saraylarda uygulanış biçimini irdeleyen bu tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır.

Tezin içeriğinin genel bir değerlendirme olarak ele alındığı giriş bölümünde, ayrıca bu tez çalışmasında kullanılan araştırma yöntemleri, çalışmanın amacı ve önemi vurgulanmıştır.

İkinci bölümde rehber sözcüğünün bu tez çalışması içindeki anlamı, tarihçesi, kısaca dünyada ve Türkiye’de geçirdiği gelişim süreci ile birlikte iyi bir rehberde aranan özellikler ve rehberlerin çalışma alanları anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, Müzecilikte rehberliğin yeri, rehberlik hizmetlerinin Türk Müzeciliğinin gelişimine sağlayacağı katkı, rehberlerin müzelerde gerekliliği, dünya müzelerinde rehber yetiştirilmesi ve rehberlerin dünya müzelerindeki tanıtım etkinliklerindeki rolü anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca dünya müzelerinde rehberlik uygulamaları ile ilgili örneklerde ele alınacaktır. Engelli ziyaretçiler için çağdaş müzelerde verilen örnek hizmetlerde ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, Milli Sarayların tanımlanması yapıldıktan sonra Müze Rehberliğinin Milli Saraylarda uygulanmakta olan durumunun yanlışları ve eksikleri ortaya konulmuştur.

Beşinci bölümde Dolmabahçe Sarayı örnekleme olarak alınarak geçmişte ve günümüzde uygulanan gezi yöntemlerinin saptanmasından sonra, çağdaş müzecilik anlayışının uygulandığı ülkelerdeki yöntemler ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Müze Rehberliği’nin Avrupa’nın birçok ülkesinde ve Amerika’da müzelerde gerekliliğini ortaya koyduğu anlatılmaya çalışılırken, pedagoji merkezleri, kültür merkezleri ve ziyaretçi hizmetleri servisleri ile kendi rehberlerini yetiştirmeye yönelik çalışmalar içerisinde oldukları anlatılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de bu yöndeki çalışmaların yapılmaya başlanması için önerilerde bulunulmuştur.

1. GİRİŞ

Müzeler çağdaş toplumlarda eski eserlerin saklandığı depolar olarak görülmeyp adeta kültür ve uygarlıkların topluca, yeniden yaşatılmaya, canlandırılmaya çalışıldığı mekanlar olarak değerlendirilmektedir. Çağımızda, müzelerin bu yönünü kavrayan ülkeler (Fransa, Almanya, Amerika vb.) akademik alanda bu konularda çalışmalarını sürdürürlerken, diğer yandan da teorik çalışmalarını uygulamaya koymaktadırlar. Objelerin ve yapıtların korunmasında en son teknoloji kullanılarak "koruma" sorunu çözümlenirken, "tanıtım" etkinliklerinde de çeşitli alternatifler sunulmaktadır.

Şüphesiz gelişmiş ülkelerde müzeciliğe duyulan ilgi, bu ülkelerin eğitime verdikleri önemle yakından ilişkilidir. Aile çevresinde başlayan kültür bilinci, okulda sistemleşmekte ve çocuğun sosyal çevresinde ideal biçimine kavuşmaktadır.

Kültürel bilince paralel olarak gelişen müze sevgisi toplumumuzda son yıllarda belli bir düzeye erişse de istenen ölçüde gerçekleşmediği izlenmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, "eski eserlere sahip olma ve kökenini araştırma" bilinç ve güdüsüyle başlayan müzecilik çalışmaları günümüzde çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar "koruma" ve "tanıtım" olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir. Koruma ile ilgili sorunlar şüphesiz tezin dışında kalan çalışmaların konusudur. Bu çalışmamız, tanıtım ile doğrudan ilişkili olarak, klasik tanıtım araçlarını (etiketleme, broşür, süreli yayınlar ve genel yayınlar) sorgularken, çağdaş müzecilikte yeni bir kavram olan "müze rehberi" olgusunu tüm yönleriyle ele almaya çalışacaktır. Müze Rehberi kavramını, klasik tanıtım araçlarını tamamlayan ve bununla birlikte başlı başına özgün bir tanıtım etkinliği olarak değerlendirirken, Müze Rehberinin müzeciliğe katkısı, gerekliliği, dünyadaki örnekleri, ülkemizdeki uygulamaları, Müze Rehberinin yetiştirilmesi ayrı ayrı ele alınmıştır. Konular değerlendirilirken, Müze Rehberliği'nin ülkemizde ilk uygulandığı yerlerden biri olan Milli Saraylar bünyesindeki Saray, Köşk ve Kasırlar araştırmamızda örnekleme olarak alınmıştır.

Birer eğitim kurumu olarak değerlendirilen müzeleri ve eğitimci konumundaki Müze Rehberliğini ayrıntısıyla ele almadan önce müzecilik çalışmalarında belirleyici ve yönlendirici öneme sahip turizm olgusuna kısaca değinmekte yarar görüyoruz. Bu çalışmamızda turizm tarihini sistemli incelememiz mümkün değildir. Bu yüzden ayrıntısıyla olmasa da rehberliğin somut olarak ortaya çıktığı 19. yy' dan itibaren turizm sektöründeki gelişimi incelemekle yetineceğiz.

Turizm endüstrisi esas sıçramasını 19. yy' da yapmıştır. Turizm, insanlık tarihinde yeni toplumsal zevktir. Genişçe çevreler önce içeride, sonra komşu ülkelerde seyahat ediyorlardı. Edebiyat ve tarihte yeri olan kentler, ünlü tabiat değerleri canlanıyordu. Teknik sergi ve fuarlar binlerce insanı kendisine çekiyordu. Bu yüzyılın özelliği de gelişme ve açılmadır.¹ 19.yy ortalarında İngiltere'de Thomas Cook adlı bir girişimci ilk defa kendi ülkesinde bir gezi düzenlemiştir.²

Turizm sektörünün Osmanlı İmparatorluğuna olan etkisi de yine 19. yy' da olmuştur. 1839 yılında Tanzimat'ın ilan edilmesiyle Osmanlı'nın merkezi İstanbul, Avrupalıların daha rahat gelebildikleri bir yer olmuştur.

Osmanlı Ülkesi'nin gizemini çözmek amacıyla çeşitli ülkelerden gelen gezgin yazarlar ve araştırmacılar bir dizi gereksinimi de beraberinde getirdiler.³ Bu gereksinimlerin en önemlilerinden biri de - ülkeye gelen bu insanlara rehberlik edecek olan Tercüman-Rehber idi.

O dönemde "Seyahat Acenteliği" ne kavram ne de kurum olarak İstanbul'da bilinmediği için ilk Tercüman-Rehberler müşterilerini kendilerine karargah olarak seçtikleri otellerden edinmişlerdir. Ancak bu Tercüman-Rehberler işlerini nasıl yapıyorlardı, eğitimleri neydi, yabancı dil bilgileri ne düzeydeydi? Bu konularda onları denetleyecek hiçbir kişi ve kuruluş yoktu. Tamamen kendi inisyaflarına terk edilmiş, kendi bildikleri gibi davranan, yarardan çok zarar getirebilecek kişilerdir. İlk Tercüman-Rehberler turistlere kulaktan dolma, bilimsellikten büyük ölçüde uzak bilgiler vermeyi, haksız kazançlarını örtmede bir araç olarak kullanmışlardır. Bununla birlikte somut olarak Rehberlik adına ortaya koydukları en önemli hizmetleri ise özel izinle gezilebilen turistik mekanlara giriş için onay almalarıydı.⁴

Rehberlerin gezilebilmesi bu denli güç olan Sarayların ve Sultan Camilerinin kapalı kapılarını turistlere gezdirmek için gösterdikleri üstün çaba bir kaynaktan şöyle anlatılmaktadır: « Oteldeki Tercümandan, elçilik Tercümanına ve elçilikte Tercümanı kontrol eden kefereye, oradan, Bab-ı Ali'de veya Saray'da bu fermanları, kenarı altınlı kalın kağıda parlak çini mürekkebi ve kamyış kalemle cızır cızır döktüren, mühür devletliye kadar uzanan görünmez bir zincir sayesinde turist, "güzel bir gün" geçime şansına sahip oluyordu.»⁵

¹ Çelik Gülersoy: Seyahat Acenteliği, İstanbul, 1964, 6

² a.g.e., 11

³ Çelik Gülersoy: "Tarihimizden Bir Yaprak, Tercüman Rehberlik", TÜRSAB, 34 (1985), 21

⁴ Dolmabahçe Sarayı Müdürlüğü 13 no'lu odada saklanan, ancak envanter numarası bulunmayan 1912 yılına ait "Gelen-Giden Evrak" defterinin kayıtlarında Topkapı Sarayı'nı gezmek isteyen yabancı heyetlerin dilekçeleri ve bu dilekçelere verilen cevaplara rastlanmıştır.

⁵ Çelik Gülersoy: a.g.e.22

Tanzimat yıllarında Osmanlı Devleti'nde kısmen ya da tamamen halka açık bir tek müze bulunmaz ve bu tarihsel-kültürel varlıklar Devletin özel izniyle zorlukla gezilebilirken, Paris'te çok daha önceleri Fransız Monarşisi'nin sona ermesinden sonra tüm koleksiyonu halka ait olduğu ilk defa beyan edilerek Louvre kamulaştırıldı (10 Ağustos 1793) ve haftanın üç günü halka açık tutularak, "Musee Revolutionnaire" ilan edildi. Daha sonra Napoleon'un yönetiminde savaşlardan getirilen ganimetlerle koleksiyon büyüdü ve dünyanın dört bir yanından gelen bu kültür varlıkları Louvre' e akmaya başladı.⁶

Türkiye ise tarihi ve coğrafyası ile müzecilik açısından son derece elverişli konuma sahip bir ülke olmasına rağmen, bu alandaki çalışmalarını Gelişmiş Ülkeler düzeyinde sürdürememiştir. Kültürel gelişimin bir bölümü olan müzecilik Türkiye'deki bu geri kalmışlıktan kendisine düştüğü oranda etkilenmiştir. Oysa ki, Türkiye'nin sahip olduğu değerler Batılılar tarafından bizden önce fark edilmiştir. Öyle ki kendi kültür varlıklarının kökeninin Anadolu uygarlığından etkilendiğini söyleyen ve bu yolda araştırmalar yapan Batılı araştırmacılar dahi vardır.⁷ Bu bağlamda, başta Alman ve Avusturya olmak üzere bir çok Avrupalı arkeolog ülkemizde kazılar yapmış ve çıkardıkları arkeolojik bulguları (1880'li yılların başlarına kadar Eski Eserler Yönetmeliği bulunmadığından) kolayca yurtdışına çıkarmışlardır. Kültür varlıklarımızın bu şekilde Devlet ihmali sonucunda adeta yağmalanmasına 1883 yılında Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde çıkartılan ilk Eski Eserler Yönetmeliği (Asar-i Atika Nizamnamesi) ile son verilmiştir. Arkeoloji Müzesi kurularak bu müze adına ilk ulusal kazılar başlatılmıştır.⁸

Geçmişte durum kısaca böyleyken, acaba Türkiye bugün elinde bulunan müzelik eserlerin değerini biliyor mu, çağdaş müzecilik anlayışı ile sergileyebiliyor mu, varolanı değerlendirebiliyor mu? Çünkü Türkiye her türlü olumsuzluklara rağmen müzecilik açısından tarihi olduğu kadar doğal zenginliğe sahip bir ülkedir.

Tarih öncesi çağlardan bugüne kadar kültürler harmanı olmuş Anadolu'da insanlık tarihinin bütün evreleri yaşamış, yeşermiş, boy atmıştır. Uygarlık tarihinin ürünleri, yaklaşık 2,5 milyon eser müzelerde "koruma" altındadır. Bu eserlerin yaklaşık onda biri sergilenirken, çok büyük bir bölümü depoların ilkel ortamlarında, günümüz kültürüne hizmet edebilmek için sergi salonlarına çıkacakları günleri beklemektedir.⁹

21. yüzyıla girmeye hazırlanırken müzeciliğimizi çağa uydurmak için çaba gösterenlerde vardır. Çağdaş Müzecilik anlayışına göre, müzelerin geleneksel yapısıyla bilişim çağına uyum sağlamasının mümkün olmadığı ve bu nedenle

⁶ Tomur Atagök: "Halka Açılan İlk Müze Louvre", Mozaik, 3(1995), 64-68

⁷ Thomas Gage; "Türkiye'nin Thomas Jefferson'ı" TTOK Belleteni, 75 (1986), 354

⁸ Sümer Atasoy: "Türkiye'de Müzecilik" Tasarım, 30 (1992), 114

⁹ Gülçin İlci: "Müzeler Müzelik" Cumhuriyet, 7 Ekim 1990, 20

yenilik ve değişiklik gerektiği savunulmaktadır.¹⁰ Türk müzeciliği ie kapanıklıktan¹¹ , depo olmaktan kurtarılıp kamuya açılmalı, birer eğitim kurumu gibi etkinlik göstermelidir.

Çağdaş Müze Mimarisi uzmanı, İtalyan Mimar Gae Aulenti; müzelerin kapalı kapılar olmadığını, bu binaları, eserlerin saklandığı kasalar gibi görmemek gerektiğini belirtirken müzeleri, halkın ziyaret ettiği, ulusal ve evrensel kültür bilinçlerinin geliştii yerler olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, ziyaretçi kitlesi çocuklardan uzmanlara dek uzanan müzeleri, pedagojik düzeyi yüksek binalar olarak düşünmek gerektiğini belirtmektedir.¹²

Çağdaş Müzecilik anlayışına göre müzenin ana kaynağı bilgidir. Bu bağlamda müzeler halkla ilişkiler yönündeki faaliyetlerini gözden geçirmeli ve yeniden değerlendirmelidirler. Müzeler birbirlerinden bağımsız sürdürdükleri sosyal etkinliklerini birleştirmeli ve birbirlerinin başarılarına ortak olmalıdırlar.¹³

Bu anlayış içinde müzeler, halkla ilişkilerini daha etkin ve sağlıklı sürdürebilmek için ortak çalışmalar yürütebilecek uzmanlık birimlerini oluşturmalıdır. Yürütülecek araştırma ve benzer çalışmaların içinde de Müze Rehberi bazen bizzat araştırmaların içinde, kimi zaman ise toplanan bilgileri halkla paylaşacak şekilde yer almalıdır. Zira bu sayede müzelerden halka bilgi aktarımı hızlandırılarak Eğiten-Bilgi Veren Müze olgusuna gerçeklik kazandırılabilir.

Ne var ki, müzeciliğimiz başka sorunlarla uğraştığından Müze Rehberliği ile ilgili bilimsel çalışmalar henüz istenen düzeye ulaşmamıştır.

Avrupa'nın büyük müzelerinde verilen rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin standardına Türk müzelerinin şu ana kadar ulaştığını söylemek zordur.¹⁴ Türkiye müzelerinde ziyaretçilere yönelik olarak, klasik etiketle bilgilendirme sisteminin dışında, Milli Saraylar'da bulunan müze rehberliği uygulaması ile diğer müzelerden farklı olarak ziyaretçilere hizmet verilmeye

¹⁰ Sümer Atasoy; Yeni Müzecilik Anlayışı: "Eğiten-Bilgi Veren Müze", Kuruluşunun 150'nci Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III, Bildiriler, (24-26 Eylül 1996-İst), Ankara, 1997, 97

¹¹ Aslı Kayabal, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Ana Bilim Dalı Başkanı Tomur Atagök: "Müzeciliğimiz içe Kapanık" Cumhuriyet, 9 Haziran 1992, 11, Türkiye'de müzecilik "pasif ve ie kapanık" bir işletmedir. Müzeler sanat yapıtları ve kültür nesnelerinin derlenip belgelenmesi ve sergilenmesiyle sınırlı bir çalışma yapmaktadır. Dünya müzelerinde, korunan sanat yapıtlarının değerlendirilmesi için halka sunulması ve halkın bu yönde eğitilmesi önem kazandı. Türkiye'deki müzelerin sorumlulukları ise nesneye karşıdır. Bugün içe dönük müzecilik bile bütünüyle gerçekleşmiyor.

¹² Aslı Kayabal, "Müzeler Eserlerin Saklandığı Kasa Değildir" , Cumhuriyet, 22 Mart 1992, 13

¹³ Sümer Atasoy; a.g.e. , 97

¹⁴ Tomur Atagök, "Halka Açılan İlk Müze Louvre" Mozaik, 3 (1995), 68, Louvre'u gezmek kolay değil, ama yöneticiler kolaylaştırmaya çalışmışlar. Rehber broşür "orientation guide" doğal olarak birkaç ayrı lisanda basılmış, planlar her bölüm için ayrı renklerle kodlanmış. Genel başlıklar, bir bölümde neler görülebilir, açıklıyor. Video alanları, geçici sergilerin yerleri, günlük rehberli turlar, gurup girişleri ya da turları. eğitim, workshop programlar, konferanslar, altı lisanda seçilen kulaklı teypler "acoustiguides" üzenin hizmetleri arasındadır

çalışılmaktadır. Bununla beraber uzun yıllardan beri uygulana gelen Etiketle Bilgilendirme sistemi dışına çıkarak müze tanıtımcılığı konusunda farklı bir uygulama alanı açan Milli Saraylar Rehberlik Hizmetleri, amaçlanan çalışmaların gerçekleştirilebilmesinde önemli bir kilometre taşı sayılabilir. Milli Saraylar'daki rehberlik uygulamasının olumlu ve olumsuz yanlarının ülkemiz müzeciliği açısından değerlendirilmesi gerekir. Milli Saraylar örneğinden yola çıkarak tüm müzelerimize uyarlanabilecek genellemelere, yargılara varılmalıdır.

Tezin özü niteliğindeki bu genel girişin ardından, izlenen metod ile ilgili olarak;

Araştırmanın, hazırlık ve malzeme toplama evresinde, ulaşılan bilgilerin guruplandırılmasında "dokümantasyon" metodu kullanıldı. Bilgi kaynağı olarak - doğrudan ya da dolaylı- yayın, süreli yayın ve broşürlerden, bilgiye ulaşmada ise özel ve resmi kütüphaneler, internet ve yabancı müzelerle yapılan yazışmalardan yararlanıldı. Milli Saraylar'daki "rehberlik etkinlikleri" ile ilgili saptamalarda "gözlem" metodu kullanıldı.¹⁵ Milli Saraylar, ülkemiz müze rehberliğinin uygulandığı bir kaç kurumdan¹⁶ biri ve en önemlisi olduğundan araştırmamızda "örnekleme" olarak alındı. Böylece, parçadan bütüne hareketle tüm müzelerimiz için genel-geçer yargılara ulaşma amaçlandı. Dolmabahçe Sarayı rehberlik uygulamaları "karşılaştırma metodu"ndan yararlanılarak dünyadaki benzer uygulamalarla karşılaştırıldı. Böylece bir birine benzer nesne, olay ve olgular arasında ilişki kurularak ülkemiz müze rehberliğinin bu açıdan da değerlendirilmesi yapıldı. İncelenen problemin daha iyi anlaşılabilmesi için her konu başlığı gerektiğince alt başlıklara ayrıldı. Ortaya konan saptamalardan alt sonuçlara ulaşılırken, tezin "sonuç" bölümünde bu alt başlıklardan, "ana başlıklar" elde edildi.

Bu çalışmanın amacı;

Müzelerimizde -klasik tanıtım araçlarının yanında- Müze Rehberi olgusunun, tamamlayıcı, özendirici, yorumlayıcı, çeşitlendirici... gibi nitelikleriyle gerekli olduğunu, objelerin ve yapıtların gerçek anlamda tanıtımında insan unsurunun önemini vurgulamak,

Milli Saraylar örneğinden yola çıkarak; öncelikle tüm müzelerimiz için genel-geçer yargılar çıkarmayı, ikincil olarak da bu kurumlardaki rehberlik sistemini irdelemektir.

Çalışmanın önemi ise; bu alandaki çalışmaların "ilklerinden" biri olması, konuyla ilgili yapılacak daha kapsamlı çalışmalara mütevazı bir kaynak oluşturacağını ummasıdır.

¹⁵ Bu tezin hazırlayıcısı 1987 yılından bu yana Milli Saraylar Rehberlik hizmetlerinin içinde aktif olarak bulunmaktadır.

¹⁶ Nitekim Topkapı Sarayı Harem bölümünde 1971 yılından itibaren müze rehberliği uygulamasına başlanmıştır. Ayrıca 1997 yılından bu yana İstanbul Askeri Müze'de de rehberlik hizmeti bir rehberle başlamıştır.

2. REHBERLİK HİZMETLERİ

2.1 Rehber Nedir?

Rehber sözcüğü Türkçe'ye Farsça'dan geçmiştir ve Türkçe'de kılavuz karşılığını bulmaktadır.¹⁷ Bu kelime etimolojik olarak çözümlendiğinde; "rah" ve "ber" kelimelerinden oluştuğu görülür. Türkçe'de Rehber kelimesi, "yol gösteren kimse, kılavuz; bir kişiyi veya topluluğu yönlendiren" anlamlarında kullanılırken,¹⁸ özel bir terim olarak turizm terminolojisinde "turistlere gezdikleri yerleri kendi dillerinde anlatan, hava alanında karşılanmalarından ülkelerine uğurlanışlarına kadar her türlü gereksinimlerine tercüman olarak yardımda bulunan kişi" anlamında da kullanılmaktadır.

Rehber, batı dillerinde genellikle Latince kökenli "guide" kelimesi ile ifade edilirken, Alman Dili'nde "Führer" olarak karşılık bulsa da sonuçta anlam olarak birleşirler.

Şüphesiz genel anlamdaki Rehberlik (yol gösterici, kılavuz, önder) bu araştırmanın kapsamı içinde değildir. Yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi turizm terminolojisinde Rehber kavramı başlangıçtan itibaren Tercüman¹⁹-Rehber ifadesi ile kullanılmıştır. Zira yabancı dil bilmeyen kılavuz veya yol gösteren kişiler bu mesleğin kapsamında değildir.²⁰ Tüm bu tariflerin ışığında günümüz Türkçe'sinde Tercüman-Rehberlik kavramı Dil bilen-Yol gösterici olarak karşılık bulmaktadır. İlk ortaya çıkışında Tercüman-Rehberlik kavramı ile anılan bu turizm etkinliği günümüzde Profesyonel Turist Rehberliği olarak ifade edilmektedir.

Geniş anlamda sadece Tercüman-Rehberliğin görev alanı ülkenin her yanına uzanabilmesine karşılık, dar anlamda sadece belirli müzelerde veya büyük müzelerin belirlenmiş bölümlerinde görev yapan ve konusunda uzman sayılan (bu araştırmanın merkezinde bulunan) Müze Rehberleri de vardır. Ancak Müze Rehberliği Türkiye'de henüz tam anlamıyla uygulanabilen bir meslek değildir. Milli Saraylar bünyesinde çalışan Rehberlerin üniversite düzeyinde eğitim almış olmaları ve yabancı dil düzeylerinin rehberlik yapmaya yeterli olmasına rağmen rehberlik ve müzecilik eğitimlerinin yeterli olduğu söylenemez. Müze Rehberi olabilmek için yeterli düzeyde mesleki eğitim alınması gereklidir. Bu gerçekleştirildiği takdirde Müze Rehberliği ülkemizde de Avrupa ülkelerindeki standartlara ulaşabilir.

¹⁷ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Cilt:2, 1992, 1219

¹⁸ Büyük Larousse; "Rehber", Cilt 19 , 1986 , 9747

¹⁹ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Cilt2, 1992, 1457

²⁰ Çelik Gülersoy; "Turizm Elçilerimiz Tercüman-Rehberler". Rehber Dünyası, (Kasım 1996), 5

2.2 Rehberliğin Tarihçesi

2.2.1 Dünya'daki Gelişimi

Turist rehberliğinin geçmişini araştırırken doğaldır ki, bunu turizm hareketlerinin içinde aramak gerekir. Eğer rehberlik turizm içinde bulunan bir hizmet alanı ise turizm ile birlikte gelişen bir süreci olmalıdır.

Turizm endüstrisinin ilk gelişmeye başlaması, Avrupa'daki endüstri devrimi ile birlikte olmuştur. Endüstri devriminden sonra zenginleşmeye başlayan Avrupa ülkelerinde, seyahat etmek isteyen insanların sayısı artmaya başlamıştır. Bu gelişme seyahat acentelerinin doğuşunu hazırlamıştır. Modern seyahat acenteliğinin tarihi, Thomas Cook ile başlamıştır.²¹

Thomas Cook, 5 Temmuz 1841 yılında, yolcu başına 1 Şilin toplayarak 570 kişilik bir yolculuk organize etmiştir. Midland demiryolu şirketi ile anlaşıp, gidiş dönüş bileti bastırması ve böylece dünyanın ilk organize edilmiş gezisi Leicester'den Loughborough'e yapılmıştır. Gezinin organizasyonunu ve rehberliğini Thomas Cook yapmıştır. Böylece ilk organizasyonunu ticaret amacıyla yapmayan Cook'un önünde, yeni bir mesleğin alanı uzanmaktadır. Her yerden gezi istekleri gelmeye başlamıştır. Thomas Cook mesleği olan marangozluğu bırakıp, turizm işini yapmaya başlamıştır.²² Thomas Cook, denetimli turların babası sayılmış ve rehberli turlarla onun adı özdeşleşir olmuştur.²³

Thomas Cook'un organizasyonunun aynısını 1863'te Almanya Breslau'de Stangen kurmuştur. Stangen turistlerden aldığı belli bir ücret karşılığında onların önceden belirlenmiş araçlarla seyahatlerini ve konaklamalarını sağlamıştır.²⁴

2.2.2 Türkiye'deki Gelişimi

Rehberlik mesleğinin Türkiye'deki başlangıç ve gelişimine bakıldığında çok fazla bilgi, ya da bu konuda yazılmış kitap bulmak oldukça zordur. Sosyal yaşamımızın, bir çok yönünde olduğu gibi, turizm alanı içinde bir aracılık mesleği olan tercüman-rehberlik konusu da yazılmamıştır.²⁵ Turist rehberliğinin Avrupa'daki gelişim süreci ile Türkiye'deki gelişimi arasında farklılıklar vardır.

Avrupa'daki gelişme süreci, turistik gezilerin başlama ve gelişmesine paralel olarak, olağan bir süreçte gereksinim olarak ortaya çıkmış ve gelişimini sürdürmüştür. Önce turistik faaliyetlerde bir gelişme olmuştur, sonra organize

²¹ Çelik Gülersoy; Seyahat Acenteliği , İstanbul , 1964 , 6

²² a.g.e., 12

²³ Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı: Tur Yönetiminin İske ve Süreçleri, Ankara, 1983, 25

²⁴ Şadi Can Saruhan; Tercüman Rehberlik Mesleği Ders Notları, İstanbul, 1989, 20

²⁵ Çelik Gülersoy; "Tarihimizden Bir Yaprak, Tercüman – Rehberlik" , TÜRİSAB , 34(1985) , 19

edilmiş gezilerin daha ekonomik ve geniş insan kitlelerine hizmet verebilmesi ile seyahat şirketleri ortaya çıkmıştır. Şirketlerin organize ettiği turları gezdirebilmek için de rehberlik mesleği ortaya çıkmıştır.²⁶

Osmanlı topraklarını resmi veya turistik amaçlı ziyaret eden yabancılarla ilk iletişim Tercüman-Rehberler'den önce Fener'li Rumlar'ın öncülüğünü yaptığı resmi tercüme çalışmalarıyla başlamıştır. Ancak bu çalışmalar salt tercüme yapmaktan ibaret olup, konuk gezdirme ve benzeri etkinliklerle ilgisi olmayan bir düzlemde gelişmiştir.²⁷

1800'lü yılların ilk çeyreğinden sonra ortaya çıkan Rehberler ya da o zamanki adıyla Tercümanlar ile turistlerin ilk karşılaştıkları yerler oteller ve Kapalıçarşı olmuştur.²⁸ Kontrol dışı ve denetimsiz olarak salt yabancı dil bilgisi ile yapılan Rehberlik uygulamasına Devletin el koyması ilk defa 1890 yılında olmuştur. 29 Ekim 1890 yılında yayınlanan 190 sayılı karnamemeye göre, turistlere Tercüman-Rehberlik yapmak isteyenler, devletten izin belgesi almakla mükellef tutulmuşlardır. Tercüman-Rehberleri bir tüzüğe bağlayan bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesi için dönemin İçişleri Bakanlığı ve Belediyelerine görev verilmiştir.²⁹

Günümüzdeki söylenişi ile Tercüman-Rehberlik mesleği bir zamanlar İstanbul'da tamamıyla azınlıkların elinde idi. Türkiye Turing kurumu bu mesleği yetkin olmayan kişilerin inisiyatifinden çıkarıp ülkesini olumlu yönde tanıtımını yapabilecek yurtsever gençlerin yetiştirilmesi için büyük çabalar sarf etmiştir. Turing'in yayınladığı "Seyyahin Cemiyeti"adlı bir kitapçıkta azınlıkların yaptığı kötü propagandalar için şöyle denilmektedir : «Bunlar yüzyıllar süren Osmanlı ilgisizliğinden yararlanarak Türk tarihi aleyhine sayısız efsaneyi propaganda ederlerdi. Bizim çocukluğumuza kadar gelen yaygın bir söylenti olarak, Fatih'in Ayasofya'ya yaralıları çiğneyerek at üzerinde girdiğine ve sütunlardan birinin tepesinde kanlı el izinin görüldüğüne inanılırdı. Bu gibi akıl ve gerçek dışı propagandalar, tamamen gayrı Türk Tercüman - Rehberlerin eserleridir.»³⁰

Seyyahin Cemiyeti³¹ rehberlik konusuna el atarak belediye bünyesinde kurslar açıp, konferanslar düzenleyerek yetiştirdiği Tercüman-Rehberlere belge vermiş ve böylece rehberliği bir düzeye oturtmuştur. Birçoğu tarihçi, müzeci olan

²⁶ Çelik Gülersoy, Seyahat Acenteliği , İstanbul , 1964 , 11-12

²⁷ Fethi Pirinçcioğlu, "Dünden Bugüne Tercüman-Rehberlik", TÜRSAB, 145, (1996), 44

²⁸ a.g.e., 44

²⁹ Hüseyin Çimrin, Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si, Antalya, 1995, 10-11

³⁰ TURING , T.T.O.K. 50. yılı, İstanbul, 1973, 13

³¹ Grand Master Genel Kültür Ansiklopedisi , "TTOK" , Cilt : 6 , 1992 , 1482 , Seyyahin Cemiyeti: 1923 yılında İstanbul'da kuruldu. Kurucusu, tarihçi, yazar ve diplomat Reşit Saffet Atabinen ve arkadaşlarıdır. 1926 yılında adı Türkiye Turing Kulübü oldu. Daha sonra 1930 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü adını aldı. Kurum önceleri yalnız Turist Rehberi yetiştirerek, turizm propagandası yaparken, zamanla gelişerek etkin ve yurt ekonomisine katkıda bulunan önemli bir örgüt niteliği kazanmıştır.

üyelerinin gayreti ile varılan sonuç, Cemiyetin önemli ve ülke adına olumlu sayılacak ilk başarılarındanıdır.³²

Turing, ülkeyi yanlış ve temelsiz bilgilerle tanıtmaya çalışan Levanten Tercü-manlarının önüne geçmek için, yabancı dil bilen Türk gençlerini kendi bünyesinde yetiştirerek tanıtımda Yetkin ve Ulusalıcı Tercüman-Rehberler yetişmesine önderlik etmiştir. Bu yetiştirilen gençler ayrıca sınavdan geçirilmiş ve yeterliliğini kanıtlaya-mayanların yabancılarla ülke adına iletişim kurmaları yasaklanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yürürlüğe giren 8 Kasım 1925 gün ve 2730 sayılı "Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Karamame" Tercüman-Rehberlik mesleğini o yıllara göre sıkı sayılabilecek esaslara bağlamıştır Tercüman-Rehberlik mesleğine gireceklerin uymaları gerekli esasları 11 maddede toplayan bu karamamenin 3. maddesinde "tercümanlık mesleğine kabullerine mani bir sebep olmadığı tebeyyün ettikten sonra, malumatı lazimiyeye haiz olup olmadıkları bilimtihan tayin olunur" denilmesi tercüman rehberlik mesleğinde eğitimin öneminin daha o yıllarda ülkemize gelmiş olduğunu göstermektedir. Bu karamamenin 1925 yılında yayınlanmış olmasına karşılık, o yıllarda turistik faaliyetlerle ilgilenen resmi bir kuruluş bulunmadığından, Tercüman-Rehberlerin gerekli bilgiye sahip olup olmadıklarının sınav sonucunda belirlenmesi geleceğe dönük bir madde olarak kağıt üzerinde kalmıştır.³³

Kararnamede belirtildiğine göre bu dönemde rehber olmak isteyen kişiler belediyeden belge almak zorundadırlar. Ayrıca sıkı bir soruşturma ve sicil araştırmasından geçirilmektedirler. Rehber adaylarının yabancı dil bilgisinden önce, çok iyi Türkçe okuma, yazma ve konuşma bilgisinin istenmesi, Tercüman-Rehberlik mesleğini yabancıların ve ehliyetsiz kişilerin elinden kurtarma çabalarının bir sonucudur. 1925 yılında çıkartılan 2730 sayılı karamame, çok iyi Türkçe konuşan yabancı uyruklulara rehberlik yapma hakkını veriyordu. Ancak uygulama da bazı sakıncaları görülmüş olacak ki, daha sonra 1932'de yayınlanan 2007 sayılı kanunla turistlere rehberlik yapmak isteyen kişilerde Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olması şartı da aranmıştır.

Tercüman-Rehberlik ile ilgili yönetmeliğin işleyişini denetleme yetkisi belediyelerin elinde olmasına rağmen, bu işle yeterince ilgilenemediklerinden, Turing tamamlayıcı ve yol gösterici çalışmalarıyla isteklileri, Rehberlik ile ilgili olabilecek her konuda yönlendirme ve bilinçlendirme etkinliklerini sürdürmüştür.

Daha sonraları, 1935 yılında, belediyelerde turizm şubeleri kurulmuş ve Tercüman-Rehberlik konularıyla Turizm Şubeleri ilgilenmeye başlamış ve yeni

³² TURING, a.g.e., 13

³³ Şadi Can Saruhan, a.g.e., 23

bir düzenleme ile Rehberlik bu dönemde "dilmaç" olarak anılmaya başlanmış ve 1950 yılına dek bu şekilde kullanılmıştır.

1950 yılında yapılan "İkinci Turizm Danışma Kurulu" toplantısında Rehberlik üzerine önemli konuşmalar yapılmış ve dönemin Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Halim Alyol tarafından kaleme alınarak bu kurula sunulan "Turist Tercüman Rehberliği" başlıklı rapor, Tercüman-Rehberliğin turizm sektöründeki rolünü çarpıcı bir şekilde vurgulamıştır:

«Milletlerarası turizm anlayışlarının yönlendirilmesinde ve milli turizm hareketlerinin gelişmesinde seyahat acentelerinin etkisi olduğu gibi, bu acentelerin önemi ile orantılı olarak, bunların emrinde veya serbest biçimde çalışan turist tercüman veya rehberlerinin de, turizmin gelişmesinde büyük rolleri vardır. Bir ülkeye gelen seyyah, elinde yazılı rehberler, prospektüsler, broşürler bulursa bile, o ülkenin dilini, gelenek ve göreneklerini bilmediği taktirde, bir Tercüman-Rehber sürekli gereksinim vardır. Özellikle grup halinde tarihi yerleri, anıtları ve önemli yerleri görmeye, gezmeye giden, ziyaret ettikleri ülke hakkında çeşitli yönden bilgi edinmek isteyen seyyahlara, her türlü bilgiyi verecek ve onları tatmin edecek eleman, Tercüman-Rehberlerdir. Tercüman-Rehber, kendi ülkesinin canlı propagandacısı ve reklamcısıdır. Çok zaman olumsuz propagandalarla noksan ve yanlış bilgilerle doldurulmuş bir seyyah'a yurdunu sevdirecek, kötü yargılarını değiştirecek kişi, o seyyah'la birkaç saat arkadaşlık yapan Tercüman-Rehberdir. Tercüman-Rehber böyle bir başarı elde ettiği taktirde, bu gibi seyyahlar ziyaret ettikleri memleketin aleyhine değil lehinde, olumlu, sürekli ve etkili bir propagandaya isteyerek aracı olurlar. Tercüman-Rehberlerimizin bu önemli ve milli görevde elde edecekleri başarı, binlerce lira harcanması ile yapılacak propagandadan daha kuvvetli ve daha etkilidir. Her dil bilen ve tahsilli olan kimse seyyah Tercüman-Rehberi olamaz. Evvela bunların güvenilir, sağlam karakterli, ince ruhlı, bilgili, sempatik olması şarttır. Çünkü yabancı dil ile iletişim sağlayan bir Tercüman-Rehber, o ülkenin politik, toplumsal, ekonomik bütün alanlarda halkın, yöneticilerin adeta yetkili bir temsilcisidir»³⁴

1950 yılında hazırlanan bu rapordaki Rehberlikle ilgili saptamaların günümüzde de güncelliğini koruduğu görülmektedir.

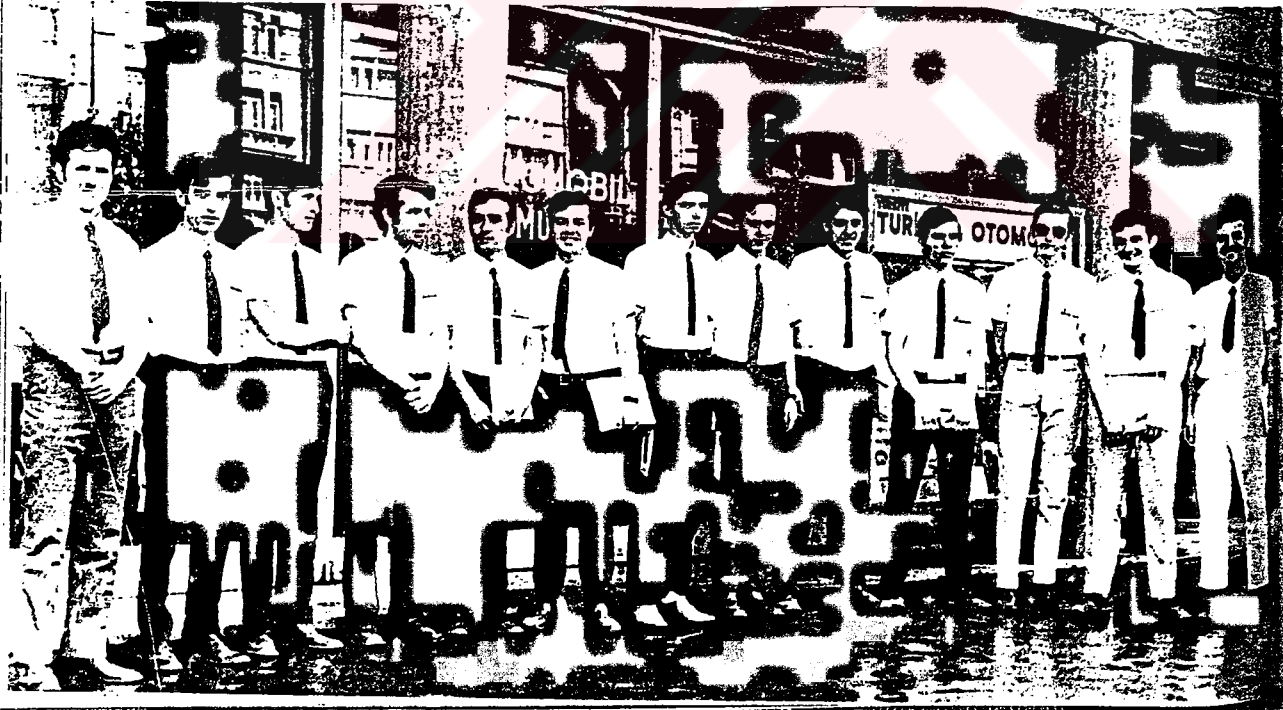
Türkiye Cumhuriyeti'nde son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal çalkantılar, çağa ayak uydurmakla, çağın gerisinde kalmak arasındaki gel-gitler, özellikle ekonomik sıkıntıların yarattığı sosyal problemlerin sonucunda oluşan yozlaşma, Rehberlik mesleğinde de kendini göstermiş ve maddi beklentiler ulusal duyguların önüne geçer olmuştur. Ülke çıkarlarının maddi çıkarlar yanında gözardı edilmesi Tercüman-Rehberlik mesleğinin de onurunu zedelemiştir. Bu arada dürüst çalışan Rehberler de her zaman vardır ve olacaktır. Yapılması gereken, artan bu yozlaşmanın önüne geçilerek, seyahat

³⁴ Hüseyin Çimrin; a.g.e., 15

acentelerinin kontrol edilmesi, Rehberlik onuruna yakışmayacak davranışlar içerisinde bulunan kişilerin ayıklanmasıdır. Ancak bu yolla Tercüman-Rehberlik eski onuruna kavuşabilir.

Tercüman-Rehberliğin gelişmesi ile ilgili 1950'li yıllarda çalışmalar yapan bazı dernekler de göze çarpmaktadır. Bunlar arasında TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu), daha sonra 60'lı yıllarda TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı), MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) gibi dernekler, üniversite öğrencilerinin yabancı dil bilenlerine kurslar açarak, o dönemde ülke turizmine katkı sağlayacak değerli ve çalışkan Tercüman-Rehberler yetiştirmişlerdir.

1969 yılında Türkiye Turing' in kurduğu "Gençler Ekibi" turizmin gelişmesine yeni bir boyut getirmiştir. Turizm etkinliklerinde Türkiye için yeni bir konuyu ele almış ve yabancı dil bilen gençlerden ekipler oluşturarak, belli başlı müzeler, gümrük ve giriş kapıları ile çarşılar çevresinde görevlendirmiştir. Tek tip giyimleri ile ve yakalarında rozetleri ile turist trafiğinin yoğun olduğu aylarda çalışan elemanlar, turistlere yerinde hizmet sunarak turistlerin bir çok gereksinimlerinin karşılanmasına ve sorunların çözümüne yardımcı oldular. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın da desteklediği bu ekipler, Bakanlığın tanıtıcı yayınlarının turiste doğrudan dağıtımını sağlamış oldular.³⁵

1. İlk Oluşturulan Gençler Turizm Ekibi

³⁵ TURING. a.g.e.. 84

Turist Rehberliği konusuna Belediyeler ve Valilik dışında ilk kez 1953 yılında Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, 1963 yılında da Turizm Bakanlığı el atmıştır. 1965 yılından itibaren Turizm Bakanlığı, Tercüman-Rehber yetiştirmek üzere kurslar açmıştır. 1971 yılında çıkarılan yönetmelikte Tercüman-Rehberlik olarak nitelenen meslek 21 Mart 1974'te çıkarılan yeni bir yönetmelikle "Profesyonel Turist Rehberi" adını almıştır ve öyle anılmaya devam edilmektedir.

1970'li yıllarda Türkiye'de turizmin gelişmesine paralel olarak, rehberlik sektöründe de büyük gelişmeler yaşandı. Türkiye dünya ile birlikte büyük bir açılıma girdi. Turizmin bu dinamik kesimi, Bakanlığın konuya el atması, kurslar düzenlemesi ve uygulama gezileri ile rehberliği belirli bir düzeye getirmiş oldular. Bundan sonra rehberliğe ilgi artmaya başladı, emeklilerin yanı sıra özellikle de gençler bu mesleğe katılmaya başladılar. Türk okumuşu, tarihte ilk kez memurluk ve askerlik ile yetinmeyip Üretim ve Hizmet Sektöründe de geçimini aramaya yönelirken, bir çok genç sadece para kazanmayı değil okumaya, aydınlanmaya, gezmeye ve görmeye dayalı, arkeoloji ve sanat tarihi alanları ile de ilintili bu "entelektüel" mesleğe yöneldi.³⁶

2.3 İyi Bir Rehber Profili

Turist Rehberleri, yaptıkları işin özüne uygun olarak kendisine emanet edilen gurubu idare edebilecek liderlik özelliğine sahip olmalıdır. Zaman zaman değişik karakter ve özelliklere sahip insanların bir arada olacağı gurupları idare etmek durumunda kalacağı için, kendisi gurubun özelliklerine uygun davranış esnekliğine sahip olmalıdır.

Rehberler bu konularda deneyimlerinden yararlanarak gerektiğinde hoşgörülü ve sabırlı olmalı, bazen kararlılığını göstererek otoriteyi elinde tutmalı, bazen de olumsuz ve sıkıcı durumları ortadan kaldırabilmek için espri yeteneğini kullanabilmelidir.

Turizm endüstrisinin en önemli ve en aktif elemanı olarak Rehberler çok yönlü bilgi ve becerilerle donanmış olmalarının yanında, sosyal ilişkilerinde dışa dönük, aktüaliteyi yakından takip eder olmalıdır. Sadece iyi bir eğitim almak veya çok iyi yabancı dil bilmek, rehber olmak için yeterli olmayabilir. Rehber, mesleği gereği, her an insanlarla ve onların sorunları, kaptisleri, takıntıları ile karşı karşıya kalacaktır. Bu yüzden Rehber sorunlarla mücadele edebilmek için sosyal, kültürel ve mesleki her türlü birikime sahip olmalıdırlar.

Turist rehberinin öğrenimi, kültürü ve bilgi birikimi ne denli yüksek olsa da, bildiklerini karşısındaki insanlara aktaramıyor ve bu yüzden onlara

³⁶ Çelik Gülersoy, "Turizm Elçilerimiz Tercüman – Rehberler", Rehber Dünyası, (Kasım 1996), 7

ulaşamıyorsa, bilgi birikimini uygulamaya dökemiyor demektir. Bilgiyi verebilmek, aktarabilmek şüphesiz çok önemlidir, nitekim Rehberliğin özü de bununla yakından ilgilidir. Zira çok bilgili olmak ile bildiğini iyi aktarabilmek farklı şeylerdir. Bilgiyi karşısındakinin düzeyine ve algılama kapasitesine en uygun tarzda verebilmek bir sanattır ve bu bağlamda iyi bir Rehber usta bir "iletişimci" de olmalıdır.

Ülke turizmine hizmet vermesi, çeşitli ülke insanları ile iletişim kuran ilk kişi olması, turist ile ülke insanı arasındaki aracılığı sağlaması gibi etkenler Rehberliği ülke imajının önemli bir parçası haline getirmektedir.³⁷

Bütün bunların sonucunda, iyi bir Rehber genel olarak ;

- Dış görünüşü ve diksiyonu düzgün,
- Kibar,
- Güler yüzlü,
- İçten, şefkatli olmaya çalışan ama tatlı bir mesafeyi de hissettirebilen,
- Ülkesini iyi tanıyan,
- Konuştuğu yabancı dili iyi bilen,
- Beklenmedik sorunlar karşısında soğukkanlı davranarak en uygun kararı veren,
- Rehberlikle yakından ilişkili tarih, sanat tarihi, din, folklor, arkeoloji, psikoloji, sosyoloji gibi bir çok disiplinle de ilgili kişi olmalıdır.

Bu bağlamda Rehber, bir elçi, temsilci ve semboldür.

Ancak bütün bu özelliklere sahip olmak dahi Rehberin görevini eksiksiz yerine getirebilmesi için yeterli olmayabilir. Bir tur yöneticisinin, tur sırasında ortaya çıkabilecek farklı sorunlarla baş edebilmesi için, çeşitli yöntemler konusunda eğitilmesi gerekir. Bu durumların birçoğu derslerde ve ders kitaplarında ele alınabilir, fakat, Greyhound'un Dünya Turları el kitabında belirtildiği gibi «.... en bilimsel kitap bile, görevinizi yerine getirirken karşılaşılabileceğiniz olağandışı durumların hepsine çare bulmanızı sağlayamaz. Size verilen bilgilerin içermediği olağandışı durumlarla ilgili olarak, önerebileceğimiz en vazgeçilmez davranış "sağduyunuz"a danışarak karar vermenizdir»³⁸

³⁷ TUDAV ; "Ülke Tanıtımında Profesyonel Rehberliğin Önemi", İpek yolu, 9, (1996), 48

* GREYHOUND : ABD'de kentler arası ulaşımı geniş ölçüde elinde bulunduran şirket

³⁸ Turizm Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı, a.g.e., 33

2.4 Rehberliğin Türk Turizmindeki Yeri

Türk turizminin gelişme gösterebilmesi, daima ileri gidebilmesi, dünyadaki turizm hareketlerinden daha çok yararlanabilmesi için istikrarlı bir turizm politikası çok önemlidir.

Rehberler bir ülkedeki turizm olgusunun en etkin elemanlarıdır. Denilebilir ki turizm olgusu turizm rehberlerinin etrafında dönmektedir. Onların her hareketi, her davranışı, her sözü turizmi etkileyebilmektedir.

Bu bağlamda ilk önemli görev turist rehberi yetiştiren kurumlara düşmektedir. Amaç, turizm içinde önemli yeri olan rehberlerin çok iyi yetiştirilmesi olmalıdır. Rehberler için iyi bir eğitimin geçmeleri çok önemlidir. Ancak bu yeterli değildir.

Bir tur yöneticisi olarak rehberler, kelimenin tam anlamıyla meslek adamıdır. Görevlerini gereği gibi yerine getirebilmek için gerekli eğitim ve öğretimi almaları zorunludur. Rehberler genellikle işlerini bağımsız olarak gören kişilerdir. Görev anında karşılaştığı durumlar, hiçbir diğere benzemeyebilir. Rehberin eğitimi hiçbir zaman tamamlanmayacaktır. Sürekli olarak okumak ve bilgisini ilerletmek durumundadır.³⁹

Unutulmamalıdır ki turistler, gittikleri yerlere geçmek, görmek, öğrenmek veya eğlenmek için giderler. Tabii bunları yaparken de bolca para harcamaktadırlar. Her ülke bu zengin turizm potansiyelini kendisine çekmek ister. Bu amaç doğrultusunda bir çok ülke birbirleriyle yarış halindedir.

Rehberlere böyle bir durumda çok iş düşmektedir. İyi bir Rehber, turistin tatil süresini uzatabilir. Kötü bir rehber de turisti ülkesinden bir an önce kaçırabilir. Her turist, yeni izlenimler edinmek ya da daha önceki izlenimlerini güçlendirmek ister. Eğlenmek ve tatmin olmak için seyahat eder, gezisinde edindiği heyecan ve macera duygusu zevke dönüştürür. Böylece turist eğlence dolu bir amaca doğru yola çıkar.⁴⁰

Her turistin veya turist grubunun ilgi alanları değişik olabilir. Kimisi arkeolojik kazılara, müzelere, kültürel ağırlıklı gezilere ilgi duyarken, bir başkası da heyecan verici, eğlendirici türdeki gezilerden hoşlanabilir.⁴¹ Bu yüzden Rehberler de hizmet verdikleri bireye veya gruba göre seçenekler sunmalıdırlar.

Ülkemizde rehberlik hizmetlerinin başladığı yıllara bakıldığında, eğitim eksikliği sonucu yanlış tanıtımların ne kadar büyük zarar verdiği görülür. Günümüzde özellikle Avrupa kamuoyunda ülkemiz ile ilgili yanlış değerlendirmeler var ise, bunlar eğitimsiz, art niyetli kişilerin dünyayı Türkiye

³⁹ Turizm Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı . a.g.e . 31

⁴⁰ a.g.e., 15

⁴¹ a.g.e., 15

hakkında bilerek ya da bilmeyerek yanlış bilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Oysa ki yurdumuz, bizi tanımayan insanlara anlatmakla bitiremeyeceğimiz kadar doğal, tarihi, kültürel ve geleneksel değerlere sahiptir. Ancak bunları turistlere gösterecek, anlatacak deneyimli ve kültürlü Rehberlere sahip olunamadığından, bu sektör yetkin olmayan kişilerin ellerine bırakılmış görünmektedir. Ülkemiz ve insanı, tüm güzelliklerine, zengin kültürel birikimine ve uygarlıklar beşiği olmasına karşın - iyi niyetli de olsa - yetersiz bir Rehberin elinde yeterince tanıtılamamaktadır.

Rehberlerin üzerlerine aldıkları sorumluluk, sanıldan çok daha büyüktür. Rehberler bunun bilincinde olarak mesleğe girmeli ve girdikten sonra da kendisini geliştirebilmek için çok çalışmalıdır. Zira bir Rehber yabancı turistin gözünde ülkesini en iyi bilen kişidir. Rehberin göstereceği olumsuz performans ülkenin genel görünümüne zarar verecektir. Böylece ulusal bir sorumluluk gerektiren Rehberlik Mesleğinin kolay bir iş olmadığı hemen anlaşılabilir.⁴²

Turizm endüstrisi, Rehberlik mesleğinden olmayan kişilere Rehberlik görevi vermemelidir. Tur rehberi olabilmek için sadece yabancı dil bilmek yeterli değildir. Rehberlik belgesi olmayan kişilere turist emanet etmek, Türk turizmine ihanet etmek, turizmin gelişmesine engel olmak demektir. Bu nedenle tur rehberlerinin eğitilmesi, geliştirilmesi ve bir meslek adamı olarak tanınmasını sağlanmalıdır. . Turizm Bakanlığı, Rehberlik eğitimi ile ilgili yeni projeler geliştirmelidir. Gençleri turizm rehberliğine hazırlamak için altı aylık kurslar yeterli değildir. Üniversite düzeyinde eğitim verilmelidir. Hatta yüksek lisans programlarında, Rehberlik eğitimi ve araştırmalarına yer vermelidir.

Bu durumda ülke tanıtımının en önemli ve en dinamik elemanları olan turist rehberleri daha çok çalışacak, işlerinde titizlik gösterecek ve hak ettikleri saygınlığı kazanabileceklerdir.

ABD'de, bazı rehberlerin mesleğin amacına uygun olmayan davranışlar gösterdikleri saptandıktan sonra, Rehberlik eğitimi gözden geçirilmiştir. Bu amaca yönelik olarak rehber adaylarını mesleğe hazırlamak için üniversite düzeyinde ders programları geliştirilmiştir. Büyük bir endüstrinin temsilcisi olarak Rehber, güvenilirliği gereken bir pozisyondadır. Yapacağı iş için yazma, araştırma, kitle önünde konuşma yeteneklerine ve sanat-toplumbilim dallarında iyi bir eğitime gereksinimi vardır. Niagara Üniversitesi Ulaşım, Seyahat Ve Turizm Enstitüsü (TTT) türünden yüksek öğrenim kurumlarının amacı, bu eğitimi vermektir.⁴³

Tur rehberlerinin ziyaretçileri gezdirdikleri yerler hakkında bilgilendirdikleri düşünülecek olursa, rehberlerin aynı zamanda öğretmen olduğu da söylenebilir.

⁴² Turizm Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı . a.g.e.. 26

⁴³ a.g.e.. 17

Ziyaretçiler, rehberin anlattıklarının doğru olduğuna, araştırmalara ve kaynaklara dayandığına inanır. Rehberin anlattıkları yaygınlık kazanacağı için, rehber anlatacağı şeylere titizlikle hazırlanmalıdır. Rehberi çalıştıran şirket, onun yeterlilik belgesinin olup olmadığını, bilgi ve yeteneğini dikkatle değerlendirmelidir.

Rehberler, işlerini yaparken, örneğin bir müzede resimleri sanatsal açıdan yorumlarken, arkeolojik bulguları anlatırken, ören yerlerini gezdirirken, tarihten söz ederken, siyasetten konuşurken, toplumsal ve geleneksel değerleri tartışırken birçok soru ile karşılaşacaktır. Rehber bütün sorulara karşı önceden hazırlıklı ve yeterli bilgi ile donanımlı olmalıdır. Ama bütün bunlara karşın yine de Rehberin her şeyi bilmesine olanak yoktur. Bu yüzden, bilmediği konularla ilgili temelsiz, belgesiz bilgi vermekten kaçınmalıdır. Böyle bir durumda nazikçe karşısındakine: « bu konuyu sizin için araştırıp cevabını vereceğim » diyebilmelidir.

Rehberler bu büyük endüstrinin önemli bireyleri olarak hak ettikleri konuma ulaşabilmek için çalışmalıdırlar. İşini gereğine uygun olarak yapanlar kendileri ile gurur duymalıdırlar. Ne var ki ülke tanıtımına katkıda bulunmuş ve bunu en iyi şekilde yerine getirmeye çalışan Rehberlerin Devlet tarafından da desteklenmeleri ve onurlandırılmaları gerekmektedir.

2.5 Rehberliğin Hizmet Alanı

Turist rehberliğinin hizmet alanı içerisine o kadar çok şey girmektedir ki sosyal, kültürel, coğrafi herhangi birini ele alıp tek tek araştırmak ve yazmak gerekir.⁴⁴ Turizm Bakanlığı, Rehberlik Lisansını "bölgesel ve ülkesel" olarak ayırmıştır. Bu lisanslar belli eğitim sonunda verilmektedir. Bu belgelere sahip olan kişilere Profesyonel Turist Rehberi denilmektedir. Turizm Bakanlığı, Rehberlik eğitimini genellikle ülke çapında Rehberler yetiştirmek amacıyla vermesine karşılık, bazı dönemlerde ülkenin belirli bir bölgesini kapsayan alanda Rehberlik yapabilme yetkisini veren ve bu amaçla belirli bir bölge ile ilgili eğitimin verildiği kurslar da açılmaktadır. Bununla beraber bu kurslara katılmayan ya da katılamayan kişiler, salt yabancı dil bilgileriyle Sektörde "kaçak" olarak çalışmakta ve haksız rekabete neden olmaktadır.

Türkiye'de Rehberlik eğitimi, Turizm Bakanlığı'nın yönetimi ve gözetimi ile yapılmakta iken, 1988-89 yıllarında özel sektör de Rehberlik eğitimine başlamış, ancak daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.⁴⁵

Genellikle her yıl yapılan bu kurslar, henüz kurumsallaşmamıştır. Belli bir yeri ve sürekli eğitici kadrosu bulunmamaktadır, denilebilir ki bu hali ile bir dağınıklık içindedir. Bu kursların nerede açılacağı, kaç kişi olacağı, "ülkesel" mi,

⁴⁴ Osman Kemal Ağaoğlu; Türkiye'de Turizm Eğitimi ve Etkenliği, Ankara, 1991, 86

⁴⁵ a.g.e., 86

"bölgesel" mi olacağı önceden bilinmemekte, ancak koşulları gazete ile ilan edilmektedir. Kurslara, çok aşamalı sınavlar dizisinden geçebilenler kabul edilmektedir.⁴⁶

2.5.1 Ülkesel Rehberlik

Adından da anlaşılacağı gibi Rehberliğin hizmet alanı ülkenin her yerini kapsamaktadır.

İlk kez 3 Eylül 1971 tarihli ve 13945 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Tercüman - Rehber Kursları ve Yönetmeliği 21 Mart 1974 tarihinde değiştirilerek "Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği" adını almıştır. Bu yıllar içerisinde tekrar tekrar açılan Tercüman-Rehber kurslarının altı aya yükseltilmesi yoluyla çağdaş bir turist rehberi yetiştirilmesi amaçlanmıştır.⁴⁷

Bu yönetmeliğin 1971 yılından 1983 yılına dek üç defa değişikliğe uğraması , Turizm Bakanlığının, turizm endüstrisinin vazgeçilmez elemanları olan Tercüman-Rehberlerin yetiştirilmesi ile ilgili gerekli duyarlılığı göstermeye başladığının kanıtıdır.

Turizm Bakanlığı, ülke çapında Rehberler yetiştirmek için hazırladığı yönetmelik gereğince Rehber olabilecek şartları taşıyan aday adaylarını çok aşamalı bir sınava tabi tutmakta ve bu sınavlarda başarılı olan adaylara altı ay süreli kurs programı uygulamaktadır. Bu kurslarda adaylara verilecek olan dersler de yönetmelikte belirlenmiştir. Bu dersler şöyle sıralanmaktadır :

- 1- Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı
- 2- Turist Rehberliği Meslek Dersi
- 3- Türkiye'nin Turizm Coğrafyası
- 4- Arkeolojik Bilgiler
- 5- Sanat Tarihi
- 6- Mitoloji
- 7- Din-Folklor-Sosyoloji
- 8- Türk Tarihi
- 9- Edebiyat
- 10- İlk Yardım.⁴⁸

Rehber adayları bu kurslar sonucunda ülkenin tarihi ve turistik yerlerini kapsayan bir ay süreli uygulamalı eğitim gezisine katıldıktan sonra altı ay süre ile gördükleri derslerden sınava girmektedirler. Bu sınav sonucunda başarılı olanlara Profesyonel Turist Rehberliği Belgesi (Kokart) verilmektedir.

⁴⁶Osman Kemal Ağaoğlu , a.g.e., 86

⁴⁷Hüseyin Çimrin; a.g.e., 16

⁴⁸a.g.e. , 90

Profesyonel Rehberler seyahat acentelerine bağılı olarak, Bakanlığın kendilerine verdiği yetki ve belirlediğı ücret karşılığında ülkenin her yerinde turist gezdirmeye hakkına ve yetkisine sahiptir. İyi bir Rehber iyi bir propagandacıdır. Türkiye turizminin gelişmesinde şüphesiz Rehberlerin de önemli bir katkısı olacaktır.

2.5.2 Bölgesel Rehberlik

Bölgesel Rehberlik kursları da yine Bakanlığın hazırladığı yönetmeliklere göre yapılmaktadır ve bu kurslar, uygulandıkları ilin Turizm İl Müdürlüğüne bağılı olarak ve Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinden hangisinde bulunuyorsa, sadece o bölge içerisinde Rehberlik yapabilecek elemanlar yetiştirir.

Bölge çapında kursların açılabilmesi için sınavı kazanan aday sayısının en az on olması gerekmektedir. Bölgesel kursların süresi en az üç aydır ve kursta toplam 120 saat ders görülmektedir. Bölgesel Rehberlik kurslarında görülen dersler, ülkesel Rehberlik kurslarında görülen derslerin aynısıdır, ancak kursların süresi daha kısadır. Bölgesel Rehberlik kurslarının sonunda adaylar kurs gördükleri bölgeyi kapsayan ve on gün süreli uygulamalı eğitim gezisi yapmaktadırlar. Ayrıca Rehber adaylarına kurs süresi içinde meslekle ilgili değişik konularda, Bakanlığın ya da Turizm İl Müdürlüğü'nün belirlediğı yetkili kişiler tarafından konferanslar da verilmektedir.

Bölgesel Turist Rehberliği Kokartına sahip olanlar isterlerse bunu Ülkesel Turist Rehberliği Belgesine dönüştürebilirler. Bunun için iki yıl rehberlik yapmış olmaları gerekmektedir. Daha sonra Ülkesel Rehberlik kurslarının sonunda yapılan uygulama sınavına katılırlar ve sınavı da başarıyla verebilirlerse bölgesel rehberlik belgeleri Ülkesel Rehberlik Belgesine dönüştürülür. Adaylar ayrıca yabancı dil sınavına tabi tutulmazlar.

2.5.3 Müze Rehberliği

Turizm Bakanlığı'nın Rehberlik terminolojisinde "müze rehberliği" kavramına yer verilmemektedir.⁴⁹ Kültür Bakanlığına bağılı müzelerin bazılarında Rehber olarak çalışan kişiler bulunmaktadır. Ancak Müze Rehberliği kavramının Türkiye'de tam olarak yerine oturmadığı görülmektedir.

Bu, Müze Rehberliğinin gerekliliğı, Türkiye'deki müzelerin çoğunda uygulanabilirliğı, Avrupa'nın değişik müzelerindeki uygulama örnekleri verilerek açıklanmaya çalışılacaktır.

⁴⁹ Hüseyin Çimrin; a.g.e. , 86

Türkiye'de Müze Rehberliği kavramı henüz yeni olduğundan, bu terimin ülkemizde tarihçesini aramanın olanağı yoktur. Yaptığımız araştırmalarda, Türkiye Müzelerinde Rehberlik kavramına ilk olarak 1939 yılında rastlanmaktadır. Nigar Anafarta⁵⁰ anılarında 14 Aralık 1934 tarihinde Hatay Arkeoloji Müzesi'ne Rehber ünvanı ile atandığını yazmaktadır.

Müze Rehberi kavramının görüldüğü bir başka müze-saray ise Topkapı Sarayı Harem Dairesi olmuştur. 12 yıl süren onarımdan sonra Harem'in bazı bölümleri 7 Eylül 1971'de açılmış ve üç yabancı dilden Rehberlik hizmeti verilmeye başlanmıştır.⁵¹

Daha sonra 1984 yılında Milli Saraylar'da yapılan sempozyumda Milli Saraylar'da Rehber çalıştırılması fikri ortaya atılmıştır.⁵² 1985 yılından itibaren Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Şale Köşkünde Müze Rehberliği hizmeti verilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de Müze Rehberliği eğitimi veren herhangi bir kuruluş yoktur. Ancak dünya müze örneklerinde olduğu gibi her müze kendi Rehberini yetiştirebilmelidir (Örn. Fransa'daki Louvre Müzesi). Müze Rehberlerinin seçiminde ve eğitimlerinde kurum müdürleri etkin olmalı ve Rehberlerin eğitimi, çalışacakları müzenin içinde uygulamalı olarak yapılması yoluyla müzeler kendi yapılarına en uygun Rehberi de yetiştirebilirler.

Ülkemizde Müze Rehberliğinin uygulanabileceği birçok büyük müze bulunmaktadır. Bunlar arasında Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Efes Antik Kenti ve diğerleri sayılabilir. Bu müzelerden her biri kendi şartlarına uygun, yeterli sayıda Müze Rehberini kendi kadrosuna alarak, ziyaretçilerle sergilenen objeler arasında daha yakın bir ilişki kurulması sağlanabilir. Kendilerini halka ve dünyaya daha iyi tanıtmak isteyen müzeler, Rehberlik hizmetiyle daha yüksek ziyaretçi potansiyeline ulaşabilirler.

Topkapı Sarayı Müzesi, Türkiye'deki müzeler hatta dünya müzeleri arasında önemli bir yeri olan ve Müze Rehberliği için en ideal uygulama alanı olabilecek çok zengin koleksiyonları, değişik seksiyonları ile bir yandan müze olgusunun en güzel örneğini sunarken, diğer yandan ülkemizi dünyaya en iyi şekilde tanıtabilecek ve Müze Rehberliğinin rahatça uygulanabileceği ideal bir ortamdır. Bununla beraber, yıllardan beri, Topkapı Sarayı'nda bu hizmet

⁵⁰ Nigar Anafarta; "Müzelerden Anılar", Kemal Çığ'a Armağan, İstanbul, 1984, 35, Nigar Hanım anılarında yazışma mutemetlik, envanter, tasnif, tertip, tanzim, hatta eserlerin tamiri, çanak-çömlek onarımı yaptığını ve aynı zamanda Anavatan'a yeni bağlanan bir il olması nedeniyle, büyük ilgi çeken Hatay'a ve müzeye akın akın gelen ziyaretçileri gezdirip, bilgi verdiğini yazmaktadır.

⁵¹ a.g.e. , 46

⁵² Savaş Savcı; "Milli Saraylar Teşkilatı'nın Amaç ve Politikası", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, Yıldız sarayı-Şale, Bildiriler, (15-17 Kasım 1984), İstanbul, 1985, 280

profesyonellikten uzak, ne yazık ki yetersiz,⁵³ müze rehberlerinin inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Türkiye'nin tanıtımı için "önder müze" olması gereken bir kurumda, bu hizmetin "el yordamıyla" yapılması düşündürücüdür. Topkapı Sarayı Harem'de görev yapan Müze Rehberlerinin -mesleki yetersizliklerinin yanında- günümüze dek tam anlamıyla gizemi çözülmemiş Osmanlı Sarayı Harem yaşantısı ile ilgili, belgeden ve titiz araştırmadan yoksun, abartılı anlatımlar ve öznel yorumlar yapmaları ulusal onuru zedelemektedir.

Ülkemizde Topkapı Sarayı Harem'inde Müze Rehberleri eşliğinde verilen bu hizmetin benzer şekilleri Amerika ve Avrupa'da çok daha profesyonelce uygulanmaktadır. Bu ülkelerde Müze Rehberleri (Gönüllüleri) haftalık programlarla eğitilip yıllık teftişlerle denetlenerek uzman bir iletişimci haline getirilmektedirler.⁵⁴ Amerika'da genellikle Müze Dostları Derneği'nin üyeleri olan sanatsever gönüllüler, müze uzmanlarına yardımcı etkinlikleri üstlenirler. Avrupa'da, özellikle Fransız müzecilerinin gönüllü elemanları müzede kullanmama ilkesine karşın, Amerikan müzecileri topluma açılmak ve toplumu eğitmek için gönüllülerin katkılarından büyük yarar görmektedirler.⁵⁵

ABD'de müzelerde Rehberlik, müze eğitiminin bir parçası olarak görülmektedir. Rehberler birer eğitici olarak görev aldıkları için, kendilerine özel isimler (Docent, Eğitici, Uzman, Gönüllü Docent, Gönüllü) verilmektedir.⁵⁶ Ancak docent ve gönüllü arasında eğitim farklılıkları bulunmaktadır. Docentlerin gönüllülerden farklı yönü, docentlerin öğrenmeye, öğretmeye ve araştırmaya daha fazla zaman ayırmalarıdır.⁵⁷ Alexandria Archaeology Müzesi de Amerika'daki bir çok müzede olduğu gibi rehberlik hizmetinde gönüllülerden yararlanmaktadır.⁵⁸

Ve yine ABD'de tarih, sanat tarihi eğitimi gören öğrenciler müzelerde ayrıca bir eğitimden geçirilerek kendilerinden müze rehberi olarak yararlanılmaktadır.⁵⁹

⁵³ Topkapı Sarayı'ndaki rehberlerin mesleki yetersizlikleri, gerek kişisel saptamalarımıza gerekse gezen turistlerin izlenimlerine dayanmaktadır. Bununla beraber Kültür Bakanlığı'nın Topkapı Sarayı Müze Rehberlerine uyguladığı düşük ücret politikası da müze rehberliğine bakışı hakkında fikir vermektedir.

⁵⁴ Tomur Atagök, *Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda Türk Sanat Müzelerinin Kültürel Etkinliklerinin Saptanması*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, M.S.Ü., İstanbul, 1985, 108-109

⁵⁵ a.g.e., 89

⁵⁶ The Baltimore Museum of Art, A Profile of Baltimore Museum of Art, Docent Program, Baltimore, 1998, Baltimore Sanat Müzesi'nde şu anda 130 gönüllü docent çalışmaktadır. Bunların yaşları 20 ile 70 arasında değişmektedir. Ayrıca hepsinin değişik geçmişi (mesleği) vardır. Bir çoğu öğretmen kökenlidir, Bazıları ressamdır, Bazıları sanat tarihçisi, kimisi sanatı, müzeyi ve çocukları devamlı sevmiş olan insanlardır. Bu insanlar müzelerde docentlik (rehber) yapmayı devamlı öğrenmenin ve paylaşmanın bir yolu olarak görmüşlerdir Bkz.s 79 Ek 1

⁵⁷ Alison Grindler, The Good guide, www.cbmm.org/becoming.html

⁵⁸ The Friends of Alexandria Archaeology, Volunteer News, Alexandria, January 1996, 7

⁵⁹ Tomur Atagök, a.g.e., 92

Almanya'da da birçok kentte müzelerde halkla devamlı olarak iletişim halinde olabilmek için ve müze rehberliği hizmetinin de içinde bulunduğu eğitim ve kültürel ağırlıklı hizmet verebilmek amacı ile enstitüler kurulmuş ve bu enstitülerde halka hizmet etmek için elemanlar yetiştirilmiştir. Bavyera Eyaleti'nin merkezi Münih'te 1973 yılında kurulan (Das MPZ) Müze Pedagojisi Merkezi, eyaletteki tüm müzelerin kültürel etkinliklerini organize ederek, müzelere Rehber ve konferansçılar yetiştirerek müze severlerin hizmetine sunar.⁶⁰ Aynı şekilde Berlin Eyaleti'nin rehberlik ve eğitim hizmetleri, Berlin Müze Pedagojisi / Ziyaretçi Hizmetleri Servisi tarafından yürütülmektedir.⁶¹

Ayrıca, çağdaş müzecilik uygulamalarının olduğu ülkelerde, müze ile halk arasında iletişimi sağlayan organizasyonlar vardır. Bunlar şehir, eyalet veya bölgesel kuruluşlardır; örneğin MPZ (Münih Müze Pedagojisi Merkezi)⁶² bunlardan biridir.

Türkiye'de müzecilik - uygulamada - henüz bilimsellikten uzaktır. Müzeleri halka yaklaştırmada önemli bir etken olan Müze Rehberliği uygulaması ise sadece birkaç müzede yapılmaya çalışılmaktadır (Nitekim tezimizin eksenini de Türkiye'de Müze Rehberliği kavramı ve uygulamaları oluşturmaktadır). Ancak bu uygulamalar da Amerika ve Avrupa'daki örneklerinin şimdilik uzağındadır.

⁶⁰ Museums Pädagogisches Zentrum München. Angebot 96/1, München, 1996 , 41

⁶¹ MPD, Museumspädagogik/Besucherdiest, Staatliche Museen Zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Berlin, (Oktober 1992), 2-3, Rehberlik; Müzelerde rehberlik gönüllüler tarafından, ağırlıklı olarak konu ile ilgili yüksek öğrenim gören öğrenciler tarafından yapılmaktadır. Eğer uygun zaman için önceden randevu alınmışsa özel turlar için de bu kişiler ziyaretçilere hizmet verebilirler. Kural gereği randevu alınabilmesi için, istenilen zamandan en az iki hafta önce aranması gerekir.

Broşür rehberlik sistemi; hemen hemen bütün müzeler de bol miktarda broşür bulunmaktadır (ya da olması planlanmaktadır). Bu broşür rehberler, sergilerin öğreticiliğine katkı olarak düşünülmüştür. Ayrıca müze ziyaretlerinin daha yararlı olmasına hizmet etmektedir. Broşür rehberler konuları ile ilgili sergilerin yakınlarında sunulmaktadır.

⁶² Museums Pädagogisches Zentrum München, a.g.e., 41

3. MÜZECİLİKTE REHBERLİĞİN YERİ

3.1 Türk Müzeciliğine Rehberliğin⁶³ Katkısı

Kültür değerlerinin, korunduğu ve tanıtıldığı kurumlar olan müzelerde, müze rehberinin önemli bir yükümlülüğü ve yeri vardır. Her eğitim kurumunun eğitici öğretmen, araçları kitaplar, mekanı ise okullardır. Bu bağlamda, eğitimin uygulamalı olarak yaşatılmaya çalışıldığı kurumlar olan müzelerin öğretmenleri ise Müze Rehberleridir. Nasıl ki öğretmen olmadan kitaplar, kaynaklar anlaşılamaz ve yorumlanamaz ise Müze Rehberi olmadan da - salt etiketlerle, broşürlerle, süreli yayınlarla - objelerin değerlendirilmesine, yorumlanmasına, gözlerde canlandırılmasına olanak yoktur.

Müzelerimize geniş halk kitlelerini çekmek için etkilemek (Müze Dışı Etkileme) önemli bir sorundur. Ülkemiz müzelerinde yapılan Rehberlik hizmeti, genel müzecilik bilinci ile doğru orantılıdır. Türkiye'de çağdaş müzecilik adına çok değerli çalışmalar, atılımlar yapılsa da istenen düzeye ulaşılabildiğini söylemek güçtür. Ülkemiz müzeciliği adına olumsuz bir gerçeklikte, sosyal, ekonomik ve eğitim alanındaki sorunlar sebebiyle, halkın, müzelere istenen düzeyde motive edilememesidir.⁶⁴ Ancak, bu şüphesiz ayrı bir araştırmanın konusudur.

Müzeleri ziyaret eden insanların kültürel birikimlerine katkıda bulunmak, hoşça vakit geçirtirken bir eğitim etkinliğini de uygulayabilmek çok yönlü bir olgudur (Müze İçi Etkileme). Çağdaş müzecilik kurallarına göre yapılmış bir sergileme sistemi⁶⁵, müze içi danışmanlık masaları⁶⁶ ve diğer tanıtıcı etkinlikler, müzelerin bir eğitim kurumu haline getirilmesinde büyük önem taşımaktadır.⁶⁷

Müzelerimizde tanıtım etkinlikleri ve bu etkinlikte Rehber faktörünün detaylı olarak ele alınmasından önce, uzun yıllardan beri müze gezilerinin ne şekilde yapıldığı konusunda kısa bir girişin yararlı olacağı görüşündeyiz.

Her şeyden önce süregelen uygulamada, müzelerimizi gezenlerin, bu mekanlardan ne ölçüde yararlanabildikleri tartışılır. Turistleri veya yerli halkı bilgilendirmeye yönelik olarak en merkezi müzelerimizde bile (Dolmabahçe Sarayı, Topkapı Sarayı, Ayasofya vb.), değişik dillerde basılmış broşürler

⁶³ Müze Rehberliği kavramı, Profesyonel Turist Rehberliği kavramından ayırt edilerek ele alınmıştır.

Nitekim görev alanı tüm ülkeye yayılan Profesyonel Turist Rehberliği 2. Bölümde ele alınmış idi.

⁶⁴ Bkz. Aslı Kayabal; "Yıldız Teknik Üniversitesi, Müzecilik Ana Bilim Dalı Başkanı Tomur Atagök: "Müzeciliğimiz içe kapanık", Cumhuriyet, 9 Haziran 1992, 11

⁶⁵ Çağdaş Sergileme Sistemleri için bkz. Sümer Atasoy; Müzelerimizde Sergileme Sorunları, II. Müzecilik Semineri, Bildiriler, 19-23 Eylül 1994, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul, 1995, 99

⁶⁶ Müzelerde Danışmanlık Masaları için bkz. Versailles Sarayı, s.37

⁶⁷ Fethiye Erbay; Çağdaş Müze İşletmeciliğinde Planlama Fonksiyonu ve Planlama Açısından Müzelerin Değerlendirilmesine Yönelik Uluslararası Bir Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, 72

fazla bilgiye sahip olurlarsa, o kadar amacına uygun hizmet etmiş olacaklardır. Bir öğretmen gibi değil, daha çok "bilgilendirici-objeye yaklaştırmacı" bir kimlikle davranmaları gerekir.⁷⁹»

Rehber, sahip olması gereken temel disiplinlerin yanında (tarih, sanat tarihi, arkeoloji vb.) değişik yaş gruplarına ve farklı ruh halindeki insanlara hitap edeceğinden, psikoloji, pedagoji gibi bilim dallarından da gerektiğinde faydalanmalıdır.⁸⁰

Türk Müzeciliği'nin, "koruyucu, içe kapanık"⁸¹ müzecilik anlayışından kültürel amaçlı, dışa dönük-eğitici nitelikli müzeciliğe geçişini ve bu bağlamda "tanıtımda" Müze Rehberi gerekliliğini daha iyi belirlemek için Çağdaş Müze tanımından yola çıkmanın yerinde olacağı görüşündeyiz.

UNESCO'nun 1958 yılında müze tanımı şöyledir :

Müze, kültürel değeri haiz unsurlardan müteşekkil bir bütünü, muhtelif vasıtalarla korumak, tetkik etmek, değerlendirmek ve bilhassa halkın bedii zevkinin yükselmesi ve eğitimi için teşhir etmek maksadı ile umurun menfaatine idare edilen bir müessesedir.⁸²

Diğer müze tanımları :

Müzeler, ulusların kültürel değerlerinin bir yandan tanıtım ve eğitim amacıyla sergilendiği, diğer yandan, korunarak gelecek nesillere aktarıldığı kurumlardır.⁸³

Müzeler, geçmişin ve bugünün, gelecek için korunduğu kurumlardır. Günümüz müzeleri, toplumun geçmişini yansıtan ve geleceğini biçimleyen öğeleri araştıran, toplayan, koruyan, sergileyen, belgeleyen, yaşatan ve yönlendiren yaygın eğitim kurumları olarak, öncelikle toplumun geçmiş değerlerinin korunmasını sağlarlar.⁸⁴

Müzeler, toplumun genel gelişimine katkıda bulunabilecek ileriye yönelik işlevleri de üstlenerek, toplumsal eğitim etkinliklerinde bulunur, "kültür merkezleri" gibi yeni sorumluluklar yüklenir.⁸⁵

⁷⁹ Georges Henri Riviere, "Kılavuz Refakatinde Ziyaretler", Müzenin Eğitimdeki rolü hakkında UNESCO bölge semineri, Ankara, 1962, 62

⁸⁰ Tomur Atagök, "Çağdaş Müzecilik Uygulamaları İçin Müzecilik Eğitimi", II. Müzecilik Semineri Bildiriler, 19-23 Eylül 1994, İstanbul, 1995, 88

⁸¹ İçe Kapanık Müzecilik-Depo Müzeciliği için bkz. Aslı Kayabal'ın Yıldız Teknik Üniversitesi Prof. Dr. Tomur Atagök ile Röportajı: "Müzeciliğimiz İçe Kapanık", Cumhuriyet, 9 Haziran 1992, 11

⁸² G.H. Riviere. : "Umumi Müzecilik", Müzelerin Eğitimdeki Rolü Hakkında UNESCO Bölge Semineri. Ankara, 1962, 23 - 24

⁸³ Pierre Rebetez: "Bir Müze Nasıl Ziyaret Edilir", Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği, 12.Dönem, Strassburg, 1967, 4

⁸⁴ Nurullah Aydın. "Müzeler ve Eğitim", I. Müzecilik Semineri (27-28 Aralık 1989), Eskişehir, 1990, 22

⁸⁵ Tomur Atagök. "Çağdaş Müzecilik", Milliyet, 27 Ekim 1983, 2

Müzeler öğretime yönelik kuruluşlardır. Bu kelimeyi dar anlamda almayıp biraz daha açacak olursak, zihni harekete geçiren, öğrenciye yol gösteren kaynakların bulunduğu eğitim kurumlarıdır. İnsanlığın düşünce ufkunu genişletmek, yeni fikir ve görüşler aralamak için çaba harcarlar. Sanatçılara yol göstererek geleneksel sanatların devamını sağlarlar.⁸⁶

Müzeler, sanatçı ve sanatseverin oluşturduğu yakın çevreyi aşarak, tüm topluma sanat birikimlerini yansıtmak amacıyla, sanat ve eğitimin bütünleştiği programları düzenlerler. Ancak müze, bir sanat okulu değildir, devam zorunluluğu olan bir eğitim kurumu hiç değildir. Müze, salt sanatın anlamını açıklamak, sanatı halka sevdirmek için eğitim sorumluluğunu üstlenmiştir.⁸⁷

Müzelerin mimari açıdan tanımlamasını da, Çağdaş Müzecilik Mimarisinin önde gelenlerinden Gae Aulenti şöyle yapmaktadır:

Müzeler mimari yönden tanımlanmış uzaysal boşluklar bütünüdür. Bu bütün içinde yapı, biçim, sanat eserleri ve gezi eylemi birbiriyle ahenkli bir kompozisyon oluşturur.⁸⁸

Müze olgusunun ortaya çıktığı günden, günümüze dek, müzelerle ilgili değişik görüşler belirtilmiştir. Ancak müze tanımlamalarının tarihsel kronolojisine bakıldığında, müzeler giderek toplama, koruma ve sergileme amacını aşarak eğitime görevini üstlenen kurumlar olmaya doğru bir gelişim süreci geçirmişlerdir. Bu sürecin sonucu olarak, artık müzelerin ortak görevlerinden biri, genelde kamuyu, özelde ise uzmanların ya da uzmanlaşacak kişilerin eğitimine katkıda bulunmak, ilgilerini çekerek onları düşünmeye yöneltmek, araştırma, inceleme arzularını uyarak öğrenme isteğini uyandırmaktır.⁸⁹ Türkiye’de müzeler yeterli ödenek, araç-gereç, teknik eleman ve kitaplık ile desteklenirse, şüphesiz sosyal yanı ağır basan çalışmalara yöneleceklerdir.⁹⁰

Tüm bu tanımlardan ve sağladığı katkılardan yola çıkarak Müze Rehberliğinin gerekliliğini şöylece maddeleyerek özetleyebiliriz:

1. Müzelerde sergilenen objeler, yapıtlar çok farklı uygarlıklara ait olabileceği gibi; ayrıca müze ziyaretçileri de değişik ilgi alanlarından kişiler olabilirler. Bu tür "özel alan bilgisi" gerektiren durumlarda bir etiketin yapamayacağını, sadece (ancak, uzmanlık gerektirmeyen (

⁸⁶ Tomur Atagök, “Sunu “ Yıldızda Müzecilik, İstanbul, 1989

⁸⁷ Tomur Atagök, Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda Türk Sanat Müzelerinin Kültürel Etkinliklerinin Saptanması, Yayınlanmamış Yeterlilik Tezi, MSÜ, İstanbul, 1985, 107

⁸⁸ Aslı Kayabal, “ Çağdaş Müzelere Damgasını Vurdu”, Cumhuriyet, 26 Kasım 1991, 9

⁸⁹ Gürbüz Erginer “Müzecilikte fonksiyonalizm” I. Müzecilik Semineri (27-28 Aralık 1989), Eskişehir, 1990, 16

⁹⁰ Sümer Atasoy, “Türkiye’de Müzecilik “ Tasarım, 30 (1992), 115

- (yüzeysel-genel) gezilerden farklı olarak) "konferansçı-docent" düzeyinde Rehberler rahatlıkla yapabileceklerdir.⁹¹
2. Müze Rehberi, ilgili-içten davranışları, düzgün görünümü, etkileyici diksiyonu ile çağdaş ve klasik tanıtım araçlarının kotaramayacağı bir etkinliği de gerçekleştirerek gerekliliğini ortaya koyar ve ülke insanına da "müze sevgisini" aşılar.
  3. Müze gezileri sırasında oluşabilecek olumsuz bir gelişmeyi önlemede (örneğin ziyaretçiler arasında meydana gelen tartışmaları yatıştırmada, sağlığı bozulan bir ziyaretçiye müdahalede, ziyaretçilerden objeye yönelebilecek davranışları engellemede vb.) Rehber yine gerekli bir unsurdur.
  4. Sadece belli bir şeyi öğrenmek veya öğrenmenin ötesinde hoşça vakit geçirmeye gelen ziyaretçilerin ufkunu açarak onları önceden hiç ilgilenmedikleri konulara çekerek araştırma güdülerini harekete geçirir.
  5. Rehber, yapacağı mükemmel bir turla ülkesi adına iyi bir reklamcıdır.⁹²
  6. Müze ile ziyaretçi arasındaki bağlantıyı, bilgi akışını en iyi sağlayan Müze Rehberleridir. Zira, ziyaretçinin gözüyle gördüğü sanat eseriyle ilgili bilgiyi işitsel yolla alırken, kafasına takılan soruları da anında sorarak daha iyi öğrenir. Bu noktada Müze Rehberi, obje-ziyaretçi arasında bir aktarıcı, iletişimci ve köprü görevi görür.⁹³
  7. Müze Rehberlerinin yaptıkları işin niteliği bakımından eğitim hizmeti verdikleri de bir gerçektir. Rehberlerin eğitime olan katkıları, müze ziyaretçilerini etiket okuma sıkıcılığından kurtarıp, eğlenceli, zevkli ve aynı zamanda eğitici bir etkinlik durumuna getirebilmektedir. Bunu başarabildikleri oranda müze rehberliği hizmeti amacına ulaşmış olacaktır. Zira, eğitim okul duvarlarını aşan, öğrencinin sosyal çevresinde de süreklilik gösteren bir olgudur.⁹⁴ Müze Rehberi, durağan olan etiketleme, broşür ve dijital-mekanik rehberlik uygulamalarına yorumuyla, jestleriyle ve canlandırmasıyla hareketlilik kazandırır.
  8. Müzeleri çok değişik yaş gruplarından, farklı kültür düzeylerinden insanlar gezerler. Usta bir Müze Rehberi, karşılaştığı gruplara en uygun dili ve davranış tarzını seçerek insan faktörünün üstünlüğünü gösterir.
  9. "Tamamlayıcı" ve "katkıcı" özelliklerinin yanında doğrudan iletişim sağlaması ile başlı başına alternatif bir tanıtım elemanıdır.

Müze rehberinin gerekliliğinin yanında diğer müze personelinin de (müze uzmanı , müze araştırmacısı) bazı özel durumlarda müze rehberlerine yardımcı olarak görev verilebilir. Ayrıca dünyadaki çağdaş müzelerde olduğu gibi

⁹¹ Konferansçı Rehber, Docent için bkz.Ek 1-2

⁹² PD.RK. B.S., " Wen Sie genau hinsehen..." Über einige Ziele der Museumspedagogik-Museumspedagogik in Köln, Köln 1988, 15

⁹³ Nazan Atasoy; Müze Eğitimi ve Yazılı Gereçlerin İstanbul Arkeoloji Müzesi Taş Eserler Bölümü Üzerinde Örneklenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ , İstanbul , 1996, 19

⁹⁴ T. Hanna Rose; "Müzeler ve Öğretmen", Ankara - 1958, 9

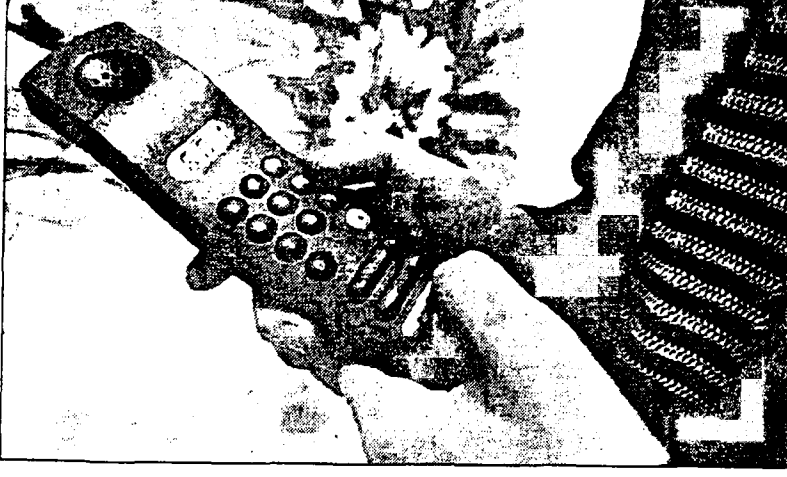
teknoloji ile geliştirilmiş Elektronik-dijital rehberlik hizmetlerinden yararlanılmalıdır.

Müze Rehberliği tanıtım hizmetleri açısından dünya müzelerinde başlı başına bir seçenek olarak yerini alırken, teknolojik gelişmelerde ziyaretçilere müze rehberliği yanında farklı alternatifler sunmaktadırlar. Dünyanın bütün önemli müzelerinde ve sanat galerilerinde "rehberli tur" isteyen ziyaretçilere kasete kaydedilmiş bilgi ve kulaklık takarak (Audio Guide) paket programlarla rehberlik hizmeti verilmektedir. Teknolojinin bazı aletleri, Audio Guide, Audio Vision, Video gibi araçlar bazı müzelerde giderek artan bir şekilde müze pedagojisinin içine girmiştir.⁹⁵ Hatta teknoloji daha da ileri giderek, insanları devamlı kaseti ileri geri sararak müze gezme sıkıcılığından da kurtarmış, geliştirilen dijital guide yeni bir alternatif olarak müzelerin hizmetine sunulmuştur. Cep telefonundan biraz daha büyük olan bu dijital guide, 4 saatlik kayıtlı bilgi içerebiliyor ve en önemlisi ziyaretçilerin belli şifreleri tuşlayarak işlediği bölüm hakkında bilgiye hızla ulaşmalarını sağlıyor.⁹⁶

⁹⁵ Peter Noelke; "Zur Konzeption der Bildungs und Öffentlichkeitsarbeit der Museen der Stadt Köln" Museumpädagogik in Köln, Köln, 1988 . 9

⁹⁶ Kaset-Rehberle Müze Gezmek Müzelik Oldu!, Milliyet. 27.02.1995, 20

2. Digital Guide (Sihirli Değnek)

The Independent gazetesinin (6 Şubat 1997) bildirdiğine göre Paris'te Louvre Müzesi (her alanda olduğu gibi) bu yeni teknolojinin kullanımına öncülük etti. 600 adet sihirli değnek ziyaretçinin hizmetinde.

Şubat başında da, Londra'nın Tate Galery Müzesi de sihirli değneği kullanmaya başladı. Araç Paris'te 30 Frank, Londra'da 2 Sterlin, ABD Müzelerinde 5 Dolar karşılığında kiralanabiliyor.⁹⁷

Sonuç olarak, çağdaş müzelerde tanıtım etkinliklerinin merkezinde "insan" unsuruna dayalı rehberlik bir gereklilik olarak kendini göstermektedir. Ancak merkezdeki bu unsuru tamamlayıcı elemanlar, araç ve gereçler de kullanılmaktadır. Bununla birlikte "yardımcı araç ve gereçler" in insan faktörünün önüne geçemediği var olan uygulamalardan saptanmaktadır.⁹⁸

3.3 Müze Gezilerini Etkileyen Faktörler

Müzelerde gezilerin olumlu veya olumsuz yönde gelişmesine neden olan bazı etkenler vardır. Bunlar:

1. **Gezi Süresi:** Gezi süresi insanların fiziksel ve düşünsel dayanıklılık durumları göz önüne alınarak saptanmalı, insanları bitkin düşürecek ya da algılamayı zayıflatacak kadar uzun süreli olmamalıdır. Uzun turlar ziyaretçiyi sıkır ve verilen emek boşa gitmiş olur.⁹⁹ Birçok eğitim uzmanıyla müze uzmanına göre bu ziyaret, can sıkıntısı ve yorgunluk vermemek için 45 dakikayı aşmamalıdır.¹⁰⁰ Eğer müze içersinde 45 dakikayı aşacak bir çok sergi veya sekişyon var ise bunlar "ayrı birer gezi" alternatifi olarak

⁹⁷ Milliyet . a.g.e., 20

⁹⁸ bkz. Ek.3

⁹⁹ Stephen Feber; "New Approaches to Science: In The Museum or Outwith The Museum?" Education in Museums, Museums in Education. Edinburg, 1987, 89

¹⁰⁰ Georges Henri Riviere; "Kılavuz Refakatında Ziyaretler", Müzelerin Eğitimindeki Rolü Hakkında UNESCO Bölge Semineri, Ankara 1962, 61

ziyaretçiye sunulmalıdır.¹⁰¹

2. Ziyaretçi Katkısı: Ziyaretçilerin müze gezilerine katkısı iki yönde düşünülmelidir,

- a. Ziyaretçilerin gezi kurallarına uygun davranması gerekmektedir. Müze görevliler ve özellikle de rehber uygun bir dille, tüm bu değerlerin "ulusun ortak varlığı" olduğunu vurgulamalıdır.
- b. Ziyaretçilerin gezi öncesi hazırlık çalışması yapması ve böylece gezi sırasında araştırmacı, sorgulayıcı ve denetleyici tavrıyla gezinin olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunacağı bir gerçektir. Ziyaretçilerin bu tavrı bir yandan Rehberi güdülerken, araştırmaya yöneltirken öte yandan, guruptaki diğer ziyaretçilerin de yararlanmasına olanak tanıyacaktır.¹⁰²

3. Ziyaretçi Sayısı: Müze gezilerini etkileyecek bir diğer etken de "ziyaretçi sayısındaki aşırılık"tır. Müzelerin kapasiteleri, yapısal dayanıklılıkları, müze güzergahının elverişliliği ve hizmet verecek eleman sayısı sınırlıdır. Bu sınırın zorlanması durumunda müzeler yapısal olarak yıpranacak, objelerin güvenliği tehlikeye düşecek, üstelik ziyaretçilerin de memnun kalmadığı bir gezi yapılmış olacaktır. Bu bağlamda, müze rehberi eşliğinde yapılacak gezilerde sayı, her müzenin-sarayın özel konumu göz önüne alınarak saptanmalıdır.

4. Öğrenci Ziyaretleri: Müzelerde öğrenci ziyaretlerini ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Öğrenci gezilerini yetişkinlerden ve diğer gruplardan ayrı olarak yapmak, öğrenci ve rehber açısından kolaylık sağlayacağı gibi amacına da ulaşacaktır.

Çağımızda, toplumların kültürel eğitimlerinin uygulamalı olarak yapıldığı müzelerde, öğrenci gezileri özel olarak ele alınmalıdır. Yeni yetişen gençlerin taze dimağ (beyin) larına, "müze" ve "taşıdığı önem"i yerleştirerek, onları bu mekanlara çekebilmek planlı bir çalışmayı gerektirir. Öğrencilerin müze gezilerinin, bir gelenek ve alışkanlık haline gelebilmesinde "aile" ve "okul" etkisinin büyük önemi vardır. Müze içinde yürütülecek "öğrenci düzeyine uygun bir tanıtım etkinliği", aile ve okul tarafından oluşturulan motivasyonla birleşerek çocuklar ve gençler için istenen amaca ulaşılmasını sağlayacaktır.

Ancak, özelde, (tezde) model olarak seçilen Dolmabahçe Sarayı'nda, Milli Saraylar bünyesindeki diğer köşk ve kasırlarda, genelde ise, ülkemizdeki

¹⁰¹ Nitekim bu teze model olarak alınan Dolmabahçe Sarayı'nda geziler -bu gerekçeyle- Selamlık ve Harem olarak iki bölüm halinde gezdirilmektedir.

¹⁰² Fethiye Erbay: a.g.e., 67

tüm müzelerde öğrenci gezileri, eğitsel bir etkinlikten çok görselliğe dayalı bir biçimde uygulanmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da öğrenci guruplarıyla diğer ziyaretçi guruplarının aynı mekanda bulunmalarından dolayı gezinin her iki gurup açısından olumsuz yönde gelişmesidir. Zira, hareketli ve enerjik yapılarıyla çocukların yetişkinler gibi gezmesi beklenemez. Bu yüzden doğacak bir sorundan da ne öğrenciler ne de öğretmenleri sorumlu tutulamaz. Böyle bir durumda tüm yükümlülük ve sorumluluk müze yönetimine ve bir dereceye kadar da gezinin yöneticisi olan rehberlere aittir.

Bu arada, öğrenci guruplarının ve yetişkinlerin aynı anda müze içinde bir arada bulunmaları, müze personeline de sıkıntılı anlar yaşatabilir. Yine müze yönetimi personelinin verimini etkileyecek olan böyle bir olasılığa karşı gereken önlemi almalıdır. Öğrenci ziyaretlerinin, diğer ziyaretçileri rahatsız etmesini önlemek için bazı müzeler haftanın belirli günlerini sadece öğrenci guruplarına açık tutarak daha yararlı bir uygulamaya gitmektedir. Örneğin :

ABD'de Western Hampshire'de Metropolitan Sanat Müzesi, "Okul Gurupları için belirli günler ayırmıştır. Önceden belirlenen bu günlerde okullar kendi öğretmenlerinin rehberliğinde yada başka bir yetişkinle birlikte en fazla 35 kişilik guruplar olarak müzeyi ziyaret edebilirler".¹⁰³

İtalya'nın Borghese sanat galerisinin yöneticiliğini yapmış bir müzecinin yazdığı makalede, 1970'li yılların başında İtalya'da müzelere ve sanat galerilerine gençlerin gösterdikleri aşırı ilginin bazı müzeleri hazırlıksız yakaladığı ve daha sonra yöneticilerin önlem almak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Yetkili problemi şöyle dile getirmektedir :

«Sayı bakımından çok ve alan bakımından geniş olmakla birlikte günde 7000 ziyaretçisi ile Uffizi galerisi ya da küçük ve dar salonlarına 2000 kişi çeken Borghese galerisi müze konusunda son derece düşündürücü bir problem yaratmaktadır. Kalabalıklar durup dinlenmek bilmeden birbirlerine engel olmakta, galerinin çarçabuk gezilip görülmesi gerekmektedir. Bireysel olarak gelen ziyaretçi gözlemlerine daha yavaş ve düşünerek devam etmekten yoksun bırakılmaktadır. Peşinden de sonbaharla birlikte öğrencilerin hücumu başlayınca müze de, ... tam curcuna başladı demektir.»¹⁰⁴

Türkiye müzelerinde öğrenciler için, "nasıl bir gezi" planlanması gerektiğinin ipuçlarını, dünyadaki çağdaş müzelerdeki uygulamalara bakarak bulabiliriz. Genel olarak 20-30 yıldan bu yana dünyanın çağdaş müzelerinde öğrenci gezileri "okul dersleri"nin uygulamalı olarak yinelandığı "eğitim mekanları" olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵ Bu yöndeki uygulamalara dünya

¹⁰³ Oya Abacı; Müze Eğitimi, Yayınlanmamış Sanat'ta Yeterlilik Tezi, M.Ü. , İstanbul , 1996, 143

¹⁰⁴ Paula Della Pergola; Müze ve Turizm, Notlar, 3

¹⁰⁵ Ayşe Toker; "Müzemizde Gençlik" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı, Ankara, 1988, 34

müzelerden birkaç örnek verebiliriz; İskandinavya'da müzeye gelen öğrencileri "üniversite öğrencileri" gezdirirler. ABD'nin Ohio eyaletinde ise lise öğrencilerinin -gurup olarak- yılda ortalama 16 kez müzeye getirildikleri belirtilmektedir. Moskova'da eylül ayında öğrenciler okullarına dönmekle kalmıyor, müze kulüplerine katılıyor, eski tarih, arkeoloji, numizmatik, heykeller üzerine konuşmalar hazırlıyorlar. Yine kulüpte hiyeroglif kopya çalışmaları yapıyor, gurup olarak kazı çalışmalarına katılıyorlar. İskoçya'da bazı müzelerde gençlerin desteklediği "Müze Çocukları" kulübü vardır. Gruplara ayrılarak sanat, doğal tarih, arkeoloji, tarih üzerine çalışır, müze uzmanları ile toplantılar yaparlar.¹⁰⁶

3.4. Müze Bilincinin Yaygınlaşması

Müze bilincinin oluşması ve yaygınlaşması çok yönlü bir çalışmayı gerektirir. Müzecilik ile ilgili teorik çalışmalar "akademik düzeyde" sürerken bu yöndeki çalışmalar müze yönetimlerinin geliştireceği programlar ve tasarımlarla tamamlanmalıdır. Özetle:

Müzeciler, bir yandan müze içi "koruma" ve "tanıtma" çalışmalarını sürdürürlerken diğer yandan da bu çalışmalarından, yayınladıkları "çalışma raporları" ve "medya" aracılığı ile kamuoyunu haberdar etmelidirler. Böylece, müzeler toplumsal bilince yerleşecek, ilgi uyanacak, doğal olarak da müzeler ziyaretçilerle dolacak ve yalnızlıktan kurtulacaktır. Çünkü müzeleri yaşatan, içindeki eşyalarla birlikte onlara gösterilen ilgidir. Toplumun kültürel mirasını toplum adına koruyan, tanıtan bir kurum olarak, kamuya ait olan "müze", halkın kültür varlığının somutlaşmış biçimidir. Bu nedenle de halkla kültürel iletişim içindedir. Bu bağlamda ziyaretçisi ile buluşmayan, salonları boş kalan bir müze işlevini yerine getirmiş olamaz. Bu nedenle müzeye ziyaretçi sağlamak müzecilerin görevleri arasında yer almalıdır. Toplum kültürlenirken, müzeler de yaşamaları gereken maddi ve manevi kaynağı sağlamış olurlar.¹⁰⁷

Müzeciler, hem çağın gereksinimlerine hem de ziyaretçi kitlelerin profillerine yanıt veren bir sergileme anlayışını uygulamalıdır. Bunu yaparken de halkı müzeye çekebilecek uygulamaları olmalıdır. Halkı, ulusal değerler konusunda uygulamalı olarak eğitirken, bir yandan da, "çağdaş müzecilik sergileme ve tanıtma" standartlarına ulaşmalıdırlar. Gözden uzak tutulmaması gereken bir konu da, yeni yetişen genç kuşağın çok hareketli ve eskiye göre daha özgür davranmaya eğilimli olmasıdır. Müzecilerin günümüze dek sürdürdükleri statik bilgilendirme yetersiz olabilir. Türkiye'de zaten pek az müzede uygulanan Müze Rehberliği yetersiz kalmaktadır.

¹⁰⁶ Ayşe Toker ; a.g.e., 34

¹⁰⁷ Şeniz Atık; Müzelerin Tanıtımında Görsel – İşitsel Yöntemlerin Kullanımı ve İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Gerçekleme , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Tezi , YTÜ , İstanbul , 1996 , 9

Sonuç olarak; müzeler halk için "açık öğretim kurumları" haline dönüştürülürken, halkın da müze konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Müzeler, medya, akademik çalışmalar ve eğitim kurumları ile tanıtılarak halkla buluşturulmalıdır. Böylece müzeler ekonomik gereksinimlerini karşılayarak varlıklarını sürdürürken diğer yandan da ziyaretçi profillerine uygun tasarımları ile halkın ilgisini sürekli üzerlerinde tutabilecektir.

4.5.Dünyada Müze Rehberi (Yetiştirilmesi ve Eğitimi):

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında Amerika ve Avrupa müzeleri tanıtım etkinlikleri açısından hareketli bir ortam yaşarken Amerika, -müzelere birer eğitim kurumu olarak bakılmasında- Avrupa'dan hep bir adım önde olmuştur. Müzecilik alanında ülkemizden çok önde olan, bu konuda değişik projeler ortaya koyan Amerika ve Avrupa müze yönetimlerinin, Müze Rehberi'nin yetiştirilmesi konusunda da önemli çalışmaları olmuştur. Dünya ülkelerinin bu konudaki çalışmalarının örneklerle verilmesinde yarar görülmektedir:

1. Çağdaş müzeler, "tanıtıcı personeli"nin eğitimini kendisi üstlenmektedir. Müze personeli, teoriyi, müze içinde yaşayarak ve objeleri yakından tanıyarak uygulamaktadır.¹⁰⁸
2. 1852 yılında kurulan Paris-Louvre müzesi, bir yandan "genel müze rehberleri"¹⁰⁹, diğer yandan da, "konferansçı, uzman" rehberler yetiştirerek bu dalda bir ekol oluşturmuş ve diğer büyük müzelere öncülük etmiştir.¹¹⁰ Louvre ekolüne göre bir rehberin yakından ilgili olması gereken konular; arkeoloji (Mısır, Şark, Yunan, Roma ve tarih öncesi Avrupa arkeolojileri), tarih öncesi ve sonrası keramik, Asya ve doğu sanatları, dekorasyon, mobilyacılık, nümizmatik gibi alanları içerdigi görülmektedir.¹¹¹
3. Almanya'da ise, üniversitelerin sanat tarihi, arkeoloji, eğitim, psikoloji gibi bölümlerini bitiren öğrenciler, bazı büyük müzelerin açtıkları kurslara katılarak bu kursların sonunda müzelerde rehberlik hizmeti yapabilirler. Kursların süresi ve içeriği her müze tarafından özel olarak belirlenmektedir.¹¹²

¹⁰⁸ Peter Noelke, "Zur Einführung", Museumpädagogik in Köln, Köln, 1988, 7. 60'lı yıllarda kurulan Müze Pedagojisi hizmetleri servisinin amacı müze ile halk arasındaki diyalogu sağlamaktır. Bu arada müze pedagojisi merkezleri neredeyse tüm Almanya'ya yayılmış durumdadır. Sadece 1987 yılında Köln Müze Pedagoğları aşağı yukarı 130.000 kişi 7500 ders. uygulama turu ve pratik kursundan geçirilmiştir. 1965 yılından bugüne dek yapılan istatistikler 1.5 milyondan fazla kişinin Köln müzelerine ve özellikle bazı özel sergilere katılmak istemişlerdir

¹⁰⁹ Uzman olmayan, her konudan ana başlıklarla orta derecede bilgi veren, spesifik olmayan.

¹¹⁰ A. Allen Douglas, "Personel" ,Müzelerin Teşkilatlanmasında Pratik Öğütler, Ankara 1963, 88 - 89

¹¹¹ a.g.e. 89

¹¹² Peter Noelke, a.g.e. . 8 -11

4. İngiltere'de benzer uygulamalarla müzelerde çalışacak elemanlar yetiştirilmektedir. Müzeler, üniversitelerin belirli bölümlerinden mezun olan ve konuya ilgi duyan öğrencileri kendi bünyelerine uygun eğitimden geçirip, müzeler içinde görevlendirmektedirler. İnternet aracılığı ile edinilen bir bilgide, "İngiltere'de rehber olmanın zorlukları" anlatılmaktadır. Bu bilgiye göre; müzeler, titizlikle hazırladıkları eğitim programları ile "rehber" (docent)lerini yetiştirirler. Bu kurslarda, müzelerin tarihçeleri, yapısal özellikleri ve objeleri her yönüyle öğretilmekte, uygulaması ise rehber adaylarına müze içinde yaptırılmaktadır. Üç evreden oluşan bu kursların birinci evresi böylece tamamlanırken, müze yönetiminin zaman zaman düzenlediği "yetiştirici seminerler" ile eğitimleri desteklenmektedir. Rehber adayları düzenlenen seminerlerde aldıkları teorik bilgilerin uygulamasını müze içerisinde (özellikle çocuk) ziyaretçilerle yapmaktadırlar. Bu evrede kursların ikinci evresi de tamamlanarak üçüncü ve son evresine geçilir. Bu evrede ise rehberler, her ayın üçüncü Çarşamba günü sabah 09:30'da bir araya gelip birikim ve deneyimlerini karşılıklı olarak değerlendirirken "katılımcı uzmanlar"ın da görüşlerinden yararlanmaktadırlar.¹¹³

Ülkemizde ise Topkapı Sarayı Harem bölümü, Milli Saraylar bünyesindeki saray, köşk ve kasırlar, Askeri müzede uygulanan "müze rehberliği" henüz diğer müzelerimizde görülmemektedir. Sonuç olarak, bir ülkenin genel durumunun, kültürel etkinlikleri doğrudan etkilediği düşünüldüğünde ülkemizdeki müze rehberliği, --dünyadaki çağdaş müze rehberliği uygulamaları ile karşılaştırılırsa- olması gerekenin çok uzağındadır.

Fransa'daki Louvre Ekolü'nün, Avrupa'daki diğer büyük müzelere, müze rehberliği konusunda önderlik ettiği gibi Türkiye'de de Milli Saraylar bünyesindeki en büyük yapı olan Dolmabahçe Sarayı rehberlik hizmetleri, diğer müzeler için aynı işlevi görmelidir. Bununla beraber müze rehberliği, salt yabancı dil bilen ancak mesleğin gerektirdiği diğer donanımlardan (tarih, sanat tarihi, arkeoloji, davranış bilimleri, vb.) yoksun olan "sözde rehberler"ın eline bırakılmamalıdır. Dünyadaki çağdaş müzelerde olduğu gibi, müzeler kendi rehberlerini bünyesinde yetiştirebilmelidir. Müzelerde görev alan rehberler, belli bir deneyim sürecinden sonra uzmanlaşmalı, Avrupa ve Amerika'daki konferansçı rehber (docent) düzeyine ulaşmalıdır.

3.6 Dünya Müzelerinde Tanıtım ve Rehberin Rolü

Dünya müzelerinden örnek olarak seçilen Bavyera, Köln, Berlin ve Aşağı Saksonya (Federal Almanya) Müzelerindeki tanıtım ve rehberlik

¹¹³ Bkz. www.cbmm.org/becoming.html

uygulamalarının Türkiye'deki müzeler için de yol gösterici olması amaçlanmıştır. Versailles (Fransa), Schönbrunn Schloss (Avusturya), Beyaz Saray (ABD) ve Müze Sarayları'ndaki tanıtım ve rehberlik uygulamaları ise ülkemizdeki müze sarayları için (Milli Saraylar bünyesindeki saray, köşk ve kasırlar ile Topkapı Sarayı Harem bölümü) eksiklikleri tamamlayıcı örnekler olarak irdelenmiştir.

3.Almanya'dan Müze Rehberliği Örneği

3.6.1. Bavyera, Köln, Berlin ve Aşağı Saksonya Müzeleri (Almanya)

1) Almanya'daki tüm müzelerde rehberlik hizmetini yürüten, organize eden, konuları seçen, seçilen konulara göre rehber saptayan, okullar ile işbirliği yaparak -öğrenciler için belirlenen konular çerçevesinde- müze içinde uygulamalı dersleri hazırlayan kuruluş, -MPZ- Müze Pedagojisi Merkezleridir.¹¹⁴

2) Almanya müzelerinde her seksiyon, uzmanları tarafından anlatılmaktadır.¹¹⁵ Ancak rehber eşliğinde yapılacak turlar, "uzmanlık turları" olarak yapılmaktadır. Bu turlar için önceden randevu alınması gerekmektedir. Uzmanlık turlarının konuları, süresi, rehberinin adı önceden yapılan bir programla belirlenmiştir.¹¹⁶

¹¹⁴ MPZ Tätigkeitsbericht 1995, München, 1995, 1-3

¹¹⁵ PD., RK., B.S.; "Wenn Sie genau hinschen.." Über einige Ziele der Museumspädagogik-Museumspädagogik in Köln, Köln, 1998, 15

¹¹⁶ Museums-Pädagogisches Zentrum München, Angebot 96/1, München 1996, 24, 25, 27

3) Yılın belli dönemlerinde özel sergiler ve geçici seksiyonlar açılmakta ve bu düzenlemeler 6 ayda bir yayınlanan "etkinlik bültenleri"nde yayınlanmaktadır. Bu bültenlerin kamuya duyurulması ise yerel basın aracılığıyla sağlanmaktadır.¹¹⁷

4) Eyalet ve şehir müzeleri dışında, Çağdaş Sanat Müzeleri'nde tanıtım etkinlikleri arasında "müze rehberi" uygulaması da bulunmaktadır.¹¹⁸

5) Federal Almanya müzelerinde, MPZ (Museums-Pädagogisches Zentrum) okul yönetimleri ile işbirliği yaparak "eğitim turları" hazırlamaktadır. Bu turlarda müze, adeta bir "müze- okul" gibi kullanılmakta, çocukların düzeylerine ve duyularına uygun dekor ve maketlerle de bu eğitim eğlenceli hale getirilmektedir. Örneğin, Taş Devri'nin konu olarak seçildiği bir okul gezisinde "dev bir fili deviren insan" veya Tunç Çağı'nın günlük yaşamından bir kesit vermek için "demir döven insan" manzaraları bu uygulamada yardımcı araç olarak kullanılmaktadır.¹¹⁹

4.Almanya'dan Müze – Okul Uygulaması

¹¹⁷ P.D., R.K., B.S.; a.g.e. 15

¹¹⁸ Niedersächsisches Landes Museum Hannover-Pnogramm 1996, Hannover, 1996, 13

¹¹⁹ a.g.e. 20

3.6.2 Versailles Müze-Sarayı¹²⁰ (Fransa)

1. Versailles Sarayı'nda rehberlik ve tanıtım hizmetlerini organizasyonu, ziyaretçilere yönelik -karşılansından uğurlanışına kadar- tüm "yönlendirme" ve "bilgilendirme" hizmetleri, Saray yönetimine bağlı bir birim olarak çalışan Kültür Servisi tarafından yürütülmektedir.
2. Versailles Müze-Sarayı'nda ve Fransa'daki diğer müzelerde, "konferansçı müze rehberleri", müze yönetimince değil Ulusal Müzeler Birliği (RMN) bünyesinden seçilerek görevlendirilmektedir.
3. Ziyaretçiler, alan bilgisi gerektiren uzmanlık turlarını, konferansçı rehberler eşliğinde önceden alınan rezervasyonlarla yapabilmektedirler.
4. Versailles Müze-Sarayı, çok yapılı olduğu için bir çok gezi seçeneği bulunmaktadır.
5. 8 danışma noktası Saray'ın en önemli merkezlerine yerleştirilmiştir. Bu danışma noktalarındaki toplam 16 "danışma memuru" 6 değişik dilden (Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca, İspanyolca ve Japonca) hizmet vermektedir. Ayrıca bu memurlar (genel yönlendirme rehberi) geziye kolaylık ve hazırlık olması amacıyla aynı dillerde bastırılmış olan broşürleri ücretsiz olarak ziyaretçilere dağıtmaktadırlar. Bu broşürler özellikle rehbersiz gezilebilen bahçelerde, Büyük Daire, Aynalı Koridor, Büyük ve Küçük Trianon'da son derece yararlı olmaktadır.
6. Rehberlik hizmetlerini, ziyaretçilerin istekleri çerçevesinde sunabilmek için anket çalışmaları yapılmaktadır.
7. Versailles Müze-Sarayı'nın park ve bahçeleri de özel bir ücretle, rehber eşliğinde gezilebilmektedir.

3.6.3 Schönbrunn Müze-Sarayı¹²¹ (Avusturya)

1. Schönbrunn Müze-Sarayı'nda "büyük" ve "küçük" olmak üzere iki değişik turda toplam 40 oda değişik dillerdeki broşür ve audio-guide'larla bireysel olarak (rehbersiz) gezilmekle beraber rehberli turlar da düzenlenmektedir. Rehberli turlar iki şekilde düzenlenir:
  - 1.1) Özel rehberli turlar: Ziyaretçi önceden randevu alarak sadece kendisine düzenlenecek bir tur için rehber isteyebilmektedir. Ancak rehberlik ücreti giriş ücretine dahil değildir.
  - 1.2) Resmi rehberli turlar: Ziyaretçi, Saray'ın kendi rehberleri tarafından düzenli olarak yapılan turlara katılabilir. Rehberlik ücreti bilet fiyatına dahildir.
2. Bu Müze-Saray'da, Almanya ve Fransa (Versailles) müzelerinde

¹²⁰ Versailles Müze-Sarayı'ndaki tanıtım etkinlikleri ve müze rehberliği ile ilgili bu bilgiler için bkz. Versailles et ses public, "Les Visites-Conferences", Paris, 1995, 31-40

¹²¹ bkz. Ek.4

uygulanen konferans uzmanlık turları yapılmamaktadır.

3.6.4. Beyaz Saray¹²² (ABD)

1. Beyaz Saray'da tanıtım etkinliklerinin başında Beyaz Saray Hizmetleri Merkezi vardır. Bu merkez broşür, bilgi panoları, müze rehberi gibi yollarla tanıtım etkinliklerini sürdürmektedir. Ayrıca, ½ saatlik bir video filmle gezi ile ilgili olabilecek her konuda görsel olarak da hizmet vermektedir.
2. Beyaz Saray'da rehberli turlara katılabilmek (bu mekanın günümüzde Başkanlık Sarayı olması ve diğer müzelere göre taşıdığı özel önem nedeniyle) daha zordur. Nitekim Amerika'da ki diğer müzelerde rehberli turlar yaygın olarak uygulanmakta ve bu müze rehberlerine, Docent, Gönüllü Docent, Gönüllü (Volunteer) gibi isimler verilmektedir.¹²³
3. Geziler, Mart 3. Haftadan Kasım ilk hafta arası ücretlidir ve geziler genelde rehbersiz olarak yapılmaktadır.
4. Her odanın kapısında güvenlik görevlileri bulunmaktadır. Bunlar, güvenlik görevlerinin yanında danışma memuru görevini de üstlenmektedirler.

3.6.5. Engelli Ziyaretçiler İçin Rehberlik Uygulamaları

Dünya müzelerindeki tanıtım ve müze rehberliği uygulamaları için sunulan bu örneklerden sonra engelli ziyaretçilere yönelik uygulamalara da – ülkemiz adına örnek alınması ümidiyle – yer verilmelidir. Müzelerin, çağdaş bir konuma ulaşmasının en önemli koşullarından biri de şüphesiz engelli ziyaretçiler için süregelen turların kolaylaştırılması, bunun yanında bu ziyaretçilere özel sergilerin ve turların yapılmasıdır.

Engelliler için alınan önlemler:

1. Federal Almanya-Aşağı Saksonya Eyalet Müzesi: Daha önce rehberlik uygulamalarından örnekler verdiğimiz müzeler engelli ziyaretçiler için özel hizmet ve programlar sunmaktadırlar. Örneğin aşağı Saksonya Eyalet Müzesinde hazırlanan programa göre, "Avrupa da bazı müzelerde engelliler için yapılan uygulamalar "engelli gruplar (çocuklar, gençler, yetişkinler) veya karışık gruplar, engelli olanlar ve olmayanlar, tek tek alınan randevularla etnoloji bölümünde birleşerek turlara katılabilirler. Konu, tarih, saat grupların istekleri doğrultusunda belirlenmektedir. Tur esnasında yeterince dokunulabilecek obje de bulunmaktadır."¹²⁴
2. Belçika: Bu arada Belçika'da engelliler için bir müze açıldığı bildirilmektedir. Müzelerde sergilenen kristal objeler özellikle görme

¹²² Beyaz Saray Gezi Sistemi İçin Bkz. www.whitehouse.gov/wh/tours/visitors-center.htm#general

¹²³ bkz. s.83 - 84, Ek.5-6

¹²⁴ Niedersachsiches Landesmuseum Hannover. Programm, Hannover. 1996, 46

engellilerin duyularına hitap edecek şekilde seçildi. Müzelerde, görme engellilerinin yararlanması için özel olarak üretilen kristal heykel ve vazoların yer aldığı müzede, sergilenen değerli eserlere dokunmalarına, ve böylece algılamalarına olanak tanındı. Görme engelliler, kristallerin kıvrımlarına dokunuyor ve onları beyinlerinde somutlaştırıyorlardı. Engelli olmayanlar da –dokunmama koşulu ile- ziyaret edebiliyorlardı.¹²⁵

3. İngiltere-British Museum: British Museum tarafından 1997 yılında Görme ve İşitme Engelliler için bir gezi program projesi uygulamaya konuldu. Bu turların, müzenin eğitim servisinde görevli, gönüllü rehberler tarafından işaret dili kullanımı ve ses yükseltici teknik araçlar ile yapılması projede öngörülmüştür.¹²⁶ Ayda sadece bir gün uygulanan bu programa katılmak isteyenler Eğitim Servisi, Danışma masasına müracaat etmektedirler.
4. .ABD-Beyaz Saray: Yürüme zorluğu çekenler için tekerlekli sandalye kiralık verilebilir. Bunlar ilk girişte istenebilir, önceden rezervasyon olanağı yoktur. Tekerlekli sandalyeli ziyaretçiler veya diğer yürüme zorluğu çekenler aynı ziyaretçi girişini kullanmaktadırlar. Saat 9.45 / 12.00 arasında kendileri ile birlikte gelen dört kişi birlikte sırada beklemeden ve bilet olmadan girebilirler. Tekerlekli sandalyeli ziyaretçiler, girişteki rampadan başlayarak, ailelerini veya kendileriyle gelen grubun eşliğinde gezebilmektedirler. İşitme engelliler, tura katılmaları için önceden ziyaretçi servisine yazmaları gerekir. Bu turlar genellikle sabah 9.15'te, diğer turlar başlamadan önce yapılmaktadır. İşaret dili ile kendilerine tur yaptırılmaktadır. Grup 8-20 kişiden oluşturulur. Engelliler kendi özel rehberleriyle de gelebilirler. Görme engelliler de aynı şekilde önceden ziyaretçi servisine yazmaları gerekir. Görme engelli turları sabah 9.15'de normal turlar başlamadan önce yapılmaktadır. Bu tura katılacak olanlar doğu yönünde memur giriş kapısını kullanmaktadırlar. Resmi üniformalı tur memurları görme engelli ziyaretçilerin bazı objelere dokunmalarına izin vermektedirler. Dokunmalı turlar 8-10 kişi ile yapılmaktadır. Özel gezi yapılmaz. Ayrıca Beyaz Saray'da rehber hayvanlara (Görme engellilere rehberlik eden eğitilmiş köpekler) da izin verilmektedir.

Sonuç olarak; Engellilere yönelik olarak verilen bu hizmetler, çağdaş müzecilik adına sevindirici olmakla beraber geliştirilmeli ve çeşitlendirilmelidir. Her "engel" türüne özel proje ve sistemler hazırlanmalıdır. Örneğin; tekerlekli sandalyelerin girebileceği bir güzergah müze için ayrılabilir. Görme engelli ziyaretçiler basılı yayınları takip edebilir, bazı objeleri algılayabilir. Bu tür ziyaretçiler ışığa duyarlıdır. Bu açıdan iyi ayarlanmış işaret ve ışık sistemleri, duyarlılığı dikkate alınarak düzenleme yapılabilir. İşitme problemi olan biriyle karşı karşıya kalındığında, bu bireylerle müzenin kurabileceği iletişim sadece

¹²⁵ Bkz. Radikal, 3 Şubat 1998, 2

¹²⁶ Bkz. www.British Museum.ac.uk / sign-tour.html.

dudak okuma ile olabilir. Müze, bu tür insanlarla iletişim kurmak, onlara bilgi ulaştırmak için işaretlerle anlatım yapabilen rehberler tutmalıdır¹²⁷.

3.6.6. Dünya Müzelerinde Tanıtım ve Müze Rehberliğinin Ortak Yönleri

Araştırmaya örnek olarak alınan müze ve müze-sarayların, tanıtım ve rehberlik konularında değişik uygulamalarda bulunmalarına rağmen, şu temeller üzerinde birleştikleri görülmektedir:

- a) Müzelerde rehberlik hizmetleri, doğrudan Müze Müdürlüğü tarafından değil, Kültür Merkezi, Ziyaretçi Merkezi, Müze Pedagoji Merkezi, Ulusal Müzeler Birliği gibi birim ve kuruluşlarca organize edilmektedir (Bu birim veya merkezler –Fransa dışında– müze yönetimine bağlı ve sorumludur).
- b) Müzeler, öğrenciler için derslerin uygulamalı olarak geçtiği bir “laboratuar” haline getirilerek, “müze içinde okul” olgusu yaşama geçirilmiştir. Öğrencilere yönelik turların uzman, konferansçı, docent düzeyinde rehberler tarafından verildiği saptanmıştır.
- c) Müze rehberlerine Almanya’da belli bir unvan verilmezken, bu görevi üstlenenler çoğu zaman akademisyenler arasından seçilmektedir. Müze rehberi, Fransa’da Konferansçı, ABD’de Docent, Gönüllü, Gönüllü Docent olarak adlandırılmaktadır.
- d) ABD ve Federal Almanya müzelerinde, uzman rehberler müze yönetimine bağlı olarak görev yapmaktadır. Fransa’da ise diğer Avrupa ve ABD müzelerinden farklı olarak konferansçı rehberler, - müze yönetiminden ayrı bir kuruluş olan- Ulusal Müzeler Birliği (RMN) tarafından görevlendirilmektedir.
- e) Müzelerde uygulanan, uzmanlık-konferans turlarının konuları, rehberinin adı, turun saati, günü, altı ayda bir yayınlanan program katalogları ve yerel medya aracılığı ile kamuoyuna duyurulmaktadır. Düzenlenen bu gezilere katılabilmek için önceden randevu almak gerekmektedir.
- f) Bu müzelerde uygulanan tanıtım etkinliklerinde, ziyaretçiye çeşitli seçenek-ler sunulmaktadır (broşür, bilgi panosu, audio-guide, tuşlu digital-guide, müze rehberi).

¹²⁷ Fethiye Erbay. a.g.e., 71

- g) Bu müzelerde, görme, işitme ve ortopedik engelliler için kolaylıklar sağlanmakta, özel turlar düzenlenmektedir.

4. MÜZE REHBERLİĞİNİN MİLLİ SARAYLARDA UYGULANMASI

4.1 Milli Saraylar Nedir?

01.11.1922 tarihinde Saltanat kaldırıldıktan bir süre sonra, TBMM aldığı bir kararla, Sultan Abdulaziz oğlu Abdülmecid Efendi'nin 101. İslam Halifesi olmasına karar vermiş ve yeni halife ise Dolmabahçe Sarayı'nı kendisine ikametgah olarak seçmiştir. 03.03.1924 tarihinde ise 431 sayılı Kanunla (Eğitimin Birleştirilmesi Kanunu) Halifelik kaldırılmış ve tüm saray, köşk ve kasırlar TBMM'ne devredilmiştir.

Bu kararnameye göre (Madde 1) :

Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları Milli Saraylar namı altında muhafaza edilmek üzere kurulacak Milli Saraylar Müdürlüğü'ne verilmiştir.

- Topkapı Sarayı müze olarak kullanılmak üzere Müzeler idaresine verilmiştir.

- Aynalıkavak, Tophane Kasırları, kongre ve konferanslara tahsis edilmek üzere Milli Saraylar Müdürlüğü'ne verilmiştir.

- Yıldız Sarayı ve teferruatı da kullanılış şekli ileride belirlenmek üzere muvakkaten Milli Saraylar Müdürlüğüne verilmiştir.

- Geri kalan emlak istifade edilmiş şekle konmak üzere İstanbul Vilayeti Milliye Müdürlüğü'ne terk olunmuştur¹²⁸.

24 Temmuz 1930 tarihinde alınan başka bir Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Saraylar Müdürlüğüne bağlanan Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'na ek olarak İhlamur Kasrı, Yalova Atatürk Köşkleri ve Yıldız Sarayı'nın da (günümüzde, Yıldız Sarayı - Şale Köşkü olarak bilinen Merasim Dairesi) Milli Saraylar Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. O zaman alınan bu kararla Yıldız Sarayı Merasim Dairesinin uluslararası kongre ve konferansların düzenlenebileceği mekan olarak kullanılması öngörülmüştür.

Milli Saraylar Müdürlüğü 1933 yılı Bütçe Kanunu ile TBMM'ye bağlanmıştır. Daha sonra 13 Ekim 1983 tarih ve 2919 sayılı TBMM Genel Sekreterliği Teşkilat kanunu çıkıncaya kadar, Milli Saraylar Müdürlüğü adı altında yönetimini sürdürmüş, anılan kanunla yeni ismi Milli Saraylar Daire Başkanlığı olmuştur, halen bu adla yönetimi sürdürülmektedir¹²⁹.

¹²⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Dolmabahçe Sarayları İçin Fonksiyon Çözüm Önerisi, Ankara. 1977, 7

¹²⁹ Tefik Pülten; "Milli Saraylar Yönetimi" Milli Saraylar, 1 (1987), 1

4.2 Milli Saraylara Bağlı Yapılar (Saray, köşk ve kasırlar)

Bu bölümde Milli Saraylara bağlı ve ziyarete açık olan saray, köşk ve kasırların tarihi, kültürel ve turistik önemleri göz önüne alınarak, mimari özellikleri ve tarihçeleri hakkında bilgi verilmiştir.

4.2.1 Dolmabahçe Sarayı

31. Osmanlı Padişahı Sultan Abdulmecid'in emriyle 1843-56 yılları arasında yaptırılan Dolmabahçe Sarayı¹³⁰ yapılar topluluğu 250 bin m²'lik alan üzerine kurulmuştur. Sarayın mimarları Kayseri'nin Talas ilçesinden Garabet Balyan ve oğlu Nikoğos Balyan'dır. Saray yapılar topluluğunun bulunduğu alan 1620'li yıllara kadar Osmanlı Donanması'nın demir attığı bir körfezken, bu tarihten itibaren, Sultan III. Osman'nın emri doğrultusunda doldurularak Saltanat ailesi için bir Has Bahçe (özel koru) haline getirilmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde bu has bahçe üzerinde bulunan yapıların bir çoğu yıkılarak Dolmabahçe Sarayı'nın inşaatına başlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı yapılar topluluğu toplam 15 yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılar içersinde en büyüğü günümüze kadar otantikliğini koruyarak gelen ve 61 bin parça eşyasıyla yaşandığı gibi korunan Dolmabahçe Sarayı binasıdır.

Saray'da 285 oda, 43 salon, 6 hamam, 68 tuvalet bulunmaktadır. Bodrumla beraber 3 kattan oluşan Saray 3 bölüme ayrılmaktadır:

- a) Mabeyn-i Humayun¹³¹ (Selamlık): Osmanlı Devleti'nin Padişahlık düzeyinde temsil edildiği, Divan toplantılarının Bab-ı Ali'de yapılmasından sonra sonuçları hakkında Padişah'ın görüşünün veya onayının alındığı, büyük elçilerin Padişah'a güven mektubunu sunduğu, Saray ile dış dünya arasında iletişimin sağlandığı, yazışmaların yapıldığı bölümdür.
- b) Harem-i Humayun¹³² (Harem): Padişah ile hanım, anne ve çocuklarının resmi ikametgahıdır. Dışa tamamen kapalıdır.
- c) Muayede Salonu¹³³ (Bayramlaşma Salonu): Bayramlaşmaların, cülus (Osmanlı'da tahta çıkma, Batı'da ise taç giyme...) törenlerinin yapıldığı, önemli bir konuk veya olay adına ziyafetlerin verildiği 2142 m²'lik alanı ile Dolmabahçe Sarayı'nın iki bölümünün ortasında yükselen kubbeli bir salondur.

Dolmabahçe Sarayı barok, rokoko, neo-klasik, ampir mimari akımlarından etkilenmiş ve eklektik stilde bir yapı ortaya çıkmıştır.

¹³⁰ Dolmabahçe Sarayı hakkında bkz. Afife Batur, "Dolmabahçe Sarayı", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. cilt. 3, 1993, 89-96

¹³¹ Bkz.85

¹³² Bkz.85

¹³³ Bkz.85

Dolmabahçe Sarayı'nda şu anda Selamlık Bölüm'nde onbir, Harem Bölümü'nde beş olmak üzere toplam onaltı rehber bulunmaktadır. Bunların onu İngilizce, üçü Almanca, ikisi Arapça ve biri de Fransızca dilinde hizmet vermektedirler.

Dolmabahçe Sarayı'nın 1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 410 bin civarındadır.

Dolmabahçe Sarayı gezi ve tanıtım etkinlikleri, bu etkinlikler içinde rehberin rolü Örnekleme bölümünde detayı ile ele alınacağından, bu genel tanıtıcı bilgi ile yetinilmiştir.

4.2.2 Beylerbeyi Sarayı¹³⁴

İstanbul'un Üsküdar ilçesinde sahil saray ve köşklere oluşan saray kompleksidir. Sarayın bulunduğu alanda, eskiden İstavroz bahçeleri olarak anılan ve Bağlarbaşı'na kadar uzandığı düşünülen bir koruluk bulunmaktaydı.

İstavroz'daki en erken Osmanlı yapısının II. Selim'in kızı Gevher Sultan'a ait olduğu bilinmektedir. İstavroz bahçesi 17. Yüzyılda en gözde mesire alanlarından birisi idi. I. Ahmet, IV. Murat ve IV. Mehmet'in İstavroz bahçelerini sık sık kullandığı bilinmektedir.

Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nın yapımı 1864'te tamamlanmıştır. Mimarı Sarkis Balyan'dır. 24 odası ve 6 salonu bulunmaktadır. Beylerbeyi Sarayı'nın kitle ve cepheleri gibi iç mekan düzenlemeleri de seçmeci ve eklemeci bir düşünce ile biçimlenmiştir. Ancak cephelerde klasik ve neo-barok düzenlemelerden oluşan seçmeci yaklaşım iç mekanlarda yerini yer yer oryantalist bir biçime bırakır.

Beylerbeyi Sarayı Milli Saraylar bünyesindeki ikinci büyük yapı olup rehberlik hizmeti 1985 yılında Dolmabahçe Sarayı ile eş zamanlı olarak başlatılmıştır. Yıllık ziyaretçi sayısı Dolmabahçe Sarayı'nın ¼'ü kadardır (1998 sonu itibarı ile Beylerbeyi Sarayı'nın 1 yıllık ziyaretçi sayısı 122 bin, Dolmabahçe Sarayı'nın ise 410 bin civarındadır). Beylerbeyi Sarayı'nın rehber sayısı ise ziyaretçi sayısına göre saptanmıştır. İki İngilizce, üç Almanca (aynı zamanda İngilizce turlarına da çıkmaktadırlar), bir Fransızca dillerinde rehber bulunmaktadır.

¹³⁴ Afife Batur, a.g.e.; 209-210

4.2.3 Yıldız Şale Köşkü

Yıldız Şale Köşkü üç bölüm halinde ve üç ayrı zamanda birbirine yapılan ilavelerle bir bütün olarak ortaya çıkmıştır. İlk bölümün yapılışına ait bir tarih bilinmemekle birlikte “1879-1880 tarihleri arasında ‹Şale Kasrı Hümayunu’nun döşemeci Leon tarafından döşendiğini› öğrenmekteyiz¹³⁵.”

İkinci bölüm Kaiser Wilhelm ve eşinin İstanbul’u ilk ziyareti sırasında ve 1889’da, üçüncü bölüm ise gene ikinci ziyareti sırasında ve 1898’de inşa edilmiştir¹³⁶.

Yıldız Sarayı’ndan dışarı çıkmayan, Alman İmparatoru II. Wilhelm’i başka sarayda ağırlamak istemeyen Sultan II. Abdülhamid kendi ikameti olan Yıldız Sarayı’nın parkı içerisine merasim köşkü olarak kullanacağı Şale Köşkü’nü yaptırır. Kaiser II. Wilhelm İstanbul’a yaptığı üç ziyaretinde de burada ikamet etmiştir. Bu bakımdan Şale Köşkü’nün ayrı bir özelliği vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Şale Köşkü bir süre kumarhane ve gazino olarak kullanılmıştır.

Şale 1956-1976 yılları arasında, ilk yapılış amacına uygun olarak devlet konuk evi olarak kullanılmıştır. Bu dönemin konukları arasında üç kez gelen İran Şahı Rıza Pehlevi, Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, Libya Kralı, İtalya Cumhurbaşkanı, Federal Almanya Cumhurbaşkanı, Afganistan Kralı Zahir Şah, Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno, Pakistan Cumhurbaşkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, Romanya Devlet Başkanı, Finlandiya Cumhurbaşkanı, Tunus Cumhurbaşkanı, Suudi Arabistan Kralı Sovyetler Birliği Devlet Başkanı, Habeşistan İmparatoru, Moritanya Cumhurbaşkanı sayılabilir¹³⁷.

60 oda, 4 salon, 9 banyo, 20 tuvalet, 2 hamamdan oluşan Yıldız Şale Köşkü 5 Temmuz 1985 tarihinde, Milli Saraylar Daire Başkanlığına bağlı olarak ve müze - saray olarak hizmete girmiştir. 1987 yılından beri Şale Köşkü’nde yerli ve yabancı ziyaretçilere köşkü gezdirmek amacıyla rehber bulunmaktadır. Ancak Köşk’te bulunan diğer personel de yerli ziyaretçilerin gezdirilmesinde yardımcı olmaktadır.

1987 yılından itibaren bir rehber ile tanıtım hizmeti verilmektedir. Köşkü rehber ile birlikte gezmek için 20-30 dakikalık süre yeterli olmaktadır. Köşke ziyaretçi girişi Yıldız Parkı içinden yapılmaktadır. Köşkü gezmeye gelenler Yıldız Parkını da gezme imkanına sahip olabilmektedirler.

¹³⁵ Feryal İrez-Vahide Gezgör, “Yıldız Sarayı Kasrı Hümayunlarından Şale”, Milli Saraylar 92, Ankara, 1992, 97

¹³⁶ a.g.e., 97

¹³⁷ Feryal İrez-Vahide Gezgör, “Cumhuriyet Döneminde Yıldız Sarayı ve Şale”, Yıldız Sarayı Kasrı Hümayunu, İstanbul, 1993, 66

Yıldız Şale Köşkü'nün yıllık ziyaretçi kapasitesi 1998 yıl sonu itibari ile 12 bin civarındadır.

4.2.4 İhlamur Kasrı

Kendisini çevrenin gürültü ve karmaşasından hiç değilse görsel olarak koruyabilmek için etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan İhlamur Kasrı çok eskiden beri İhlamur Mesiresi olarak bilinen bir alana (1849-1855) yılları arasında Sultan Abdülmecid tarafından yapılmıştır. Bu Kasrı yaptırmadan önce Sultan Abdülmecid burada bulunan küçük bir dağ evine sık sık gelerek dinlenirken, ünlü Fransız şairi Lamartine gibi dönemin yabancı gezgin yazar ve düşünürlerini burada kabul etmiştir.

İhlamur Kasrı Merasim köşkü (Törenler için düşünülmüş ve kullanılmıştır) ve Maiyet Köşkü (Sultanın Maiyeti, kimi zamanda Haremi için kullanılmıştır) olmak üzere iki ayrı bölüm olarak tasarlanmıştır.

Daha sonra Sultan V. Mehmet Reşad da babası Sultan Abdülmecid gibi sık sık buraya gelip dinlenmiş ve o dönemde İstanbul'u ziyarete gelen Bulgar ve Sırp Krallarını 1910 yılında burada ağırlamıştır.

1924'ten sonra yaklaşık yirmibeş yıl pek fazla ilgi görmediği anlaşılan kasır 1951 yılında TBMM tarafından İstanbul Belediyesi'nin kullanımına verilmiştir. Belediye 15 Ekim 1952 'de Harem ya da Maiyet Köşkü olarak bilinen yapıda yapım emrini veren Tanzimat Sultanı Abdülmecid ile bir anlamda bütünleşen Tanzimat Müzesini açmıştır, Merasim Köşkü ise özgün mobilyası ile bir müze olarak halkın ziyaretine açılmıştır. Ondört yıl açık kalan bu iki müze de 1966'da kapanmış, yapıları devralan yine TBMM olmuştur. 1976-1985 Yılları arasında uzun süren bir restorasyon dönemi geçiren yapılar, tamamlanan bahçe düzenlenmesi ile birlikte halkla bütünleşecek yeni ve çağdaş başlangıçlar için hazırlanmıştır¹³⁸.

1985 yılına dek onarılarak geniş bahçeleri ile müze -saray anlayışı ile yeniden sanatsal işlev kazandırılan İhlamur Kasrı, kültür-sanat alanında kendine özgü hizmet anlayışını sürdürmektedir.

Kısa süren İhlamur Kasrı gezisinde müze rehberi bulmak mümkün olmasa da, yardımcı olmaya çalışan memurlar her an oradadır.

İhlamur Kasrı'nda 1987 – 1988 – 1989 – 1990 – 1991 – 1992 yılları yaz sezonlarında İngilizce dil bilen Müze rehberleri görev yaptı. Ancak daha sonraki

¹³⁸ Sema Öner, "Cumhuriyet Döneminde, İhlamur Parkı ve İhlamur Kasrı", İhlamur Kasrı Hümayunu, İstanbul, 1994, 70

yıllarda Dolmabahçe Sarayı'ndaki rehber gereksinimini karşılamak üzere İhlamur Kasrı rehberleri Dolmabahçe Sarayı'na çekilmişlerdir.

Kasır idaresince, Kasır'da her zaman en azından İngilizce bilen bir müze rehberiyle ziyaretçilere daha iyi bir hizmet verilebileceği, yabancı ziyaretçiler açısından ziyaretçi artışı olacağı ve tanıtımının daha sağlıklı olacağı belirtilmektedir. Ancak küçük bir yer olduğu için ilgili olanlar Kasrın tarihçesini okuyarak bilgilenebilmektedirler.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 1200 civarındadır.

4.2.5 Küçüksu Kasrı

Boğaziçi bugünkü görünümünü almadan çok önce, İstanbul Boğazı'nın eşsiz maviliği ile bütünleşen yeşillikler, bu yeşillikler içersinden süzülen dereler etrafında kurulan mesire yerleri bütün sultanların dikkatlerini çekmiş ve sultanlar da buralara saraylar, köşkler ve kasırlar yaptırmışlardır. Topkapı Sarayı ile başlayan zincirin halkaları boğazın her iki yakasını çaprazlama bağlayan Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi, Beşiktaş Sahil Sarayı, Çırağan Sarayı derken Küçüksu Kasrına uzanan bir görüntü oluşturmuştur.

Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Küçüksu Kasrı 1857 yılında hizmete girmiştir. Zaman içerisinde yıpranmış olmalı ki, Sultan Abdülaziz tarafından elden geçirilmiştir.

Küçüksu Kasrı Sultanlar tarafından günlük dinlenme yeri olarak yapıldığı için, diğer saraylarda olduğu gibi yatak odası gibi mekanlar yapılmamıştır. Fakat daha sonraları Cumhuriyet döneminin yöneticileri için yatak odası olarak düzenlenmiştir.

İhlamur Kasrı'nda olduğu gibi etrafı yüksek duvarlarla çevrili değildir. Aksine dekoratif görüntü veren döküm çitlerle çevrilidir ve bu çitlerin dört tarafında içeriye girişi sağlayan kapılar bulunmaktadır.

19.y.y'da İstanbul'a gelen ve uzun süre İstanbul'da yaşayan Bayan Pardae anılarında İstanbul'daki mesire yerlerinden ve bu arada Küçüksu ile ilgili gözlemlerinden söz ederken şöyle demektedir :

"Türk kadınlarını, tıpkı kendi evlerindeymiş gibi rahat rahat davranırken görmek isteyen turistlerin, yazın sıcak aylarında, cuma günleri, güzel Küçüksu vadisine gitmeleri gerekir. Üç tarafta üzeri fındıklarla dolu yüksek tepelerin kuşattığı bu güzel yer, yeniçeri hapishanesi olarak kullanılmış Rumeli Hisarı'nın tam karşısında denize doğru uzanır. Göksu vadisi bu bölgede olduğu için

buraya onun adı verilmiştir. Ağaç dallarının gölgelediği bu ırmak güneşin pırıl pırıl parladığı Boğaz sularına doğru ışıldayarak akar.”¹³⁹

Anılan bu güzel vadiyi bir taç gibi süsleyen Küçükusu Kasrı'nı Cumhuriyet döneminde bir süre Atatürk'ün kullandığı bilinmektedir.

Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Celal Bayar da bu şirin mekanda, bazı yaz aylarında ikamet etmiştir.

1970'li yıllara kadar yine değişik devlet erkanından değişik kişiler tarafından kullanılmıştır. Devlet Konukevi olarak da hizmet vermiştir.

1983 yılında müze - saray olarak hizmete giren Küçükusu Kasrı'nda gelen ziyaretçilere orada görevli bulunan personel yardımcı olmaktadır. Geçmiş yıllarda (1987 –1988 – 1989) kısa aralıklarla Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından yabancı dil bilen rehberlerin görevlendirildiği de olmuştur.

Denize doğru kaymasından kaynaklanan ve yapı duvarlarında oluşan çatlak ve yarıkların onarılması , kaymanın önlenmesi için 4 yıllık bir restorasyon geçiren kasır, 1997 yılı başında yeniden ziyarete açılmıştır. Bu kasırda bir rehberin daimi olarak görevlendirilmesi, kasrın tanıtımında etkili olacaktır.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 7000 civarındadır.

4.2.6 Aynalıkavak Kasrı

Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan diğer kasır ve köşkler için verilen yapılaş tarihini Aynalıkavak kasrı için verebilmek oldukça zordur. Aynalıkavak Kasrı, başlangıcı çok eskilere dayanan ve süreç içerisinde önce değişime uğrayan, sonra maalesef yok olup giden bir zamanların “Altın Boynuz'u” Haliç kıyılarında kurulan ve Tersane, ya da Aynalıkavak Sarayı olarak anılan ve Osmanlı Mimari örneklerinin en güzelleri ile süslendiği Haliç Sarayları'nın günümüze ulaşabilen ufak bir parçasıdır.

Tersane Saraylarının yapılaşına yönelik ilk uygulamalar I. Ahmet dönemine (1603-1617) kadar gider.

18.yy'da III. Ahmet döneminde Kağıthane ve Haliç çevresinde yapılaşmada büyük bir hareketlilik görülmeye başlamıştır. Sultan III. Ahmet şehzadelerinin sünnetlerini burada yaptırmış ve Haliç'te yapılan kutlamaları Aynalıkavak Sarayı'ndan izlemiştir.

¹³⁹ Hakan Gülsün; “Anılarla Küçükusu”, Küçükusu Kasrı, İstanbul, 1995, 58

Bu Saray Sultan III. Osman (1754-1757) ve III. Mustafa (1757-1774) zamanında da kullanılmıştır.

Sultan I. Abdülhamid döneminde (1774 - 1789) Saray da bir onarım yapılmıştır.

Sultan III. Selim döneminde (1789 - 1808), Sultanın sanatçı kişiliğinin etkisi ile, onun saltanat yılları Aynalıkavak Sarayı'na yeni bir yaşam biçimi ve değişik bir anlam kazandırmıştır.

III. Selim'in ince ve sanata duyarlı ruh hali, onun Haliç kıyılarında bulduğu doğal güzelliklerin içine çekmiş ve Aynalıkavak Sarayı'nı yazlık saray olarak kullanmasına neden olmuştur.

1806 - 1807 tarihli rapora göre tamamı 15000 arşın karelik bir alana yayılan Saray'ın, üçü büyük, üçü küçük olmak üzere altı adet köşkü ve günlük saray yaşamının Osmanlı geleneklerine göre sürdürülebilmesi için gerekli bazı ek yapıları bulunmaktadır. Köşkların ikisi Mabeyn'de, dördü de Harem'e ait bölümlerdir. Eğimli arazide setler biçiminde Okmeydanı'na doğru gelişen bahçe 9000 arşın karelik bir alanı kaplamaktadır¹⁴⁰.

III. Selim'den sonra II. Mahmud ve Abdülmecid de Aynalıkavak Sarayı'nı sık sık ziyaret etmişlerdir. II. Mahmud Aynalıkavak'dan Okmeydanı'na ok atmak için giderdi.

Sultan Abdülmecid ile birlikte Sultanların ilgileri yeniden Boğaziçi'nin kıyılarına yönelmiş ve Aynalıkavak Sarayı da değişik zorlama ve etkilenimlerle yok olmuştur. Bugüne ulaşan bölümü Aynalıkavak Kasrı olarak anılmaktadır.

Etrafı oldukça yüksek duvarlarla çevrili, kancaya benzer bir alanın orta yerinde etrafı değişik ağaçlarla çevrili Aynalıkavak Kasrı kapalı çevresi ile birlikte adeta bir zamanlar Haliç kıyısında bulunan güzelliklerin dondurulmuş bir örneğidir.

1924 yılında Musul Konferansı Aynalıkavak Kasrı'nda toplanmıştır.

1936 yılında TBMM Başkanı Kazım Karabekir kasrı ziyaret etmiştir.

Aynalıkavak Kasrı 1974 yılında Milli Saraylar Müdürlüğüne bağlanmıştır.

1984 Kasrın onarılıp müze olarak yeniden ziyarete açılışında Kenan Evren'in imzası bulunmaktadır.

¹⁴⁰ Sema Öner, Aynalıkavak Kasrı, İstanbul, 1994, 32

1984 yılında gerçekleştirilen "Milli Saraylar Sempozyumu" nun ardından geliştirilen yoğun çalışmalar , Aynalıkavak Kasrı da yeniden düzenlenen tarihi bahçesi ile birlikte ve bir müze - saray işlevi ile yeniden ziyarete açılmıştır¹⁴¹.

Aynalıkavak Kasrı, Milli Saraylar çevresinde bulunan diğer kasırlardan farklı olarak, en eski saraylardan birinin günümüze ulaşan bir parçası olması ve III. Selim gibi özel bir kimliğin bu kasırla ilintili olması ona başka bir önem kazandırmaktadır.

Ayrıca kasrın boş olan zemin katında III. Selim'in sanatçı ve bestekar kişiliğinden ve burada yaşamasından esinlenerek bir "Türk Çalgıları Sergisi" açılmıştır. Sergilenen çalgılar tarihi süreç içerisinde geçirdikleri değişime uygun olarak kasırla birlikte halkın ziyaretine açıktır.

Aynalıkavak Kasrı, Milli Saraylara bağlı diğer Saray, Kasır ve Köşkler gibi Pazartesi - Perşembe günleri haricinde her gün gezilebilir. Ulaşım olarak gözden uzak gibi duruyorsa da ilgilenenlerin buraya ulaşması fazla zaman almaz.

Rehberlik hizmeti kasırda görevli memurlar tarafından verilmektedir. Kasır amiri tarafından hazırlanarak memurların eline verilen bilgiler ziyaretçilere aktarılmaktadır.

Geçmiş yıllarda Aynalıkavak Kasrı'nda çok defa yaz aylarında yabancı dil bilen öğrenci rehberler görev almışlardır.¹⁴² 1987 – 1988 – 1989 – 1990 yıllarında yaz döneminde Kasır'da rehberlik hizmeti verilmiştir.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 4500 civarındadır.

4.2.7 Maslak Kasırları

Maslak Kasırları'nın bulunduğu çevredeki yapılanma işleri II. Mahmud dönemine uzanmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid veliahd olarak yaşamının büyük bir kısmını burada geçirmiş ve daha sonra tahta davet edilişi gene bu kasırlardan olmuştur.

Sultan Abdülhamid Maslak Kasırları'nı şöyle tanımlamaktadır: " Tarabya üzerinde Maslak Kasırları vardır. Oraya Lodos nadir gelebilir, hep Poyraz'dır. Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı noktayı tamamıyla görür, pek güzeldir."¹⁴³

¹⁴¹ Sema Öner, a.g.e., 72

¹⁴² Bu tezin hazırlayıcısı Haziran 1987 - Mart 1988 tarihleri arasında Aynalıkavak Kası'nda Müze Rehberliği yapmıştır.

¹⁴³ Semra Karakaşlı-Erdal Eren-E. İltar, Maslak Kasırları, İstanbul, 1994, 8

Maslak Kasırları, Kasr-ı Hümayun , Mabeyn-i Hümayun, Çadır Köşkü ve Paşalar Dairesi olarak dört ayrı bölümden oluşmaktadır.

Maslak Kasırları II. Abdülhamid'den sonra Sultan Reşad tarafından da kullanılmıştır. Daha sonra da burası II. Abdülhamid'in oğlu Nurettin Efendiye tahsis edilmiştir.

1938 yılından itibaren askeri malzeme deposu olarak kullanılan kasırlar 1981 yılında Devlet Başkanlığının emri ile Milli Saraylar Müdürlüğüne devredilmiştir.

Milli Saraylar Müdürlüğü'nün yaptığı geniş çaplı restorasyon ve koruma çalışmaları sonucunda özgün nitelikleri korunarak çağdaş bir görünüm kazandırılmış ve halkın ziyaretine açılmıştır.

Maslak Kasırları'nda 1988 – 1989 yılları yaz döneminde rehberlik hizmeti verilmiştir. Daha sonra rehber Dolmabahçe Sarayı'na çekilmiştir. Şu anda Kasırlar da Rehber bulunmamaktadır. Ancak isteyen ziyaretçiler için Kasırların gezdirilmesine yardımcı olacak memurlar her zaman bulunmaktadır.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 1300 civarındadır.

4.2.8 Yalova Atatürk Köşkleri

Yalova'nın, antik çağlardan bu yana insanların yaşam yeri olarak seçtiği ve şifalı suları ile insan sağlığı açısından önem arz eden termal özelliği ve doğal güzelliği ile kendisine çeken bir cazibesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde buraya yaptırılan köşkler kayıp olmuş olsa da Cumhuriyet döneminde Atatürk de bu bölgenin güzelliğinden ve şifalı sularından istifade edebilmek için kendisine yaptırılan köşte kalarak burada zaman zaman dinlenme imkanı bulmuştur.

Atatürk Yalova'yı bir dinlenme yeri olarak seçtikten sonra burada bir köşk yapımına karar verilmiştir ve 1929 yılında yapımına başlanan Atatürk Köşkü kısa sürede tamamlanmıştır.

Aynı yerde Sultan II. Abdülhamid zamanında yaptırıldığı sanılan Yaverlik Köşkü de bulunmaktadır.

Yaverlik Köşkü Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün emriyle onarılmış ve yeni köşk inşa edilene dek kullanılmıştır.

Daha sonra bu köşk Atatürk'ün yaverleri ve yakın çevresi için ayrılmıştır. Günümüzde ise sosyal tesis olarak Milli Saraylar personeli tarafından kullanılmaktadır.

Günümüzde gerekli bakım ve onarımı yapılarak Halka açılan Yalova Atatürk Köşkünün sahip olduğu tarihsel ve çevresel değerler çağdaş müzecilik anlayışı boyutunda değerlendirildiğinde köşklerin, kendi türündeki müzeler içinde ayrıcalıklı bir konumda olduğunu kanıtlar niteliktedir¹⁴⁴.

Yalova Atatürk Köşklerini görmeye giden ziyaretçiler, köşkte görevli memurlar tarafından gezdirilmektedir. Ayrıca etraftaki doğal güzelliklerin tadını çıkarmak, termal tesislerden yararlanma olanağı da vardır. Yaz aylarında dinlendirici ve ferahlık verici havası dolayısı ile özellikle Arap turistlerin rağbet ettikleri bir yerdir.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 15 bin civarındadır.

4.2.9 Florya Atatürk Köşkü

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda önemli bir sahil ve sayfiye yeri olmasından dolayı Atatürk'ün de isteği doğrultusunda Florya da bir deniz köşkü yaptırılmıştır. Mimar Seyfi Arkan tarafından yazlık Köşk olarak tasarlanan Atatürk Deniz Köşkü ve buna bağlı olarak diğer hizmet ve hizmetliler için yapılan binalarla birlikte 1935 yılında yapımı tamamlanmıştır.

Bu ufak çaplı yapı topluluğu, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında son bulan I. Ulusal Mimarlık akımının ardından ortaya çıkan mimarlık anlayışının özgün bir tasarımıdır. Atatürk için İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılmıştır.

Köşke ait önemli olaylar arasında anılabilecek olaylardan bir tanesi, 21 Ağustos 1935 tarihinde, köşkün yapılışının bitiminden bir hafta sonra Bakanlar Kurulunun Atatürk'ün başkanlığında burada toplanmış olmasıdır.¹⁴⁵

Atatürk 1936 temmuz-ağustos aylarında burada kalmış, çeşitli toplantılar için köşkü kullanmıştır. Devlet işlerini bir süre burada yürütmüş, bazı devlet adamlarını burada kabul etmiş, yazışmalar yapmıştır.

Florya Atatürk Köşkü'nün yabancı konukları arasında İngiliz Kralı VIII. Edward ve Madam Simpson adları sayılabilir.

Köşk Atatürk tarafından son kez 28 Mayıs 1938 günü kullanılmıştır.

Köşk İsmet İnönü, Celal Bayar, Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk ve son olarak Kenan Evren tarafından da kullanılmıştır.

¹⁴⁴ Aykut Gürçaylar, Yalova Atatürk Köşkleri, İstanbul, 1993, 23

¹⁴⁵ TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, Florya Atatürk deniz Köşkü (Broşür)

Cumhurbaşkanlığı tarafından 16 Eylül 1988 tarihinde TBMM'ye devredilmiştir. Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından restore edilerek Atatürk Müzesi haline getirilmiştir.

Atatürk ile ilgili bir serginin bulunduğu Köşk halkın ziyaretine açıktır. Ziyaretçiler için Köşk'te rehber bulunmamaktadır ancak mutlaka bir görevli gezi süresince ziyaretçilere eşlik etmektedir.

1998 yıl sonu itibari ile yıllık ziyaretçi sayısı 11700 civarındadır

4.2.10 Diğer Yapılar

Milli Saraylar bünyesinde bulunan, ziyarete açık olmayan farklı işlevlerde kullanılan yapılardır:

Filizi Köşk

Yıldız Porselen Fabrikası

Hereke İplikli Dokuma Ve Halı Fabrikası

İzmir Ulusal Egemenlik Evi

Beykoz Kasrı (Restore Edilmektedir)

4.3 Milli Sarayların Halkın Ziyaretine Açılışı

Dolmabahçe Sarayı'nın halkın ziyaretine açılması gerektiğine dair çalışmaların ilk ipuçları "12.5.1922 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile düzenlenen yönetmeliğin 6. maddesi "Dolmabahçe Sarayı'nın kısmen veya kâmilten umuma kûşadı tekerrür ettiği takdirde ziyaretçilerden alınacak duhuliye...." şeklinde hükmederek halka açılmasını kabul etmiş, ancak 12.03.1934 tarihinde TBMM Başkanlık Divanı'nın aldığı kararla, "bugüne dek Milli Saraylar'ın açılmasına gerek duyulmamış, şu an ise açılacak durumda olmadığı" belirtilmiştir.¹⁴⁶

Saray'ın halkın ziyaretine açılışı değişik sebeplerle ve belli aralıklarla kesintiye uğramıştır; ancak bu sürecin başlangıcı 1952 yılında Meclis İdare Amirliği'nin emri ile ve perşembe günleri olmak kaydıyla olmuştur. Bu dönemde ziyaret, başlangıç ve deneme olması nedeni ile haftada bir gün olarak kabul edilmiştir.

Millet Meclisi Başkanlık Divanının 10.7.1964 tarihli toplantısında 3340 ve 6512 sayılı kanunlara dayanılarak Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları halka ve turistlerin ziyaretine açılmış ve 14.1.1971 tarihine kadar bu olanak süregelmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Tefik Pülten ; "Milli Saraylar Yönetimi" , Milli Saraylar , 1(1987) , 9

¹⁴⁷ Ziya Payzın; "Dolmabahçe Sarayı'nın Halkın Ziyaretine Açılışı" TBMM Dolmabahçe Sarayı İçin Fonksiyon Çözüm Önerileri, Ankara, 1977, 9-10

Dolmabahçe Sarayı'nın bundan sonraki kapanış ve açılış süreci şu aşamaları geçirmiştir:

- Millet Meclisi İdare Amirliği'nin 14.01.1971 günü yazısı ile ve bir ihbar üzerine, saray kapatılmıştır.

- 25.06.1979 tarih ve 554 sayılı Millet Meclisi Başkanı emri ile Saray ziyarete açılmıştır.

- 12.10.1979 tarih 1287 sayılı Millet Meclisi Başkanlık emri ile yine bir ihbar üzerine Saray turizme kapatılmıştır.

- Millet Meclisi Başkanlığının Aralık 1979'da telefon emri ile Dolmabahçe Sarayı tekrar ziyarete açılmıştır.

- 16.06.1981 gün ve 1473 sayılı MGK İcra Daire Başkanlığı'nın "gördüğü lüzum" üzerine, Saray geziye kapatılmıştır.

- 14.07.1981 gün ve 1757 sayılı MGK Genel Sekreterliği emri ile tekrar geziye açılmıştır¹⁴⁸.

Kültür değerlerinin sergilenmesi bir gereklilik olmakla birlikte alınması gereken güvenlik önlemleri de göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda Dolmabahçe Sarayı gibi "dünya baş yapıtları" arasına giren bir kültürel değer salt güvenlik gerekçesi ile kapatılmamalıdır. Hiç şüphe yok ki Devlet, güvenlik önlemlerini alarak böyle bir "kültür değeri"ni dünyaya açabilecek durumdadır. 1977 yılında ABD'den bir turizm şirketi düzenlediği dünya turu programı içine İstanbul'u da almış ve İstanbul'a uğradığı günlerde kendilerine rehberlik hizmeti sağlayacak bir şirketle anlaşmışlardır. İstanbul'daki bu turizm şirketi o zamanlar ziyarete kapalı olan Dolmabahçe Sarayı'nın bu Amerikalı konuklara gezdirilebilmesi için TBMM'den özel izin çıkartarak Dolmabahçe Sarayı'nı gezi programına ilave etmiştir. Meclisin bu gurubun sarayı gezebilmelerini sağlayan onay, Amerikalı gurubun Roma yerine İstanbul'u tercih etmelerini sağlamıştır. Daha sonra Amerikalı şirket yetkilileri, İstanbul'daki turizm şirketine gönderdikleri yazıda, "dünya turu esnasında ki en büyük olayın Dolmabahçe Sarayı'nın gezilmesi"¹⁴⁹ olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'nin 1985'de yeni bir çerçeve de başlattığı Milli Saraylar projesi, çağımızın iletişim özellikleri ile yeni bir anlam kazanan "kültür" olgusuna çok önemli bir katkı sağlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bünyesinde gelişen Milli Saraylar olayı, örnek bir başarıya, kıvanç ve umut veren sonuçlara ulaşmıştır. TBMM Eski Başkanı Necmettin Karaduman'ın yönettiği proje,

¹⁴⁸ Çelik Gülersoy ; Dolmabahçe Çağlarboyu İstanbul Görünümleri III, İstanbul, 1984, 134

¹⁴⁹ Ömür Çağlar, "Milli Saraylarımızın Turizm Ortamına Katkıları", Milli Saraylar Sempozyumu Yıldız-Şale, 15-17 Kasım 1984, Bidiriler, İstanbul, 1985, 370

Türkiye'nin en yetkin kültür kadroları ve çağdaş müzeciliği özümsemiş teknisyenlerle yürürlüğe konulmuştur.¹⁵⁰

Doğru yönetim, yeterli kadro, iyi niyet ve siyasi kararlılık bir araya gelince, Milli Saraylar bünyesinde umut verici çalışmalar başlamıştır. 1985-1987 döneminde, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları, Yıldız Sarayı, Aynalıkavak Kasrı, İhlamur Kasrı, Maslak Kasrıları gibi kültür hazineleri tümüyle veya bölümleri ile, topluma ve tarihe yeniden kazandırılmıştır. 1985'e kadar unuttuğumuz, dünyaya ve kendi halkımıza kapattığımız, neredeyse yok olmaya terkettiğimiz, ve bu yüzden yarı harabeye dönen bu kültür yapıları, iki yıl içerisinde tarihsel kimliğine kavuşmuştur. Topluma ve dünyaya yeniden tanıtılmış, onarılmış, düzenlenmiş ve bu kültür zenginliği pırıl pırıl ortaya çıkmıştır.¹⁵¹

4.4 Milli Sarayların Gezdirilmesinde İlk Uygulamalar

Dolmabahçe Sarayı'nı ve diğer köşk-kasırlarımızı kamuya açmanın bir takım sorumluluklar getirdiği gözardı edilemez bir gerçektir. Koruma ve Tanıtma olmak üzere iki ana başlık altında toplayabileceğimiz bu önlemler ile bir yandan kültür değerlerimiz en güzel biçimde tanıtılırken, diğer yandan da gelecek nesillere bozulmadan aktarılması sağlanmış olacaktır.

Ne var ki, Milli Saraylar'ın kamuya ilk açıldığı yıllarda, tanıtım etkinliklerinde –ne yazık ki– “bekçi” ünvanındaki personel görevlendirilmiştir. Bu kişilerin son derece düzeysiz bir tavırla gerçekten uzak bilgilendirmeleri sonucunda, genelde ülke turizmi, özelde de Saray tanıtımı olumsuz yönde etkilenmiştir. Ve bu olumsuz gidiş uzun yıllar Saray yönetimlerinin gözünden kaçmış veya kaçırılmıştır. Profesyonellikten uzak bu anlayış nedeniyle, halkın belleğinden hala silinemeyen bir çok hurafe gerçek sanılmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ İsmail Cem; “Saraylar ve İnsanlar”, Güneş, 26 Aralık 1987

¹⁵¹ a.g.e.

¹⁵² Nitekim Saray'ın bekçiler tarafından gezdirildiği dönemde uydurulmuş olan, abartılı ve gerçeklerle alakası olmayan ama surf dinleyicileri memnun edebilmek veya güldürebilmek için anlatılan hikayeler o denli kalıplaşmış ve kanıksanmış ki onların bazıları rehber kitaplarına girmiş ve turistler tarafından bugün Saray'da çalışan rehberlere sorulmaktadır. O dönemde Saray'a turist getiren rehberlerin bazıları dahi bu gerçek dışı hikayeleri anlatagelmışlerdir.

Bu doğru olmayan bilgilerin bazıları :

- Saray'ın yapılmasında 14 ton altın kullanılmıştır.
- 40 ton gümüş kullanılmıştır.
- Somaki hamamının mermerleri (Alabastr) tüm Saray'ın yapımına harcanan paranın üç katı değerindedir.
- Saray'ın koridorunda bulunan oyma işi bir dolabın üç nesil tarafından bitirilebildiği gibi.

Milli Saraylarımız bir yönüyle Osmanlı tarihinden önemli bir dönemin geçtiği mekanlar iken diğer yönüyle de, yaklaşık 72 bin parça eşyası ile dünyanın en zengin müzelerinden birisidir.

Ülke tanıtımı için büyük önem taşıyan milli saraylarımızın, tanıtım etkinliklerinde çağdaş müzecilik standartlarına ulaştırılması toplumsal bir yükümlülüktür. Bu anlayıştan yola çıkılarak, süre gelen yanlış tanıtım etkinliklerinin önüne geçmek ve çağdaş tanıtım sistemlerini uygulayabilmek amacı ile Kasım 1984'te Milli Saraylar Sempozyumu düzenlenmiş ve bir dizi ilke kararları alınmıştır.¹⁵³ Bu kararlar ile sadece tanıtım etkinlikleri değil, uzun yıllar ilgililerin ilgisinden uzak kalan/bırakılan Milli Sarayların tüm sorunları irdelenmekteydi.

Milli Saraylar Sempozyumu'nda başlatılan "yeniden yapılanma" çalışmalarında müze/saray rehberi uygulamasına da geçilmiştir. Zaman içinde gelişerek, olgunlaşarak "uzman rehberlik", "araştırmacı rehberlik" niteliği kazanması amaç edinilen bu uygulama, günümüzde de sürmektedir.

Şüphesiz, geçmişteki eksik tanıtım uygulamalarının geride bıraktığı yanlışlıklar¹⁵⁴, belgesel, objektif yorumlara dayanan bilgilerle düzeltilmeli ve müze rehberliğinin de öncelikli amacı bu olmalıdır.

4.5 Milli Saraylarda Rehberlik Hizmetlerinin Başlangıcı

Milli Saraylar'daki rehberlik hizmetleri Dolmabahçe Sarayı ile özdeşleşmiştir. Zira, bu bünyenin en büyük yapısı olan Dolmabahçe Sarayı, ziyaretçi ilgisi nedeniyle rehberlik etkinliklerinin en yoğun yaşandığı mekandır.

Milli Saraylarda rehber görevlendirilmesine ilişkin ilk düşünceler 1984 yılında yapılan Milli Saraylar Sempozyumu'nda dile getirilmiştir. Dönemin Beylerbeyi Sarayı Müdürü Savaş Savcı, Sempozyum'a sunmuş olduğu bildirisinde : «Halen ziyarete açık saraylarda Rehberlik görevi yapan bekçi-müstahdem kadrosundaki personeli asli görevinde tutup, rehberlik için ayrıca kadro belirleyip, bu kadrolara tercihen dil bilir, turizm meslek okulu mezunları alınmalı¹⁵⁵» diyerek vermiş olduğu fikirle bu yöndeki ilk somut adımların atılmasına öncülük etmiştir.

Milli Saraylar Sempozyumu'ndan hemen sonra (1985) açılan bir sınava katılan İngilizce, Fransızca, Almanca dil bilir rehber adaylarından başarılı olanlar, Kültür-Tanıtım Biriminin planladığı hizmetiçi eğitim kurslarına katıldıktan

¹⁵³ Bu kararlar için bkz. Milli saraylar Sempozyumu, Yıldız-Şale, Bildiriler, 15-17 Kasım 1984, İstanbul, 1985

¹⁵⁴ Kemal Tüfekçioğlu; "Milli Saray, Köşk-Kasır Koruması, Bakımı, Turistik Gezi Yöntemi", Milli Saraylar Sempozyumu Yıldız Sarayı-Şale, 15-17 Kasım 1984, Bildiriler, İstanbul, 1985, 297

¹⁵⁵ Savaş Savcı; a.g.e., 280

katıldıktan sonra Tanıtım etkinliklerinde görevlendirilmiştir. Böylece Tanıtım etkinlikleri yetersiz eğitilmiş (ilkokul mezunu) personelden dil bilir (üniversite mezunu veya öğrencisi) elemanlara teslim edilmiştir.

Başlangıçta Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı olan rehberlik hizmetleri, 1988 yılından itibaren TBMM Vakfı'na bağlanmıştır.

4.6 Günümüzde Milli Saraylarda Rehberliğin Konumu

Milli Saraylar'da rehberlik hizmetleri ilk olarak Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Yıldız Şale Köşkü'nde eş-zamanlı olarak 1985 yılında, Aynalıkavak Kasrı'nda ise 1987 yılında başlatılmıştır. Milli Saraylar bünyesinde bulunan diğer köşk ve kasırlarda da yoğun ziyaretçi talebi söz konusu olduğunda rehberlik hizmeti verilmektedir.

Milli Saraylar bünyesinde çalıştırılan rehberler Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı Müdürlüklerine, köşk ve kasırlarda ise amirlerine bağlıdır.¹⁵⁶ Saray, köşk ve kasır kadrolarında toplam yirmialtı rehber bulunmaktadır. Bunlardan :

- a) Onu 657 sayılı devlet memurluğu kapsamında,
- b) Onyeddi rehber ise 1475 sayılı iş kanunu kapsamında,
- c) Yoğun yaz sezonlarında 1475 sayılı iş kanunu kapsamında geçici sözleşmeli rehber olarak üç değişik statüde çalıştırılmaktadır.

Milli Saraylar'daki rehberlerin, saray, köşk ve kasırlara dağılımı ziyaretçi sayılarına paralel olarak yapılmaktadır. Bu dağılım, sırası ile Dolmabahçe sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Şale Köşkü olarak gösterilebilir.

Toplam yirmialtı rehberin ondokuzu Dolmabahçe Sarayı'nda, altısı Beylerbeyi Sarayı'nda, biride Yıldız Şale Köşkü'nde görev yapmaktadır. Dolmabahçe Sarayı'nda görevli yirmi rehberden dördüne başka görevler verilmiştir (Bilet gişesi, rezervasyon, bahçe giriş kapısı danışma, saray giriş danışma).

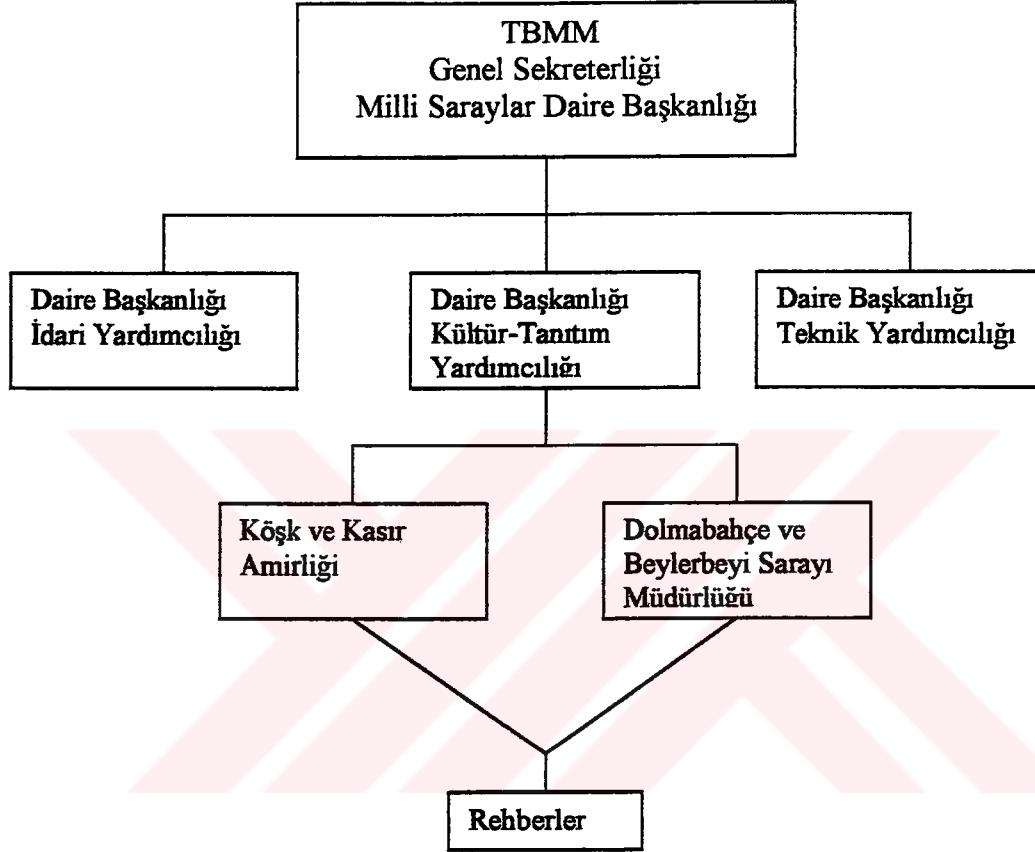
Milli Saraylar'da görevli rehberlerin ondördü İngilizce, sekiz Almanca, ikisi Fransızca ve ikiside Arapça dilbilir rehberlerdir.

657 sayılı kanuna göre çalışan rehberler ile 1475 sayılı iş kanununa göre çalışan rehberlerin ücretleri, 657 sayılı kanuna göre çalışanların lehine yaklaşık yüzde yüz farklıdır.

Rehberlerin çalışma saatleri 09.00 – 17.30 arasındadır. Öğlen tatilleri yoktur. Milli Sarayların kapalı olduğu günler tatil günleridir (Pazartesi – Perşembe).

¹⁵⁶ Bkz s.58 , Tablo 1

Yaz döneminde işe alınan rehberlerin lise mezunu yada üniversite öğrencisi olmaları ve bir yabancı dili iyi bilmeleri şartı aranmaktadır. İki aşamalı bir sınav sonucunda (genel kültür ve yabancı dil) işe alınan rehberler ayrıca bir eğitimden geçirilmeden göreve başlamaktadırlar.

Tablo1: Rehberliğin Dolmabahçe Sarayı'ndaki yerinin şeması;

4.7 Milli Saraylarda Bugünkü Rehberlik Hizmeti

Günümüzde Milli Saraylar'da uygulanan rehberlik hizmetleri olması gereken düzeye henüz ulaşamamış olsa da başlangıcından bu yana doğal bir gelişme sürecine girmiş ve kurum içinde gerekliliğini kabul ettirmiştir.

Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Arapça dillerinde rehberlik hizmetleri verilmektedir. Saray rehberlerinin büyük çoğunluğu aynı zamanda

Profesyonel Turist Rehberi Kokartına sahiptir.¹⁵⁷ Milli Saraylar'da görev yapan Rehberler, çalıştıkları mekanların elverişliliği sonucu öğrendikleri ek yabancı dillerden de gerektiğinde rehberlik hizmeti verebilmektedirler.

Milli Saraylar'da 1985 yılında başlatılan rehberlik hizmetleri günümüze dek ansiklopedik-yüzeysel-detaya inmeyen bir biçimde sürmektedir. Bu haliyle müze rehberliği ülkemizde çağdaş müze rehberliği (Avrupa ve Amerika müzelerindeki konferansçı müze rehberliği) uygulamasından henüz uzaktır.

Bununla birlikte sayıları henüz az olsa da bazı saray rehberlerinin bireysel çabalarıyla araştırmacı-uzman rehber kimliğine ulaşmak için çaba gösterdikleri izlenmektedir. Milli Saraylar Rehberleri, genel-yüzeysel rehberlikten araştırmacı-uzman rehber kimliğine geçiş yönünde ilerlerken, bağlı oldukları Kültür-Tanıtım Birimi ile ortak çalışmaları hem kendileri adına hem de bu birim adına yararlı olacaktır.

Milli Saraylara bağlı bazı kasırlarda rehber çalıştırılmasının ekonomik olmayacağı düşünüldüğünden; "Milli Saraylar gurubunu oluşturan yapılar içinde Aynalıkavak Kasrı, Küçüksu Kasrı, İhlamur Kasrı gibi küçük ölçekli yapılarda rehberli gezi yerine çeşitli dillerde yararlanılacak, sağlıklı bilgi aktarımını sağlayan bilgisayarlı elektronik seslendirme sistemine geçilmesi planlanmaktadır."¹⁵⁸

Ayrıca TBMM Başkanlık Divanı, Milli Saraylar kapsamında bulunan saray, köşk ve kasırlarımızın bir kültür kurumu olarak internet ortamında tanıtımının yapılabilmesi, tarihi değerlerinin çağdaş iletişim yöntemleri ile tüm dünyaya yansıtılmasını son derece yararlı görmüş ve İnternet'e girmek için TBMM Kütüphane Müdürlüğü'ne, saray, köşk ve kasırlarımız ile ilgili metinler ve resimler gönderilmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ 1999 yılı Ocak ayı itibariyle Saray rehberlerinden yaklaşık % 50'si (10 kişi) Profesyonel Turist Rehberidir.

¹⁵⁸ TBMM Genel Sekreterliği "Saray Gezilerinde Bilgisayarlı Elektronik Rehber" TBMM Başkanlığının Bir Yıllık Faaliyetleri, Ankara, 1997, 41

¹⁵⁹ a.g.e., 44

5. ÖRNEKLEME : DOLMABAHÇE SARAYI

5.1 Gezi Güzergahı

Dolmabahçe Sarayı'nın gezi güzergahı üç bölümden (Selamlık-Harem-Muayede Salonu) seçmeler yapılarak belirlenmiştir. Saray'ın tamamını farklı tur seçenekleri halinde ziyaretçiye açmak gelecek dönemler için düşünülse de günümüzde sadece iki seçenek sunulmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı'nda müze rehberliği uygulamasının başlatıldığı 1985 yılından bu yana gezi güzergahında yapılan en önemli değişiklik, 1993 yılında Cariyeler Bölümü'nün (Harem Bölümü'ne ek olarak) ziyarete açılmasıdır (Bu araştırmanın devam ettiği günlerde Dolmabahçe Sarayı bodrum katının bir bölümünün ziyarete açılması için son hazırlıklar tamamlanmak üzere idi).

Saray'ın gezi güzergahında sergilenen objelerin birbirine çok yakın olması güvenlikleri açısından tehlike oluşturmaktadır. Ziyaretçiler her ne kadar uyarılsalar da objelere, özellikle de tablo ve perdelere el sürdükleri gözlemlenmektedir. Eğer böyle sürerse yakın bir süreçte olmasa da, orta ve yakın gelecekte bu fiziksel etkilerin objeler üzerindeki yıpratıcı sonuçları görülecektir. Ziyaretçilerin –gezi öncesinde alınacak önlemlerle (bilgilendirme-yönlendirme)- Saray içindeki gezi kuralları konusunda bilgilendirilmesi bu yolda atılacak önemli bir adımdır.

5.1.1 Gezi Güzergahındaki İlk Uygulamalar

Dolmabahçe Sarayı'nın ziyarete açıldığı ilk yıllarda tanıtım etkinlikleri eğiticiликтen uzak, salt görmeye dayalı bir biçimde uygulanmıştır. O dönemlerde, yerli/yabancı tüm ziyaretçiler, yabancı dil bilmeyen "bekçi" statüsündeki kurum personeli tarafından gezdirilmekteydi. Yanlış bilgilendirmeler ve yabancı dil bilmeyen personelin turistlerle iletişim kurmaya çalışması, ülke tanıtımını olumsuz yönde etkilemiştir. Dolmabahçe Sarayı'nın ilk ziyarete açıldığı yıllarda gezi güzergahı şematik olarak aşağıdaki gibidir:

- A) Selamlık:** Medhal (Ana giriş) Salonu → Kristal Merdivenler → Süfera (Büyük Elçiler Kabul) Salonu → Zülvecheyn (İki Yönlü) Salonu → Hünkar Hamamı → Hatıra Salonu → Muayede Salonu ve Çıkış(Bkz. s.86 , Plan 1A – 1B)
- B) Harem:** Medhal Salonu → Kristal Merdivenler → Süfera Salonu → Zülvecheyn Salonu → Hünkar Hamamı → Hatıra Salonu → Harem Bağlantı Koridoru → Valide Sultan Kabul Odası → Mavi Salon → Valide Sultan Yatak Odası → Atatürk'ün Çalışma Odası → Atatürk'ün Yatak Odası → Pembe

Salon → Kadın Efendi Yatak Odaları → Çinili Hamam → Sultan Abdülaziz Yatak Odası → Halife Merdivenleri → İkinci Binek Salonu → Sultan Abdülmecid Yatak Odası → Muayede Salonu Ve Çıkış(Bkz. s.86, Plan1A–B)

5.1.2 Gezi Güzergahında Bugünkü Uygulamalar

Dolmabahçe Sarayı'nda Cariyeler bölümünün ziyarete açılması ile birlikte gezi süresi artmış ve bu sürenin ziyaretçilerde bıkkınlık yaratmaması amacı ile gezi güzergahı Selamlık ile Harem-Cariyeler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Her iki bölümü gezmek, bekleme süreleri ile birlikte yaklaşık iki saate ulaşmaktadır. Selamlık ve Harem-Cariyeler gezilerini içeren “tam bilet” satışının yanında her iki bölüm için ayrı ayrı da bilet satışı yapılmaktadır. Fotoğraf makinesi ve video kamera kullanımı için özel ücret tarifi uygulanmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı'nı gezmek için değişik giriş fiyatları uygulanmaktadır. Yerli ziyaretçiler için haftanın üç günü (Cuma, Cumartesi, Pazar) indirimli fiyat uygulanmaktadır. Öğrenciler için sembolik bir giriş ücreti vardır. Ayrıca ücretsiz olarak gezebilecek kişiler de Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından belirlenmiştir. Bunlar:

- a) Sarı basın kartı sahipleri
- b) UNESCO, ICOM, ICOMOS, FIJET, TÜRSAB kartı sahipleri
- c) Turizm Bakanlığı'ndan belgeli Profesyonel Turist Rehberleri
- d) Gaziler ve eşleri
- e) Yabancı Devlet Konukları ve eşlik edenler
- f) Protokol mensupları
- g) Türkiye'ye davet edilen yabancı öğrenciler

Ziyaretçiler, Saray'ın “Hazine Kapı” olarak isimlendirilen dış ana kapısından içeri alındıktan sonra, “Saray Giriş”ine gelmekte ve yaklaşık 15 dakika beklemektedirler. Gezi öncesi giyilen galoşlar ise Saray içinde oluşan tozlanmaya bir önlem olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Dolmabahçe Sarayı'nda gezi güzergahı şöyledir:

A)Selamlık: Medhal Salonu → Yazı Dairesi → 1. Binek Salonu → 1. Hazine Sergisi → Mescid → Kristal Merdivenler → Zülvecheyn Salonu → Hünkar Hamamı → Hatıra Salonu → Harem Bağlantı Koridoru → Valide Sultan Kabul Odası → Halife Merdivenleri → 2. Binek Salonu → Sultan Abdülmecid'in Yatak Odası → 2. Hazine Sergisi → Muayede Salonu ve Çıkış(Bkz. s.87 , 2A–B)

B)Harem-Cariyeler: Harem Giriş Salonu → Valide Sofası → Gözde Daireleri → Sünnet Salonu → Gözde Hamamı → Nedimeler Salonu → Çinili Hamam → Sultan Abdülaziz'in Yatak Odası → Mavi Salon → Valide Sultan Yatak Odası → Atatürk'ün Çalışma Odası → Atatürk'ün

Yatak Odası → Pembe Salon → Kadın Efendi Odaları → Japon Salonu → Sultan Reşat Yatak Odası → İkbâl Daireleri ve Çıkış(Bkz.88 , Plan 3A-B)

5.1.3 Günümüzde Dolmabahçe Sarayı'nda Uygulanan Tanıtım ve Rehberlik Etkinlikleri

Dolmabahçe Sarayı'nda tanıtım ve rehberlik etkinlikleri şöylece sıralanabilir:

- a) Dolmabahçe Sarayı'nın tanıtım etkinlikleri, Kültür Tanıtım Daire Başkan Yardımcılığına bağlı olarak yürütülmektedir.
- b) Tanıtım etkinlikleri süreli yayınlar, yıllıklar ve saray içi rehberlik hizmetleri şeklinde sürmektedir.
- c) Ziyaretçilerin yönlendirilme ve bilgilendirilmesi amacıyla birkaç dil bilen bir personel bahçe giriş kapısında (Hazine Kapı) görevlendirilmiştir.
- d) Son dönemde bilet satışında da yabancı dil bilen personel görevlendirilmeye başlanmıştır.
- e) Saray dış bahçesinde 1, iç bahçesinde 2 olmak üzere toplam 3 kafeterya ve bir alışveriş merkezi ziyaretçilere hizmet vermektedir.
- f) 1998 yılında Saray iç ve dış bahçelerine yerleştirilen 2 ekrandan gezi öncesi Saray tanıtımı yapılmaktadır.
- g) 1997 yılı içinde Matbah-ı Amire binası onarılarak, Dolmabahçe Kültür Merkezi hizmete sunulmuş ve paneller, sergiler, sempozyumlarla işlevsel hale getirilmiştir.
- h) Selamlık ve Harem olmak üzere 2 tur seçeneği bulunmaktadır.¹⁶⁰ Turlar Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Arapça dillerinden yapılmaktadır. Yoğunluk özellikle İngilizce turlarda görülmektedir. Turların önceden belirlenmiş bir başlama ve bitiş saatleri bulunmamaktadır. 35 kişiye ulaşan gruplar bekletilmeden gezilere başlatılmakta, bu sayıya ulaşılmadığı durumlarda ise en fazla 15 dakikalık bir bekleme süresi verilmektedir. Saray içi giriş kapısında da ziyaretçi ile iletişim, dil bilen bir personel tarafından sağlanmaktadır.
- i) Saray rehberlerinin öğrenimleri üniversite ve yüksek lisans düzeyindedir. Rehberler içersinde akademik düzeyde sanat tarihi, tarih, turizm ve müzecilik eğitimi alanlar olmakla beraber büyük çoğunluğu eğitimlerini uygulamalı olarak zaman içinde geliştirmişlerdir. Rehberler henüz konferansçı-uzman düzeyine ulaşabilmiş değillerdir. Kaldı ki tanıtım etkinliklerinden sorumlu olan Kültür-Tanıtım Biriminin de bu yönde bir çalışması ve yönlendirmesi bu güne kadar olmamıştır.

¹⁶⁰ Tezin hazırlandığı dönemde bodrum katının ziyarete açılması için son hazırlıklar tamamlanmak üzereydi.

- j) Dolmabahçe Saray içi tanıtım etkinlikleri sadece tek seçenekli olarak uygulanmaktadır. Müze rehberi eşliğinde yapılan bu turlara katılmak için –Avrupa ve Amerika müzelerinde olduğu gibi- önceden randevu ile gezi bulunmamaktadır.
- k) Sadece protokol gezileri için özel rehberlik hizmeti verilmektedir. Protokol gezileri önceden yapılan yazışmalarla ve randevu talebi ile gerçekleştirilmektedir.
- l) Turizm acenteleri, özel veya resmi kuruluşlar, dernekler, okullar randevu ile gezi talep edebilmektedirler. Ancak (Avrupa ve Amerika müzelerindeki randevu uygulamasından farklı olarak) alınan bu randevu, sadece bilet gişesinde bir öncelik hakkı sağlamakta sınırlıdır.
- m) Öğrenci gurup turları sadece Harem bölümüne de kabul edilmektedir. Selamlık bölümünün sınırlı ziyaretçi kapasitesi ve yoğun turist ilgisi, “ne yazık ki” öğrenci guruplarının kabul edilmesine olanak tanımamaktadır.
- n) Saray’da geziler gurup halinde, yol halıları üzerinde flaş kullanmadan belli kurallar içersinde geçmektedir. Her guruba bir rehber ve emniyet görevlisi eşlik etmektedir.
- o) Avrupa ve Amerika’daki çağdaş müzecilik uygulamalarından yola çıkarak “müze içinde müze” uygulamasına gidilerek üç sergi salonu (biri Harem bahçesindeki İç Hazine Sergisi, ikisi saray içersind değerli eşyalar sergi salonu) açılmış, ancak şu dönemde bakım ve onarım nedeni ile geçici olarak ziyarete kapatılmıştır.

5.1.4 Dolmabahçe Sarayı Tanıtım ve Rehberlik Etkinliklerinin Çağdaş Müzecilik Açısından Değerlendirilmesi ve Öneriler

Araştırmaya model olarak alınan Dolmabahçe Sarayı'ndaki tanıtım ve rehberlik etkinlikleri çağdaş müzecilik uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmelidir. 3. Bölümde çağdaş müzeciliğe örnek olarak 4 ülke müzesi (Almanya-Köln, Aşağı Saksonya, Münih, Berlin Eyalet ve Şehir Müzeleri, Fransa-Versailles, Avusturya-Schönbrunn, ABD-Beyaz Saray) ele alınmış ve bu müzelerin hem özgün hem de ortak uygulamaları belirlenmiş idi. Belirlenen bu uygulamaların, Dolmabahçe Sarayı modeliyle karşılaştırılmasının; doğruların, eksiklerin veya yanlış uygulamaların ortaya konmasına yardımcı olacağı kanısındayız.

- Müze Pedagoji Merkezi, Kültür-Tanıtım Merkezi ve Dolmabahçe Sarayı'ndaki Uygulaması:

Dolmabahçe Sarayı'nın kültür ve tanıtım etkinlikleri Saray Müdürlüğünden ayrı bir birim olan Kültür-Tanıtım Servisi tarafından yönlendirilmektedir. Böyle bir birimin bulunması, şüphesiz ülkemiz müzeciliği

açısından çağdaş bir uygulamadır. Dolmabahçe Sarayı ile ilgili bir çok önemli konuda (ısıtma, aydınlatma, mobilya, tekstil, mimari) araştırmalar yapıp, bunları çıkardıkları yıllıklarda ve süreli yayınlarda yayımlayan Kültür-Tanıtım Servisi, ayrıca Saray objelerinin arşivlenmesi ve belgelenmesine yönelik olarak fişleme çalışmalarını da başlatmıştır.

Ancak atılan doğru adımların devamının gelmediğini, yapılanların ise eksik ve yetersiz olduğunu mevcut uygulamalardan gözlemlemekteyiz. Şüphesiz Milli saraylar kurum yöneticilerinin politik atamalarla sık sık değişmesi ve atanan bürokratların farklı görev anlayışları, bu birimin işlevini istenen verimlilikte yerine getirmesine engel olmaktadır.

Kültür-Tanıtım Servisinin, Dolmabahçe Sarayı (ve tüm Milli Saraylar) personeline ve özellikle de rehberlerine belirli aralıklarla eğitici seminerler vermesi, tanıtım etkinliğini aktif olarak sürdüren rehberlerle sürekli iletişim halinde olması gerekirken bu noktalarda geri kalmış, daha içe dönük bir birim olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Milli Saraylar Kültür-Tanıtım Servisi'nin, sadece Kurum personeline değil, ziyaretçiye yönelik uygulamalarını da tam olarak yerine getirdiği söylenemez. Zira, çağdaş müzelerde bu tür birimler altı ayda bir çalışma katalogları ve raporları hazırlamakta, ardından bu çalışmalarını kamuya medya aracılığı ile bildirmektedir. Ayrıca, turlar değişik alternatiflerle (audio-guide, broşür, digital-guide) sunulurken, konferans rehberliği hizmeti de verilmektedir. Ne var ki, Milli Saraylar Kültür Servisi henüz bu uygulamaların uzağındadır.

• Dolmabahçe Sarayı'nda Müze İçinde Okul Anlayışının Uygulanması:

Dolmabahçe Sarayı'nda öğrencilere yönelik turlar, içeriksiz, eğitmeyen ve sadece belli mekanları göstermeye dayalı bir iş olarak sürdürülmektedir. Çağdaş müzelerde, öğrenci grupları, bazı derslerini "müze içinde okul" anlayışının bir sonucu olarak müze içinde işlemektedir. Dersler, uzman bir rehber tarafından verilmekte ve maket, resim ve dekorlarla da gözlerde canlandırılmaktadır. Benzer uygulamalar Dolmabahçe Sarayı'nda da uygulanmalıdır. Örneğin, 2000 m2 lik alanı ile Muayede Salonu'nda, Atatürk'ün vefatı, İstanbul'a Cumhurbaşkanı olarak ilk gelişi, Padişahların tahta çıkış ve bayramlaşma törenleri, barok resim sanatı, Osmanlı Saray Mimarisi gibi konularda öğrenciler için seviyelerine uygun eğitici turlar yapılabilir. Hatta öğretmenler, derslerinin bazı ünitelerini işlemek için - önceden müze yönetimi ile işbirliği yaparak - böyle mekanları seçmelidirler. Dolmabahçe Sarayı'nda öğrenci gruplarına özel turların yapılabileceği bir diğer mekan ise Süfera (Büyükelçiler) Kabul Salonu'dur. Bu salonda, Atatürk'ün direktifleriyle 11, 25 ve 29 Ağustos 1928 tarihlerinde toplanan ilk Türk Dil Kurultayı ve Yazı Devrimi öğrencilere belgesel resimlerle anlatılabilir.

Sarayda, öğrenci gruplarının diğer gruplarla bir arada bulunması sıkıntı yaratmaktadır. Öğrenci gruplarının - enerjik ve aşırı hareketli davranışları ile - uzun bir güzergah izlemeleri, objelerin güvenliğini tehlikeye sokarken, öğrencinin motivasyonunun da dağılmasına neden olmaktadır. Öğrenci grupları ile diğer grupların bir araya gelmesinden doğan karmaşa ve gezilerin bir eziyete dönüşmesi, çağdaş müzelerde de görülen bir sorun olmakla beraber olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi için gereken çalışmalar yürütülmektedir. Öğrenci gruplarının güzergahının kısaltılarak Atatürk Odaları ile Muayede Salonu arasındaki çizgide sınırlandırılması bu konuda bir çözüm önerisi olarak sunulabilir (Seksesensekizinci Salon → Halife Merdivenleri → Mavi Salon → Atatürk'ün Çalışma Odası → Atatürk'ün Yatak Odası → Pembe Salon → Kadınefendiler Hamamı → Sultan Abdülaziz'in Yatak Odası → Mavi Salon → Halife Merdivenleri → Muayede Salonu → Çıkış)¹⁶¹. Bu konuda ikinci bir öneri de, Saray yönetimince saptanacak en uygun gün veya saatlerde sadece öğrenci grupları kabul edilerek hem öğrencilerin sakin bir ortamda gezmeleri sağlanabilir hem de diğer grupların olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmiş olur.

Öğrenci gruplarının Dolmabahçe Sarayı'ndaki gezilerinin daha rahat ve eğitim açısından verimli geçebilmesi için bir diğer öneri de, Saray yönetiminin rehber sayısını arttırması ya da grup olarak alınan öğrenci sayısının, diğer gruplara uygulanan 35 kişi sınırının altına indirilmesidir. Bu noktada, Saray yapısının kaldıramayacağı kadar çok sayıda öğrenci grupları, yıl içinde değişik haftalara yayılarak seyreltilmelidir. Bunun sağlanması için de okul yönetimleriyle işbirliği yapılmalı ve kendilerine bu kısıtlamanın gerekçeleri anlatılmalıdır. Bu konuyla ilgilenmek üzere Kültür-Tanıtım Servisi'nde Okul-Saray ilişkilerini düzenleyecek bir alt birim oluşturulması da düşünülebilir.

Rehberler, öğrenci düzeyi ve yaş gruplarına uygun bir dil seçerek, tur boyunca ilgilerinin dağılmaması için gerekli eğitim metodlarını kullanmalıdır. Öğrencilere sorular sorarak onların ilgilerini yoklamalıdır (eğitimde soru-cevap metodu).

Ülkemizin geleceğinin emanet edileceği çocuklarımız, çağdaş müzecilikten faydalanan diğer ulusların çocuklarından daha az değerli değillerdir. Bu nedenle, öğrenci grupları için daha ayrıntılı çözümler düşünülmeli ve ortaya konan çözüm önerilerinin de uygulanabilirliği denenmelidir. En önemlisi, ülkemizde -ne yazık ki - hala okulu olmayan köyler, öğretmeni olmayan okullar bulunduğu ve 60-70 kişilik sınıflarda eğitim verildiği unutulmamalı; bu bağlamda "müze içinde okul" anlayışının gerçekleştirilmesinin öncelikle eğitim kalitesine bağlı olduğu bilinmelidir.

¹⁶¹ Bkz. s. 89 , Plan 4A-B

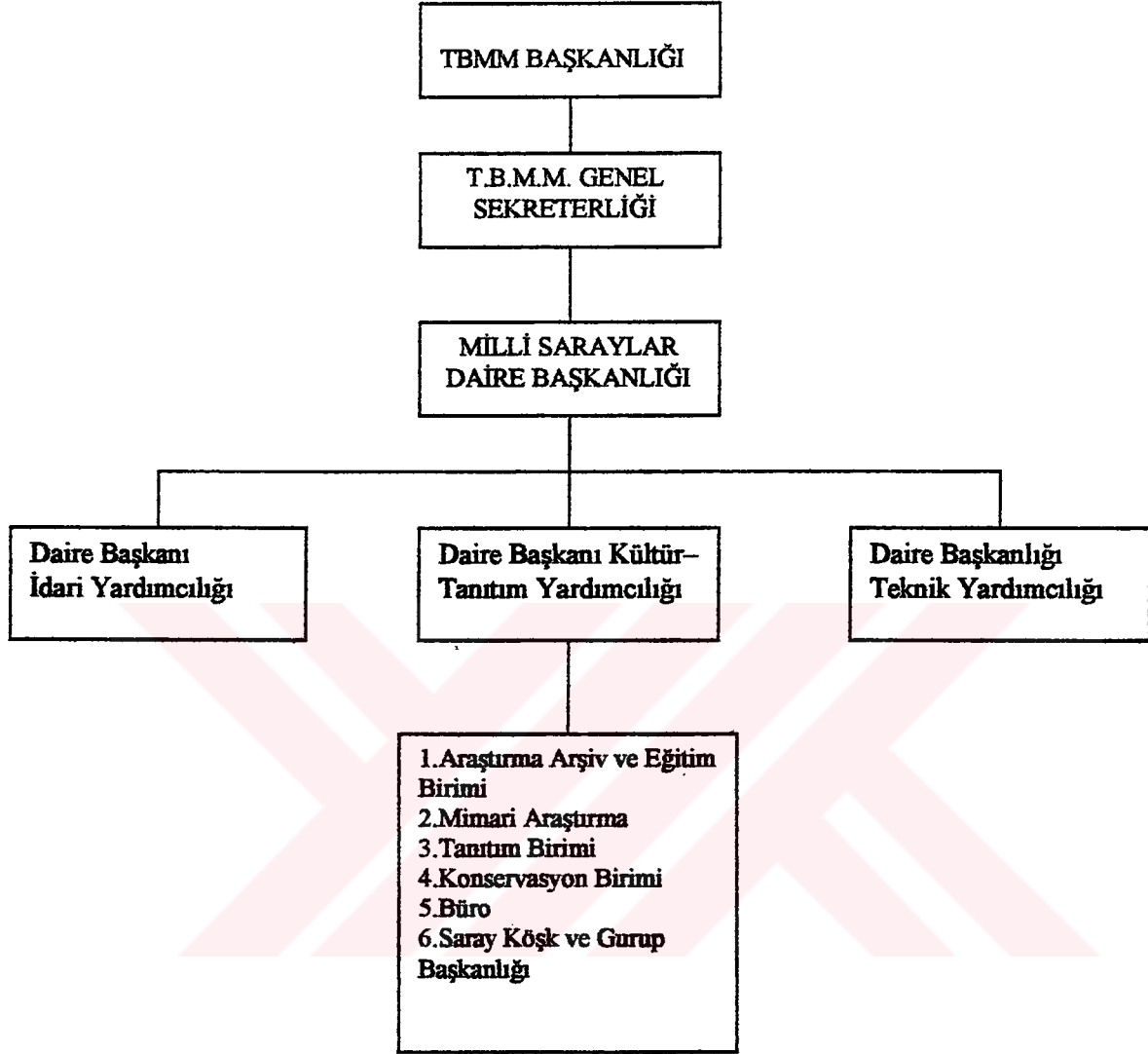
• Dolmabahçe Sarayı Rehberlik Hizmetlerinin Genel Özellikleri:

Rehberlik, çok değişik alanlarda (tarih, sanat tarihi, arkeoloji, psikoloji, mitoloji) bilgi sahibi olmayı gerektirir. Dolmabahçe Sarayı Rehberlerinin de, meslekleriyle ilgili konulara daha çok ilgi göstermeleri, anlatımlarını ve sunuşlarını zenginleştirmeleri ve içerik katmaları gerekmektedir. Zira, çalışma ortamının özelliğinden ötürü , özellikle Son Dönem Osmanlı Tarihi, Cumhuriyet Tarihi, Türkçe'yi İyi Kullanabilme Yeteneği gibi konularda bilgi sahibi olmaları gerekir. Rehberlik hizmeti salt *Dil Bilmekten Ve Yol Göstermekten* ibaret değildir.

Dolmabahçe Sarayı'nda 1985 yılından bu yana uygulanagelen rehberlik tur sistemi devam etmeli, ilgili ve isteklilere konferans rehberliği hizmeti de verilmelidir. Kültür-Tanıtım Servisi,¹⁶² yıllık etkinlik katalogları hazırlamalı ve bu kataloglarda düzenlenecek konferans turunun konusu, rehberinin adı, turun tarihi belirtilmeli ve bu çalışmalar medya aracılığı ile kamuoyuna duyurulmalıdır. Çağdaş müzelerde uygulanan konferans rehberliğinin, Dolmabahçe Sarayı'nda da uygulanması durumunda bu işi yürütecek uzman rehberler, halen bu görevi yürütenler arasından seçilebileceği gibi, Kültür-Tanıtım Servisi'ndeki araştırma görevlilerinden de yararlanılabilir. Gereken durumlarda, Kurum dışından da (akademisyenler, araştırmacılar, yetkin-gönüllüler vb.) konferansçı rehber sağlanması yoluna gidilebilir. Böylece, Dolmabahçe Sarayı, yüklendiği bu misyon ile Fransa Louvre Müzesi'nin, Avrupa'da başlattığı ve örnek olduğu konferansçı rehberlik uygulamasının Türkiye'deki ilk öncü örneği olabilir.

Uzmanlık turlarının konuları, ziyaretçilerin eğilimini saptamaya yönelik anket uygulamasıyla ortaya konabilir. Ziyaretçiye bir çok konu başlığı içinden seçim yapması istenebileceği gibi doğrudan konu önermesi de istenebilir. Bu anketler hazırlanırken, ziyaretçi ile birebir iletişim içinde bulunan rehberlerin izlenim ve gözlemlerinden de yararlanılmalıdır.

¹⁶²Kültür Tanıtım Servis Şeması için Bkz. s.67 . Tablo 2

Tablo 2: Kültür Tanıtım Birimi Yapısal Şeması

• Yardımcı Tanıtım Araçları:

Ziyaretçiler, Saray yönetimince standartlaştırılmış bilgilendirme ile yetinmeyebilirler ve daha çok detay isteyebilirler. Kısıtlı gezi süresince her türlü detaya girmek mümkün olmayacağından bu durum, rehber ve ziyaretçi arasında sürtüşmelere neden olabilir. Dolmabahçe Sarayı'nın genel anlatım çerçevesinin dışında kalan detay bilgiler hakkında ziyaretçiyi bilgilendirmek amacı ile Saray Rehberini tamamlayacak broşür, etiket, bilgi panoları, dijital panolar, audio-guide, digital guide gibi araçlardan da yararlanılmalıdır.

- Bedensel Engelli Ziyaretçiler İçin Rehberlik Hizmetleri:

Dolmabahçe Sarayı'nda bedensel engelli ziyaretçiler için geziyi kolaylaştırıcı bir hizmet izlenmemektedir. Çağdaş müzelerde olduğu gibi Dolmabahçe Sarayı'nda da işitsel engelli ziyaretçiler için işaret dilini bilen rehberler çalıştırılabilir. Görme engelli ziyaretçiler için ise ses yükseltici teknik araçlar kullanılabilir. Ortopedik engelli ziyaretçiler için merdivenlerden iniş ve çıkış rampaları hazırlanmalıdır.

- Gezi Öncesi Yönlendirme ve Bilgilendirme Hizmetleri:

Saray ana giriş kapısında (Hazine Kapı) ziyaretçilerin bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesine ayrılan eleman sayısı yetersizdir. Özellikle gişeden itibaren, ziyaretçileri yakından ilgilendirecek sorulara yanıt veren bilgi panoları, dijital elektronik panolar ve broşürle bilgilendirme konularında eksiklik görülmektedir. Değinilen noktalar ile ilgili eksiklikler Saray yönetimince giderilmelidir. Dolmabahçe Sarayı'nın değişik noktalarına danışma masaları (enformasyon rehberleri) konulmalı, görev yapacak rehberler bir kaç yabancı dili konuşabilenler arasından seçilmelidir.

- Çok Dilli (Multilingual) Rehberlik Hizmeti:

Dolmabahçe Sarayı'nda sadece beş dilden rehberlik hizmeti verilmektedir (Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça). Saray için önem taşıyan İbranice, İspanyolca, Japonca gibi dillerden en az bir rehber dahi bulunmaması ülke tanıtımı için bir eksiklik sayılmalıdır. Nitekim, Saray'da eksikliği belirtilen dilleri konuşan ziyaretçiler, kendi dillerinden rehberlik hizmeti bulamadıkları için çoğunlukla İngilizce gruplara girmektedirler. İngilizce'yi çok iyi bilmedikleri varsayıldığında hiç bir şeyi anlayamayacaklardır. Bu durum Türk Müzeciliği ve ülke tanıtımı açısından eksi bir puandır. Bu eksikliğin müze rehberi ile giderilemediği durumlarda bir çok yabancı dilde basılmış broşürlerden, rehber kitapçıklardan, çok dilli audio-guide ve digital guide'lerden yararlanılmalıdır.

- Dolmabahçe Sarayı Rehberleri'nin Genel Sorunları:

Saray'da görev yapan rehberlerin öğrenim düzeylerinin yükselmesi, birden fazla dil bilmeleri ve Saray ortamında kendilerini yetiştiriyor olmaları hem kendileri, hem de Türk Turizmi açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak, Kurum

içinde ortaya çıkan bazı sorunlar rehberlerin görev motivasyonunu etkilemektedir. Bu sorunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

* **Ücret Dengesizliği:** Dolmabahçe Sarayı Rehberleri'nin ücretleri arasında anlaşılabilir bir fark bulunmaktadır. Bu farklılık personelin göreve olan bağlılığını zedelemektedir. Ücrette adalet sağlanmalı ve herkese hak ettiği oranda bir ücret saptanmalıdır. Rehberler arasında sürüşmeye yol açacak bu farklı ücret uygulamaları ortadan kaldırılmalıdır.

* **Statü Sorunu:** Milli Saraylar bünyesinde, özelde de Dolmabahçe Sarayı'nda koruma ve temizlik elemanlarına layık görülen kadro imkanının rehberlere verilmemesi, tanıtım etkinliklerine ve yetişmiş-vasıflı personele verilen değeri/değersizliği de gözler önüne sermektedir. Rehberlerin görev alanları ve yönetmelikleri, kime karşı sorumlu oldukları ve rehber-ziyaretçi ilişkileri gibi konuların henüz çerçevesi tam olarak çizilmemiş ve tarif edilmemiştir. Rehberin hizmette gösterdiği performans (olumlu veya olumsuz) ne statüsünü ne de özlük haklarını etkilemektedir. Böyle bir durumda, rehber, kendini geliştirmeye gereksinim duymamakta, bu da hizmet verimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun doğal sonucu olarak da **Dolmabahçe Sarayı'nda Rehberlik Hizmetleri tekdüze ve yüzeysel bir içerikte uygulanmaktadır.** Bu bağlamda, sorunun, Milli Saraylar Daire Başkanlığı makamının kullanacağı inisiyatif ile çözülmesi umulmalıdır.

Sonuç olarak;

Dolmabahçe Sarayı tanıtım ve rehberlik etkinlikleri 1985 yılından itibaren doğru bir yola girmiştir. Bununla beraber tamamlanması gereken eksiklikler ve düzeltilmesi gereken yanlışlıklar vardır. Dolmabahçe Sarayı'nın tanıtım etkinliklerinden sorumlu olan Kültür-Tanıtım Servisi, doğru yönetim ve liyakatli personel seçimi ile işlevsel hale getirilmelidir.

Tanıtım etkinlikleri, *gezi öncesi bilgilendirme-yönlendirme ve gezi güzergahında bilgilendirme* olarak iki yönde ele alınmalıdır. *Gezi öncesinde;* Saray bahçesi ve ziyaretçi girişinin olabileceği bölgelerde tanıtıcı, bilgilendirici, yönlendirici etkinliklere önem verilmeli, bilgi panoları, dijital-elektronik sistemler ve broşür gibi bilgilendirme yöntem ve araçlarına ağırlık verilmelidir. Ziyaretçinin ilk giriş yaptığı noktada (gişeden önce) Enformasyon Ofisi bulunmalıdır. Ayrıca, Saray'ın değişik noktalarında da enformasyon rehberleri görevlendirilmelidir. *Gezi güzergahında,* tanıtım etkinliğini üstlenen müze/saray rehberliği salt dil bilmekten ibaret olmamalı, rehberlik ile ilgili bir çok konuda donanımlı olarak, gerektiğinde bu donanımını kullanmalıdır. Zira, rehberlik, belli konuları her ziyaretçi grubuna aynı formatta tekrarlayan bir hizmet olmamalı, belki aynı içeriği değişik yorumlarla sunabilmelidir. Görev yaptıkları kültür, tarih ve sanat ortamında rehberlerden beklenen performansın alınabilmesi için, ücret dengesizliği ve statü sorunları da ivedilikle çözülmelidir.

6. SONUÇ

Bulgulara dayalı olarak oluşturulabilen öneriler, problemler ve hipotezler yönünden aşağıda sıralanmıştır. Ve bu bölüm, "sorunlar ve çözüm önerileri" olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

6.1 Sorunlar

1. Avrupa ve ABD'de müze rehberliği uygulaması çok öncelere dayanmasına karşın, Türkiye müzelerinde – birkaç müze dışında – bu uygulamaya geçilmemiştir. Öyle ki, Turizm Bakanlığı'nın rehberlik terminolojisinde "müze rehberliği" kavramına yer verilmemektedir.
2. Topkapı Sarayı Harem Bölümü, müze rehberliğinin ülkemizde uygulandığı birkaç müze/saraydan biridir. Ancak, personele düşük ücret uygulaması nedeniyle buradaki rehberlik yeterince ilgi çekmemektedir. Ücret politikasındaki bu uygulamaya rağmen çalışanların ise – bir kısmı gönüllü – bilgi birikimi yeterince sınanmamıştır. Oysa ki, Topkapı Sarayı, hem müze hem de müze-saray rehberliğinin uygulanabileceği en ideal mekandır.
3. ABD ve Avrupa'daki müzelerde uzman gönüllüler (docent), müzelerde rehberlik hizmetlerine katılarak bilgi ve birikimlerini halk ile paylaşmaktadırlar.
4. Müze yetkilileri, halkı müzelere çekme konusunda yeterince çaba göstermemektedirler. Şüphesiz, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durum, eğitim düzeyini etkilemekte ve müze bilinci de eğitim düzeyine paralel olarak gelişmektedir. Bu koşullar çerçevesinde Türk Halkı'nın müzelere olan ilgisi de henüz istenen düzeye ulaşabilmiş değildir.
5. Müzelerimizde uygulanan etiketle bilgilendirme yöntemi, ziyaretçinin beklentisine yanıt verememektedir. Bu sistem, bir veya birkaç dilde uygulanmakta, ancak dünyanın değişik ülkelerinden gelen bir çok turiste yararlı olamamaktadır. Bir diğer tanıtım etkinliği olan broşür ise müzelerimizde yeterince bulunamamaktadır. Üstelik, etiket ve broşürle tanıtım, durağan bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca, bu tanıtım biçimi, farklı ziyaretçi kesitlerine tek bir üslup ile hitap etmekte ve bu haliyle tamamlayıcı bir alternatif gereksinim duyulmaktadır.
6. Çağdaş toplumlarda müzeler, birer eğitim kurumu olarak değerlendirilmektedir. Öğrenciler, derslerin bir bölümünü uygulamalı olarak bu mekanlarda işlerlerken, yetişkinler de ulusal ve evrensel kültürü yakından tanıyarak birikimlerine birikim katmaktadırlar.

Ülkemizde ise müzeler, eğitim açısından tam kapasite ile kullanılmadığından, ne öğrenciler ne de yetişkinler için yararlı olamamaktadır.

7. Türkiye'deki müzelerin önemli sorunlarından biri de Kültür Bakanlığı bütçesinin genel bütçeden yeterli payı almaması ve dolayısıyla müzelerin ekonomik yetersizlikler içinde olmasıdır.
  8. Müzelerimizde sadece Müze Rehberliği hizmeti değil, aynı zamanda Konferansçı (uzman, docent) Rehberlik hizmeti de verilmelidir. Zira, müzelere çok değişik ilgi alanlarına sahip ziyaretçiler gelmektedir. Bu eksiklik nedeniyle, uzmanlık turları isteyen ziyaretçiler müzelerden yeterince yararlanamamakta ve memnun olarak ayrılmamaktadırlar. Bu durum, Türkiye'nin ve Türk insanının kültür değerlerine bakışı hakkında dış dünyaya olumsuz bir mesaj vermektedir.
  9. Rehberlik uygulamasının yapıldığı Dolmabahçe Sarayı esas alındığında; müzelere bilinçli olarak gelenlerin yanında tesadüfen gelenlerin de olduğu, sorulan soruların anlık etkilenme ile sorulduğu izlenmekte ve bu profildeki ziyaretçilerin, bu gibi mekanlara hoşça vakit geçirmek için geldikleri gözlenmektedir.
- Müzelerin kapasiteleri üzerinde ziyaretçi kabul etmeleri, obje ve yapıtların güvenliğini tehdit ettiği gibi gezinin kalitesini de düşürmektedir. Aynı şekilde, müzelerde, öğrenci grupları ile diğer grupların aynı mekanı paylaşmaları her iki grup açısından da gezi verimini düşürmektedir. Birbiri ardına yüzlerce öğrencinin müze salonlarına alınması, güvenlik ve gezi verimi açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu haliyle uygulanan geziler, "özelde öğrenci grupları genelde tüm ziyaretçiler" için eğitsel bir kültür etkinliğinden çok, görsel ağırlıklı bir biçim üzere gelişmektedir.
10. Kültür Bakanlığı'na bağlı müzelerde Müze Rehberliği uygulaması bulunmadığından, bir çok müzede (özellikle Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ayasofya Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi), müze yönetimlerinden bağımsız olarak Profesyonel Turist Rehberleri, müze önlerinde karşılaştıkları turistlerle anlaştıkları bir ücret karşılığında rehberlik hizmeti vermektedirler. Sonuçta Müze rehberliğinin yokluğu, bu boşluğu dolduracak başka alternatifleri doğurmakta, ancak bu durumda, rehberlik hizmeti, müze yönetiminin yetki ve sorumluluğundan çıkıp, kendi kurallarını kendisi koyan ve ticari yönü ağır basan bir etkinlik olarak gerçekleşmektedir.
  11. Müze yöneticileri, bu alandaki akademisyenlerden yeterince yararlanma-makta ve sonuçta çalışmaları, akademik bir kimlikten yoksun kalmaktadır.

Milli Saraylar personeli, devlete bağlı diğer bir çok kurum personelinden yaklaşık %100 oranında daha fazla maaş almaktadırlar. Özellikle bu ücret uygulamasından dolayı, yönetici ve personel atamalarında liyakat ve eğitim göz ardı edilerek politik referanslar dikkate alınmaktadır. Bundan dolayı, yürütülen tanıtım etkinlikleri de akademik olmayan, politik bir minval (düzlem) üzere gelişmektedir.

12. Müze Rehberliği uygulamasına geçildiğinde, "rehberin nasıl yetiştirileceği ve hangi kaynaktan sağlanacağı" gibi sorular gündeme gelecektir. Bu gibi sorular, çözümlenmeye çalışılırken, müzelerin bir çoğunda görev yapan "müze araştırmacılarından" yararlanılmalıdır. Ancak bu personelin - şu ana kadar olan uygulamalara bakıldığında - tanıtım etkinliklerinde aktif olarak yer almadıkları görülmektedir. Bu durum, devletin çalıştırdığı personelden yeterince yararlanamadığını göstermektedir.

13. Özellikle geniş alanlar üzerine yayılan "antik kentler" (Efes, Bergama, Truva, vb.) ve müze/saraylarda yeterli yönlendirme ve bilgilendirme hizmeti bulunmadığından ziyaretçiler yollarını şaşırarak, ne yapacaklarını bilememektedirler.

14. Müzelerimizin en büyük sorunlarından biri de "halkla ilişkiler" konusunda yetkin kadrolar oluşturamamasıdır. Müze ile halk ve müze ile okul arasında iletişimi sağlayan, müzelere rehber ve uzman yetiştiren, öğretmenleri müze pedagojisi konusunda eğiten Müze Pedagoji Merkezleri niteliğindeki birim veya kurumlar Türkiye müzelerinde bulunmamakta ve bu yüzden potansiyel ziyaretçi ile müzeler arasında organik bir bağ kurulamamaktadır¹⁶³.

Bu araştırmada çağdaş müzeciliğe örnek olarak alınan Avrupa ve ABD müzelerinde tanıtım etkinlikleri, "Müze Pedagoji Merkezi", "Ziyaretçi Hizmetleri Merkezi", "Kültür Servisi" gibi birimlerce yürütülmektedir. Yıl boyu yapılması planlanan etkinlikler, yıllık veya altı aylık "etkinlik programı" adı altında yayınlanarak halka duyurulmaktadır. Ülkemizde ise -araştırmamıza örnekleme olarak alınan Dolmabahçe Sarayı başta olmak üzere- bu tür birimler, kağıt üzerinde var olsalar da uygulamada yeterli olamamaktadırlar.

15. Çağdaş müzecilik anlayışının uygulandığı ülkelerde engelli ziyaretçiler için kolaylaştırıcı önlemler alınmaktayken Türkiye müzelerinde de bu yönde bir uygulama bulunmamaktadır.

¹⁶³ Nurdan Akyürek Vardar, Müze ve Müzecilik Kültürü, Kuruluşunun 150nci yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III. Bildirileri, (24-26 Eylül 1996, İstanbul), Ankara, 1997, 18

6.2 Öneriler

Yukarıdaki sonuçların ışığında hareket edilerek bu konu ile ilgilenenler ve bu alanda araştırma yapacak olanlar şu önerileri dikkate almalıdırlar:

1. Kültür Bakanlığına bağlı müzelerde –ve özellikle de büyük kentlerdeki merkezi müzelerde- Müze Rehberi kadrosu bulunmalıdır. Ayrıca bu uygulamaya geçene kadar diğer müze çalışanları tanıtımda görev alacak şekilde yetiştirilmelidir. Özel veya resmi müze ve sanat müzeleri, “çağdaş müzeciliği” uygulayan müze yönetimleri ile iletişim kurarak, müze rehberliği alanında ortaya konan uluslararası çalışmaları inceleyerek, Türkiye müzelerinde de uygulamaya koymalıdırlar.
2. Topkapı Sarayı, müze ve müze-saray rehberliği açısından değerlendirilmelidir. Bu kurum kendi rehberlerini bünyesinde yetiştirecek uzman kadrosuna da sahiptir. Ayrıca Harem bölümünde rehberlik hizmetini sürdürmekte olan personelin özlük hakları iyileştirilmeli ve kendilerinden beklenen daha kaliteli bir hizmet için moral ortamları hazırlanmalıdır. Topkapı Sarayı Harem bölümündeki “genel rehberlik” hizmetinin yanında Konferans Rehberliği uygulamasına da ivedilikle geçilmelidir.
3. Çağdaş müzelerde rehberlik hizmetinde “Uzman Gönüllüler” de çalıştırılmaktadır. Ülkemizdeki müzelerde de gönüllü rehber uygulamasına geçilmelidir. Örneğin tatil günlerinde vakitlerini sosyal bir etkinlikte geçirmek isteyen, tarih, sanat tarihi, arkeoloji gibi konularda uzman kimselere –istemeleri durumunda- belli bir eğitimden sonra rehberlik hizmeti için izin verilmelidir.¹⁶⁴
4. Müze yönetici ve uzmanlarının bu görevlere atanmalarında “liyakat” ölçütü göz önüne alınmalıdır. Bu görevleri üstlenenler, konularıyla ilgili dış kaynakları yayınları izleyebilmek için en az bir yabancı dili bilmeli ve araştırmalarını çeşitli yayınlarda makaleler olarak sunmalıdırlar. Müze yöneticileri, çalışmalarında teorik açıdan akademisyenlerle işbirliği yaparken, “çağdaş müzecilik uygulamaları”ndan haberdar olabilmek için ise dünya müzeleri ile iletişim kurmalıdırlar.
5. Müzelerimizde uygulanan “etiketle tanıtım hizmeti” çok dilli olarak sunulmalıdır. Yalın bir dille hazırlanması gereken bu etiketler, ziyaretçilerin en çok öğrenmek istedikleri konulara yanıt verebilmelidir.

¹⁶⁴ Nazan Atasoy; Müze Eğitimi ve Yazılı Gereçlerin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Taş Eserleri Bölümü Üzerinde Örneklenmesi , Yayınlanmamış Müzecilik Yüksek Lisans Bitirme Tezi , YTÜ , İstanbul , 1996 , 12

Etiketlerin hazırlanmasında, çocuklar, yetişkinler ve uzmanlar olmak üzere 3 kategori göz önüne alınmalıdır.¹⁶⁵

Müzeleri tanıtan broşürler yaygınlaştırılmalıdır. Müze yönetimleri, broşürlerin, kağıt ve baskı giderlerinin karşılayabilmek için, sponsor bulmayı düşünmelidirler. Zira, günde binlerce kişiye verilecek olan bu broşürler, özel sektör için iyi bir reklam aracıdır. Özellikle, bu araştırmaya örnekleme olarak alınan Dolmabahçe Sarayı gibi müze/saraylarda broşürle bilgilendirme, rehberlik hizmetini tamamlayıcı bir rol oynayabilir. Zira, rehberin kısıtlı gezi süresinde anlatamayacağı bazı konulara broşürlerde yer verilebilir.

6. Türkiye müzelerini özellikle öğrenciler için birer eğitim kurumu haline getirebilmenin yolu, müzeler ve okul yönetimleri arasındaki işbirliğinden geçmektedir. Müzelerde oluşturulması önerilen “kültür-tanıtım” birimlerinde, okul-müze ilişkilerini düzenleyecek özel bir alt birim oluşturulmalıdır.

Öğrenci grupları için özel projeler hazırlanmalıdır. Bu bağlamda;

- a) Müze eğitiminde yardımcı materyal kullanımı ile çocukların ilgisini çekecek mizansenler kurulabilir.¹⁶⁶ Sayfa 64-65'de açıklanan alternatif gezi planı kullanılabilir.
- b) ABD ve Avrupa'daki bazı müzelerde olduğu gibi¹⁶⁷ Türkiye'de de müze ve müze/saraylar, belli günleri sadece öğrenci gruplarına ayırabilirler. Böylece, öğrenci gruplarının diğer gruplarla aynı mekanlarda bulunmasından doğabilecek olumsuz etkileşim her iki grup adına da önlenmiş olur.
- c) Öğrenci gruplarıyla diğer gruplar aynı anda müzeyi gezeceklerse, girişleri ayrı kapılardan olabilir.
- d) Öğrencilere yönelik anlatımlarda seçilecek dil, seviyeye uygun olmalı ve “genel öğretim metod ve teknikleri”nden yararlanılmalıdır.
- e) Müzeler, bir yandan öğrenci turları için özel projeler hazırlarken, diğer yandan da öğretmenleri -müze-okul işbirliği çerçevesinde- müzecilik konusunda eğitmelidir.

¹⁶⁵ bkz. Eileen Hooper-Greenhill; a.g.e., 47

¹⁶⁶ Nazan Atasoy ; a.g.e. , 33 -34

¹⁶⁷ Oya Abacı; Müze Eğitimi.. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi. M.Ü , İstanbul-1996 , 143

Geleceğin büyüklerine yönelik bu uygulamaların yanında, günümüzün büyükleri için de müzeler, eğitici yönüyle kullanılmalıdır. Müze rehberi, obje ile ziyaretçi arasında bir çeşit iletişim görevi üstlenerek, müzelerin eğitim kurumları haline dönüştürülmesinde etkin olarak görev almalıdır. Müze rehberi, hitap ettiği kitlenin yaş ve kültür seviyesine uygun bir dil ve içerikle konuşmalı ve müzenin statik ortamına hareket kazandırmalıdır.

Eğer müzeler, öğrenim merkezi olma yönlerini ciddiye almak isterlerse, iyi iletişim kurabilme özelliğine sahip olabilmelidir.¹⁶⁸ Zira, günümüzün müzecilik anlayışı, müzeleri birer eski eser deposu veya eski eser sergi salonu olarak görmek istememektedir. Müzeler, artık, rehberlerin de katkıları ile birer eğitim-öğretim kurumu olma yönünde çalışmalar yapmak zorundadırlar. Müzelerimiz, geniş halk kitlelerine ulaşabilmelerinin yollarını aramalıdır. Bu bağlamda, müzelerin halkla ilişkiler konusunda, eski, dar ve otoriter tavırlarını değiştirmek durumundadırlar. Müzeler, yeni organizasyon ve yönetim yapılanmasına gitmek, yeni iletişim örnekleri bulmak durumundadır¹⁶⁹.

7. Müzelerin, koruma ve tanıtım işlevlerini yerine getirebilmeleri için ekonomik desteğe ihtiyaçları vardır. Devletin - arttırarak vermesi gereken - desteğinin yanında müze yönetimleri de kapasitelerini en üst düzeyde kullanarak, gelir olanakları yaratmalıdırlar.

Bu bağlamda;

Müzeler ve müze/saraylar, kapalı bölümlerini açarak çok seçenekli turlar satabilmeli ve bu yolla da gelir sağlayabilmelidirler.

8. Müzeler, genel halk kitlelerini bilgilendirmek amacı ile uyguladıkları günlük rutin turlar yanında (Dolmabahçe ve Avusturya Schönbrunn Sarayları Rehberlik Hizmeti örneği gibi), uzmanlık turları isteyen ziyaretçiler için de uzman Rehber yetiştirmelidir. Uzman rehberler, kurum içinde görev yapan Müze Rehberleri arasından seçilebileceği gibi, kurum dışı uzman ve akademisyenlerden de gerektiğinde sağlanabilir. Uzmanlık turlarının - genele hitap eden rutin turlardan farklı olarak - tarihi, konusu, rehberinin adı yıllık etkinlik programlarında belirlenmeli ve medya aracılığı ile ilan edilmelidir. Uzmanlık turlarının konu başlıkları, anket yoluyla, ziyaretçi eğilimine göre saptanmalıdır.

¹⁶⁸ Stephen Feber, "New Approaches to Science": In the Museum or Outwith the Museum. Education in Museum, Museum in Education, Edinburgh, 1987. 92

¹⁶⁹ Sümer Atasoy: Yeni Müzecilik Anlayışı: "Eğiten-Bilgi Veren Müze", 24-26 Eylül 1996. İstanbul. 1997, 98

9. Müzelerde, ziyaretçilerin gezi kurallarına uygun davranabilmesinin, genel eğitim düzeyi ve tarihsel değerlere gösterdikleri saygı ile yakından ilgisi vardır. Ziyaretçiler objelere karşı oluşabilecek yanlış veya kusurlu davranışların önüne geçebilmesi için gezi öncesi bilgilendirmenin büyük önemi vardır. Bu arada, kusurlu davranan ziyaretçiler, kırıncı ve emredici olmayan, ama saygılı ve sıcak bir dil ile uyarılmalıdır.

Müzelere halkın yoğun olarak ilgi gösterdiği günlerde eleman sayısı ve güvenlik önlemleri artırılmalıdır. Özellikle Dolmabahçe sarayı gibi otantikliğini koruyan müze-saraylarımız, Müzeler Haftası ve diğer Milli Bayramlarda ücretsiz gezilmekte ve günlük 1500 kişi sınırlandırılması kaldırılmaktadır. Saray, böyle büyük ziyaretler ertesi kendisinden çok şey kaybetmektedir. Bu nedenle, Dolmabahçe ve Beylerbeyi gibi saraylarımıza, özellikle ücretsiz olarak gezilen ve bu yüzden kalabalık olan günlerde ki ziyaretçi sayısına kısıtlama getirilmelidir. Bu bağlamda, bu gibi müze-saraylara yoğun ilgi gösteren halka, bu sınırlamanın gerekçeleri basın-yayın aracılığı ile anlatılmalıdır.

10. Müze yönetimleri rehberlik uygulaması başlatılana kadar, kurum personelini -yabancı dil eğitimi ve mesleki kurslar açarak- tanıtım hizmetlerinde kullanmalıdır. Nitekim, Ayasofya, Anadolu Medeniyetleri ve Topkapı Sarayı gibi müze ve müze-saraylarda rehberlik uygulamasına geçilmemesi nedeniyle doğan boşluğu, Profesyonel Turist Rehberleri müze pedagojisinden uzak ve ticari yanı ağır basan turlarıyla doldurmaktadırlar.

11. Müzelere rehber sağlanması ve hizmet içi eğitimleri ile ilgili olarak;

- Müzelerde -varsa- müze araştırmacıları gerektiğinde (özellikle uzmanlık gerektiren turlarda) aktif rehberlik hizmetine katılmalıdırlar.
- Uzman kadrolar, müze personeline (müze rehberi dışındaki) hizmet içi eğitim vermeli, böylece tanıtım etkinliklerine "yardımcı personel" kazandırılmalıdır.
- Müzelerde görevlendirilecek rehber adaylarında yabancı dil bilgisi yanında, üniversitelerin tarih, sanat tarihi, arkeoloji gibi bölümlerinden mezun olması şartı aranmalı, ayrıca Türkçe'yi iyi kullanma yeteneği de sınanmalıdır.
- Müze ve müze-saraylarda halen çalışmakta olan personelin görülecek eksiklikleri, kültür-tanıtım merkezleri tarafından hizmet içi kurslar açılarak giderilmelidir. Bu eğitimlerde üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyelerinin de katkısı sağlanmalıdır.
- Müzelerde görev yapacak rehberlerin, araştırmaya ve bilgilerini yenilemeye güdülenebilmeleri için çalışmalarının öncelikle

takdir edilmesi ve çalışanlar arasındaki performans farkının objektif ölçütlerle belirlenmesi gerekir. Müze rehberleri, tanıtım etkinliklerinin sadece “sunuş” bölümünde değil, bilgilerin toplanması, makaleler olarak yayınlanması gibi konularda da aktif olarak yer almalı ve böylece, rehberlik hizmeti “dil bilir yol gösterici”likten “uzman/araştırmacı” rehberlik kimliğine dönüşmelidir.

12. Geniş alanlar üzerine yayılan antik kentleri ve müze-sarayları ziyaret edenlerin, aradıkları yerleri zorluk çekmeden bulmaları ve istedikleri bilgiye anında kavuşabilmeleri için, ana giriş kapılarına “danışma masaları” konulmalıdır. Ayrıca, danışma masası hizmetinin bir uzantısı olarak belli noktalarda danışma rehberleri görevlendirilmelidir. Ayrıca bu hizmet, sesli yayınlar, bilgi panoları, dijital panolar ve çok dilden broşürlerle desteklenmelidir.
13. Çağdaş müzelerde, tanıtım ve rehberlik hizmetlerini yürüten birimler (Müze Pedagojisi Merkezi, Kültür-Tanıtım Merkezleri) bulunduğu daha önce belirtilmiş idi. Ülkemiz müzelerinde de böyle birimler oluşturulmalıdır. Ülkemiz müzelerinde oluşturulması umulan bu tür birimlerin görev alanlarını - Dolmabahçe Sarayı Kültür Tanıtım Servisi’ndeki yapılanmadan fikir alarak - şöylece önerebiliriz:

Kültür-Tanıtım Servisi

1. Gezi Öncesi Bilgilendirme-Yönlendirme
(Danışma masaları, broşür, bilgi panoları, dijital panolar)
2. Gezi Güzergahında/Müze Salonlarında Rehberlik Hizmetleri
(Müze Rehberliği, digital-guide, audio-guide)
3. Saray/Müze Ortamı Dışına Yönelik Çalışmalar
(Yayınlar, süreli yayınlar, okullar ve diğer kurumlar ile iletişim kuracak alt birimler)
4. Personel Eğitimi
(Hizmet içi eğitim, seminerler, yabancı dil kursları vb.)

14. Engelli ziyaretçilere özel hizmet ile ilgili olarak;

- a) Engelli ziyaretçiler randevu ile belirlenecek tarihlerde müzelerde bir araya gelerek topluca kendileri için düzenlenecek turlara katılabilirler.

- b) İşitme engelli ziyaretçiler için işaret dilini bilen rehberler çalıştırılabilir.
- c) Görme engelli ziyaretçilerin (Avrupa ve ABD müzelerinde olduğu gibi) dokunma duyularına hitap edecek sergi sistemleri düzenlenebilir.
- d) Ortopedik engelliler için ise merdiven iniş ve çıkışlarında rampalar hazırlanabilir.

Müzelerimiz, tanıtım hizmetlerindeki eksiklerini tamamlamada ve müze rehberliğine geçişte yukarıda sıralanan önerileri dikkate almalıdır. Aksi takdirde -bugün olduğu gibi- sadece eksikleri değerlendirilen bir sistem olarak varlığını sürdürmekten öteye gidemeyecektir.

A PROFILE OF THE BALTIMORE MUSEUM OF ART DOCENT PROGRAM

The Docents of The Baltimore Museum of Art give guided tours of the Museum to approximately 30,000 people annually. Traditionally, the bulk of the tour audience has come from the Baltimore City Public Schools, which have budgeted money each year for bus trips to the Museum; consequently, the tour program has been tailored, in large part, to meet the needs and reinforce the concepts of the elementary school art curriculum. Tours emphasize an increased visual awareness - looking at color, line, shape, pattern, space and texture. Additionally, tours consider artworks from different cultures in a broader context, related to life experiences.

The Docents

There are currently 130 volunteer Docents. All but eight are women, ranging in age from 20 to 70. The Docents come from a variety of backgrounds; many were schoolteachers; some have painted; some have degrees in art history; others have always loved art, museums, and children, and see the Docent Program as a way of learning and sharing.

Administration of the Program

The Docent Program is administered by the Department of Education & Community; there are no Docent committees or officers, although three Docent Representatives are elected annually to facilitate communication if some problem exists. In general, a warm relationship between Docents and Museum Staff fosters communication and encourages high quality tours by Docents, and appropriate respect from the Staff.

Recruiting and Selection

The Docent Program is "advertised" in the Museum Members' Calendar and in some local press each spring. Thirty to forty applications are received each year. The Education & Community Staff reviews the applications, interviews approximately twenty applicants, and selects about fifteen to join the program. A basic knowledge of art history is expected, but teaching experience, speaking ability, enthusiasm, desire to work with children, etc., are important factors in the selection.

Initial Training

For the first seven months (September through March), new Docents meet weekly in the galleries with an Education & Community Staff member. This year there will be both a day-time training session and an evening session to accommodate people who work 9:00 a.m. to 5:00 p.m. The day-time class will meet each Wednesday morning from 9:30 a.m. to noon. The evening class will meet on Wednesday evenings from 6:00 to 8:00 p.m. In these classes, new Docents learn about objects in the collection, the structure of the "Parts of Art" tour, and tour techniques, first by watching experienced docents and staff give sample tours, and later by making short presentations for each other about objects that they might use on a first tour. The presentations are critiqued informally and positively by the group. At the end of March, each new Docent has an

individual conference with a member of the Education & Community Staff to go over his/her outline for the first tour. Soon after, having made any necessary revisions, the Docent gives the tour for the Staff member as if giving it for an elementary school class. Afterwards, the two discuss the tour content, technique, and timing, and the Docent is assigned to an actual tour sometime in May. By the end of the school year, each new Docent will have given three or four actual tours.

Ongoing Training

All of the Docents, including those still in their initial training period, meet each Monday morning from 9:30 a.m. to noon for continuing education. Sessions will be videotaped for Docents who cannot attend because of work commitments. These Monday sessions feature lectures and workshops by curators and educators from The Baltimore Museum of Art and other museums, as well as by art historians, historians, theater teachers, and elementary school specialists - anyone who can give a new perspective on the collections, the socio-political context of the artworks, the tour themes that we offer, tour techniques, or art processes. These Monday sessions are considered one of the attractions of the BMA Docent Program. Money is allotted within the Museum budget for Speakers' honoraria. All Docents are responsible for the information presented at Monday sessions.

The Curatorial and Education Staffs are available for individual conferences when Docents request help on tours, gallery talks, or special projects.

Special workshops and trips to other collections are scheduled during the year. Docents are encouraged to attend the BMA's public lectures and to view special exhibitions at other area institutions.

A Docent Room provides a space for conferences among the Docents and houses a small art reference library with files on objects in the collection. Docents also have access to the Museum's art reference library.

Requirements of the Program

Each Docent signs an agreement outlining her/his responsibilities for the year.

In short they are:

1. Attendance at Docent Training Sessions (September-June);
2. Availability for one tour each week (September-June);
3. One "Close Encounters" series, in addition to weekly tours. The "Close Encounters" program includes a Docent visit to a neighborhood school, followed by several class trips to the Museum for a "close encounter" with the collection.

Some flexibility is built into the agreement to allow for vacations, travel, family responsibilities, etc. We ask that applicants think of at least a three-year commitment, though some Docents have been active in the program for more than fifteen years.

Special Projects

While all Docents give school tours, some opt also to give tours for adults, to participate in special Education & Community events (e.g. Teacher Workshops, Freestyle, Senior Day), to present slide talks in the community, to prepare in-depth gallery talks on a single object, or to assist in developing eight-hour mini-courses for adults.

T H E
BALTIMORE
MUSEUM
OF ART
B M A

June 26, 1998

Mr. Aytekin Kilavuz
M. Çakmak Mah.
Taşçılar Sok.
21/5 34600 Güngören
İstanbul TURKEY

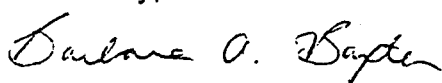
Dear Mr. Kilavuz,

I am writing in response to your request for information on our guide services. We have a large group of volunteer docents who give gallery tours for school groups and adults. The majority of tours are requested by elementary school teachers, beginning with pre-Kindergarteners (four- and five-year-olds).

I have enclosed some information on our docent program that you may find useful, including a syllabus for our docent training class. The docent course emphasizes effective techniques for gallery teaching and training on the works in our collection, which is strongest in American and European art. Docents train for seven months and then must demonstrate a satisfactory sample tour before they are approved to work with scheduled groups.

If you have further questions about our docent program, I would be happy to hear from you.

Yours Sincerely,

Barbara A. Baxter
Associate Educator, Docent Education
PHONE: 410/396-6320
FAX: 410/396-6562

EK4

Wien, am 27. Juni 1998

82

Schloß Schönbrunn

Kultur- und Betriebsges.m.b.H.

Schauräume Anmeldung
Schloß Schönbrunn
A-1130 Wien

Herrn
Aytekin KILAVUZ
M. Çakmak Mah.
Tasçılar Sok. 21/5
TR-34600 Güngören, Istanbul
Türkei

T (0222) 81113-239
F (0222) 81113-333

Wien, 26.6.1998

Betreff: Informationen zu den Schauräumen

Sehr geehrter Herr Kilavuz!

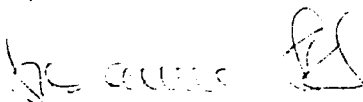
Wir freuen uns über Ihr Interesse an unserem Führungsprogramm, über das wir Ihnen gerne Auskunft geben.

Das gesamte Museum umfaßt 40 Schauräume. Grundsätzlich werden den Besuchern des Schlosses zwei Führungsarten angeboten: Die Grand Tour führt durch alle 40 Zimmer, die Imperial Tour nur durch die ersten 22. Beide Führungen können mit Tonbandführern absolviert werden, die in verschiedenen Sprachen zur Verfügung stehen. Es werden auch regelmäßig geführte Touren angeboten, die von den schloßeigenen Fremdenführern bestritten werden und durch das gesamte Museum führen. Bei vorheriger Anmeldung und gegen einen Aufpreis können Privatführungen gebucht werden.

Anbei erhalten Sie eine allgemeine Informationsbroschüre und einen Begleittext, der den Besuchern bei Bedarf ausgehändigt wird und der in etwa dem Text der Tonbandführer entspricht. Es existiert auch ein dreibändiges Skriptum, das den Schloßführern als Grundlage für die Führungen dient. Dieses Skriptum kann um den Preis von ca. 300,- erworben werden.

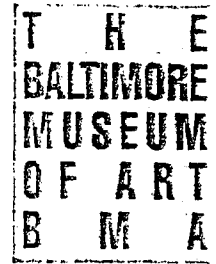
Wir hoffen, daß Ihnen diese Informationen von Nutzen sind. Wenn Sie weitere Details benötigen, werden wir Ihnen gerne behilflich sein.

Mit freundlichen Grüßen

Susanne Straß
Schauraumleitung

UID ATU36771105
DVR 0727342
FN 53103v

Dear Docent Applicant:

Thank you for your inquiry about The Baltimore Museum of Art's volunteer Docent Program. In September 1998, we will begin training fifteen new volunteers to join the ranks of our highly skilled and dedicated Docents. Please read over the enclosed information, and, if you feel that our program would be rewarding for you and that you are willing to make the necessary commitment, complete the attached application and return it to the Department of Education & Community at The Baltimore Museum of Art.

The Docents of The Baltimore Museum of Art are an irreplaceable part of the institution. They are the Museum's public face for more than 30,000 people who come annually for prearranged tours of the collection. They introduce the world of art to kindergarten students and senior citizens, to the gifted and talented, to people with physical or mental disabilities, and, primarily, to thousands of elementary, middle, and high school students. The audience is varied, the tours diverse, the collection exciting and ever-changing. A good Docent continues to learn and grow with each tour given.

Accordingly, the responsibilities of a Docent are great, and the commitment is one that should not be made casually. For our part, we will provide you with:

- 1) Training on the works of art in our collection, the types of tours that we offer, and the technical processes of creating works of art.
- 2) A continuing enrichment program of guest lecturers and workshops after the initial training period.
- 3) Various excursions and activities that add to your general knowledge of the field.

For your part, we ask the following:

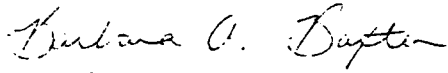
- 1) Attendance at weekly training sessions each Monday morning from 9:30 a.m. to 12:00 noon, from September to June, excluding holidays. (For those who work Monday mornings, the sessions are videotaped.)
- 2) Attendance at weekly training sessions each Wednesday morning from 9:30 a.m. to 12:00 noon or Wednesday evening from 6:00 to 8:00 p.m. during the first seven months of training.
- 3) That you observe or lead one tour per week (or a total of 40 tours per year) after your initial training.

Because the BMA Department of Education & Community Staff and Docents invest a great deal of time in the training of new volunteers, we ask that you agree to serve as an active Docent for at least two years beyond the initial year of instruction and "on the job training."

If you have any questions about the program, please feel free to call me at 410/396-6320. We will begin reviewing applications for the fifteen available Docent positions early in the summer. Please return the completed application by June 1, 1998 if you wish to be considered for the Docent class beginning in September 1998. We will contact Docent applicants in June to arrange for interviews. The training for new Docents will begin shortly after Labor Day.

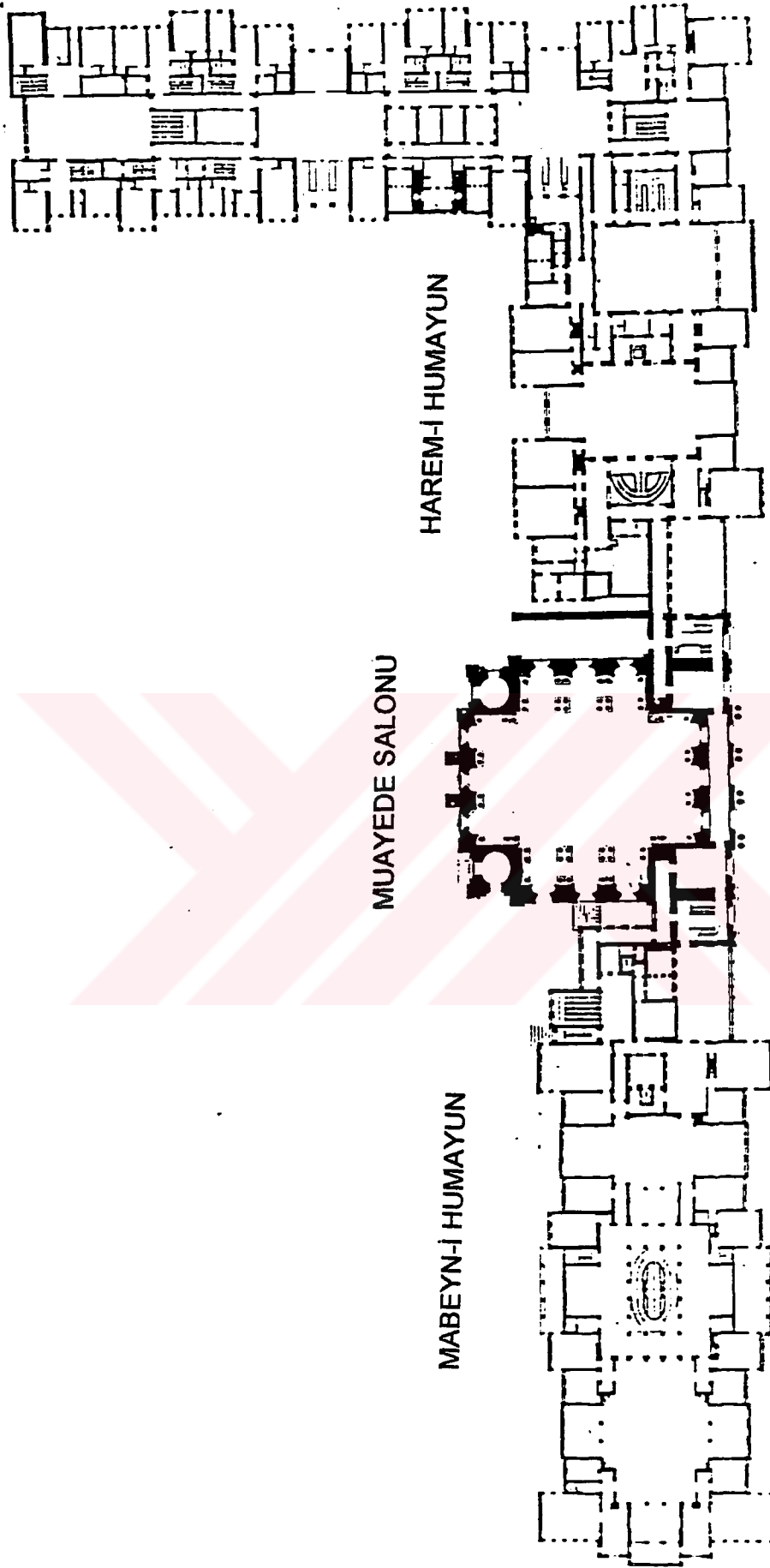
Again, thank you for your interest in our program.

Sincerely,

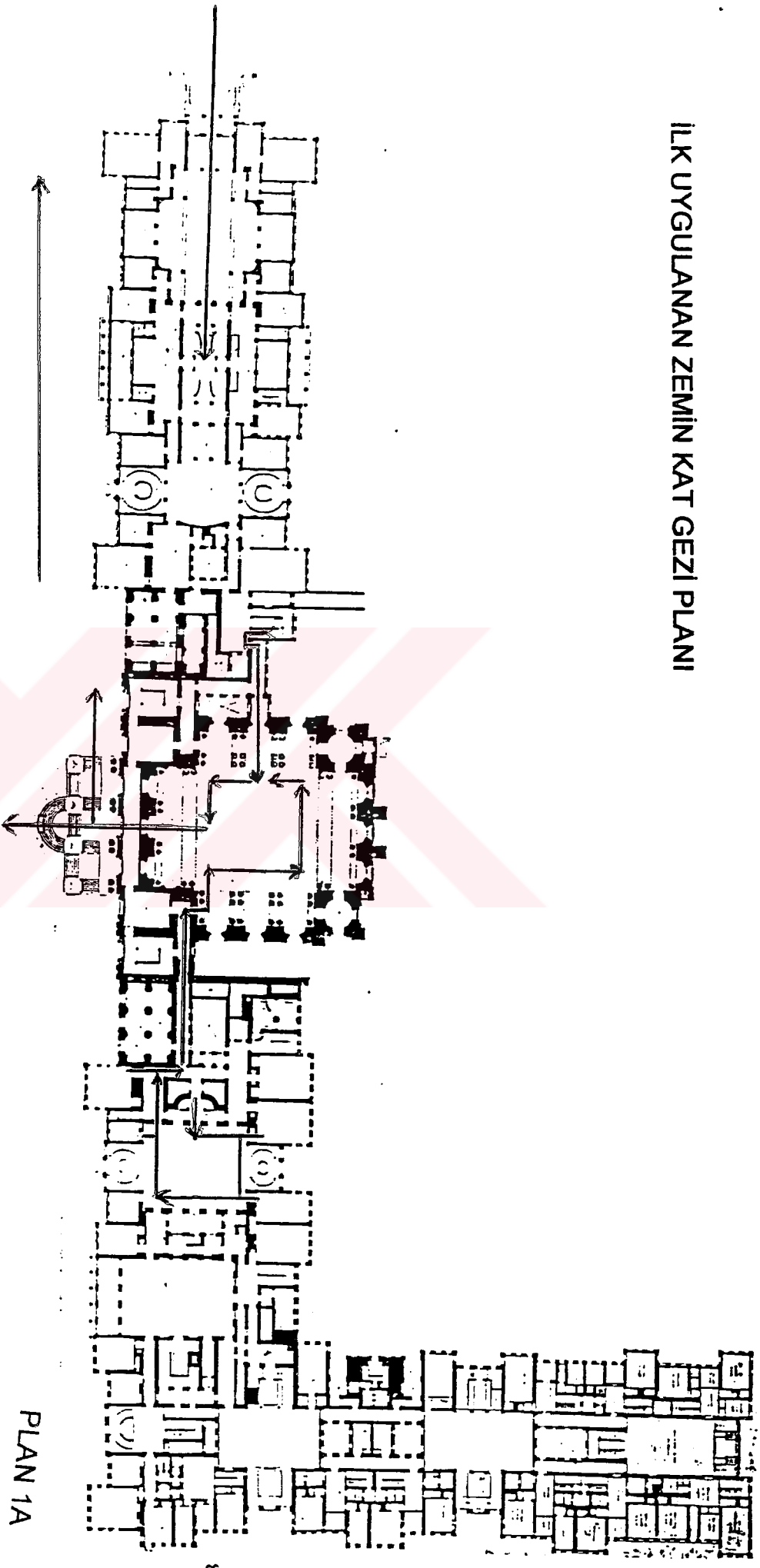

Barbara A. Baxter
Associate Educator, Docent Education
410/396-6320

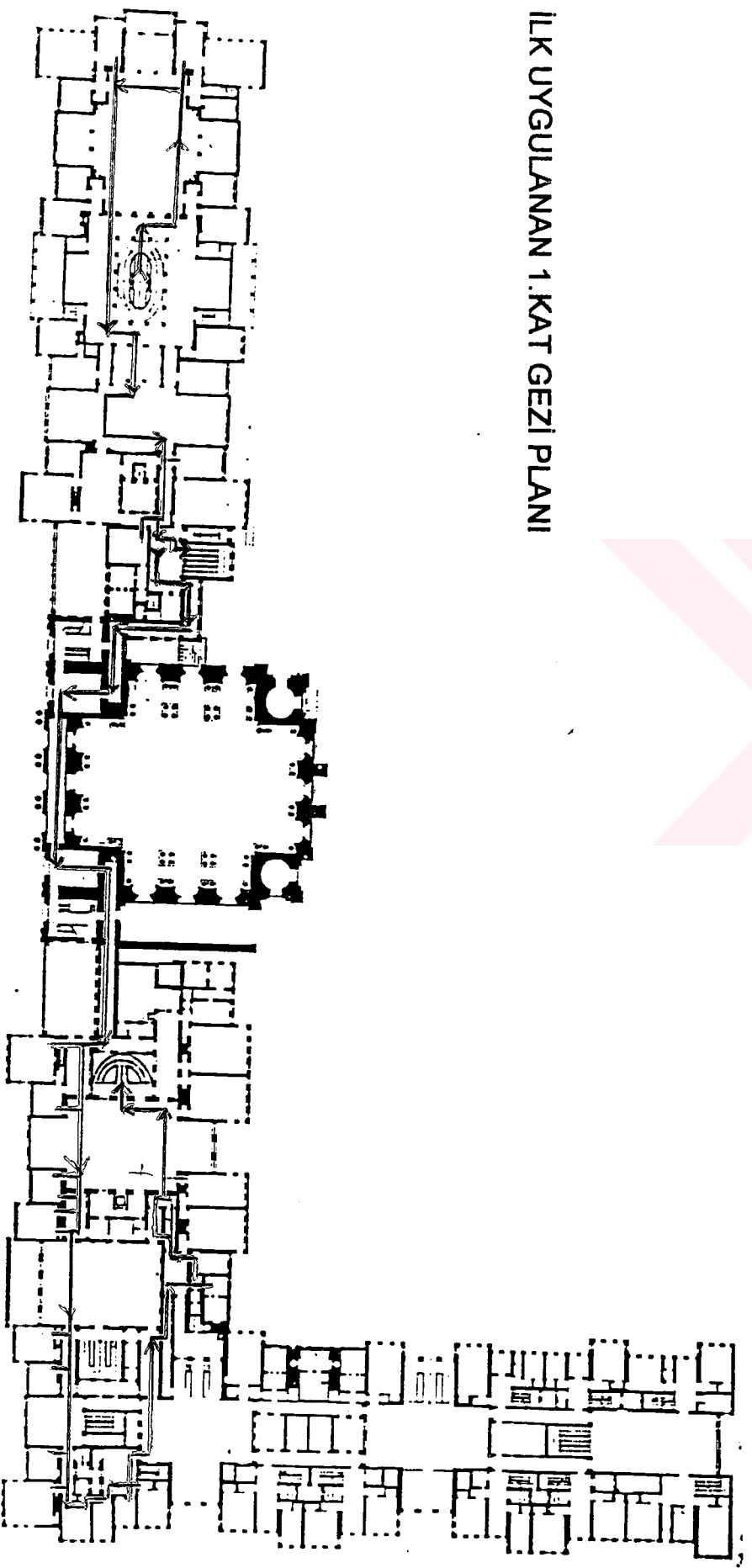

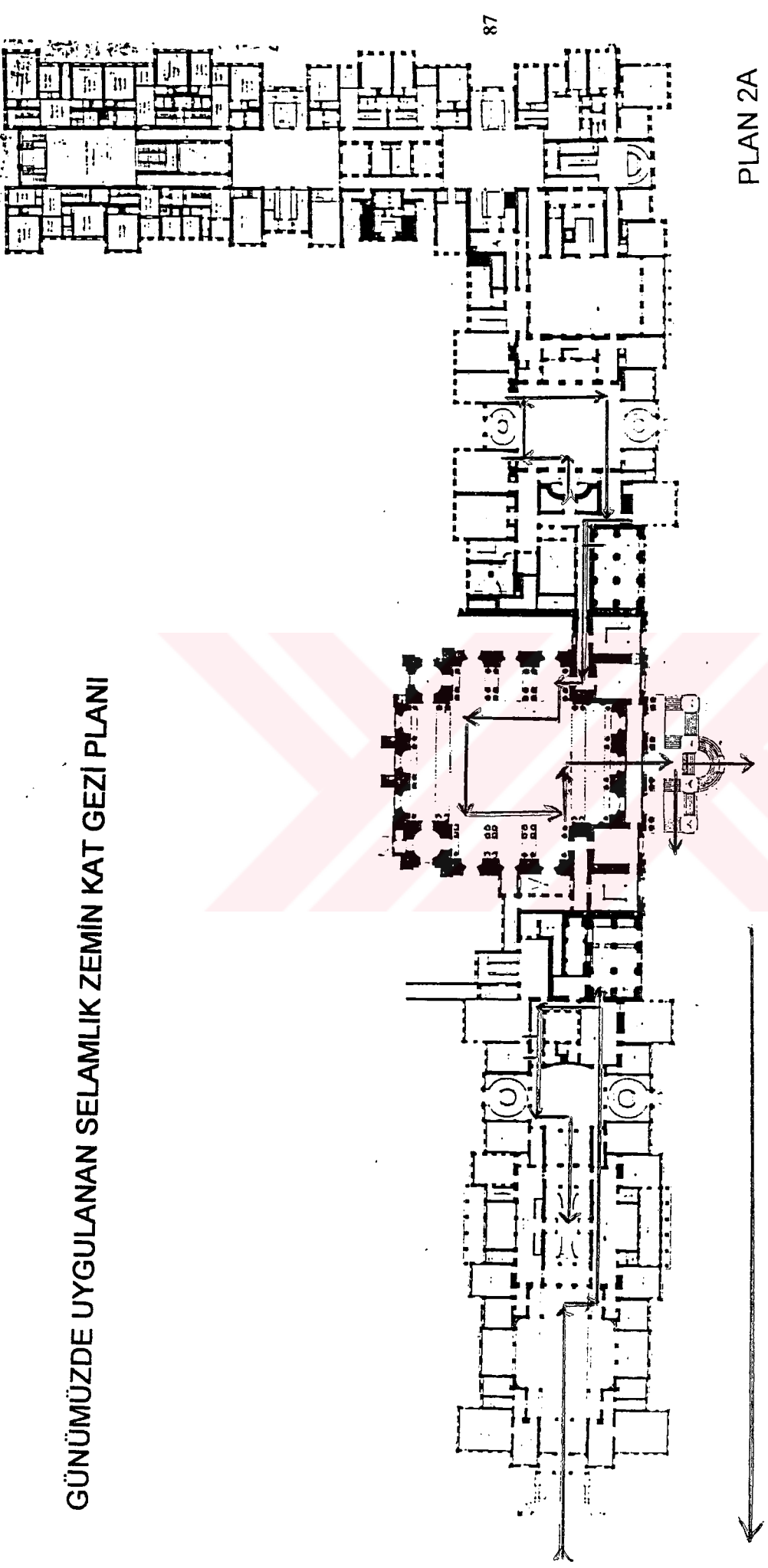
ILK UYGULANAN ZEMİN KAT GEZİ PLANI

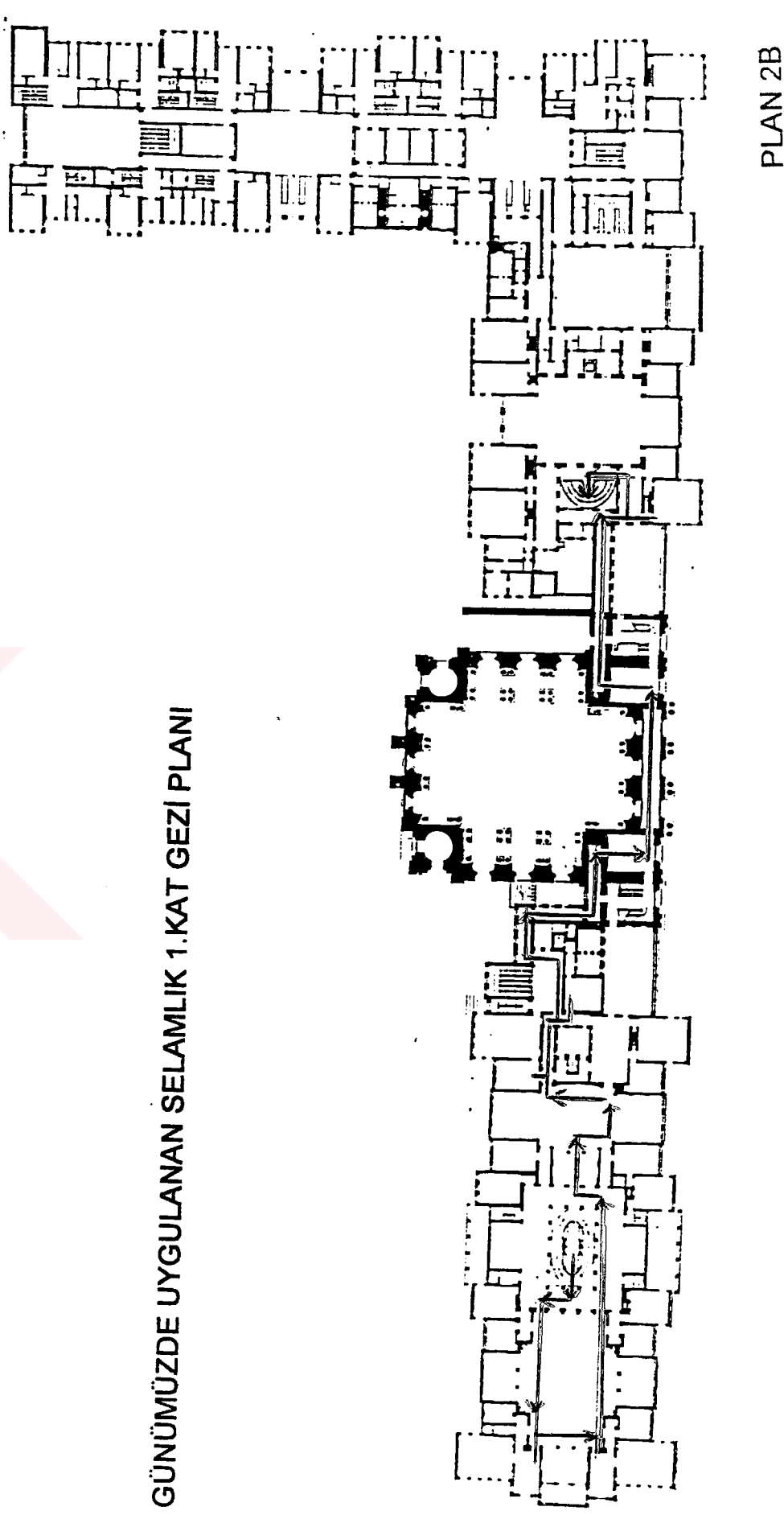
ILK UYGULANAN 1.KAT GEZİ PLANI

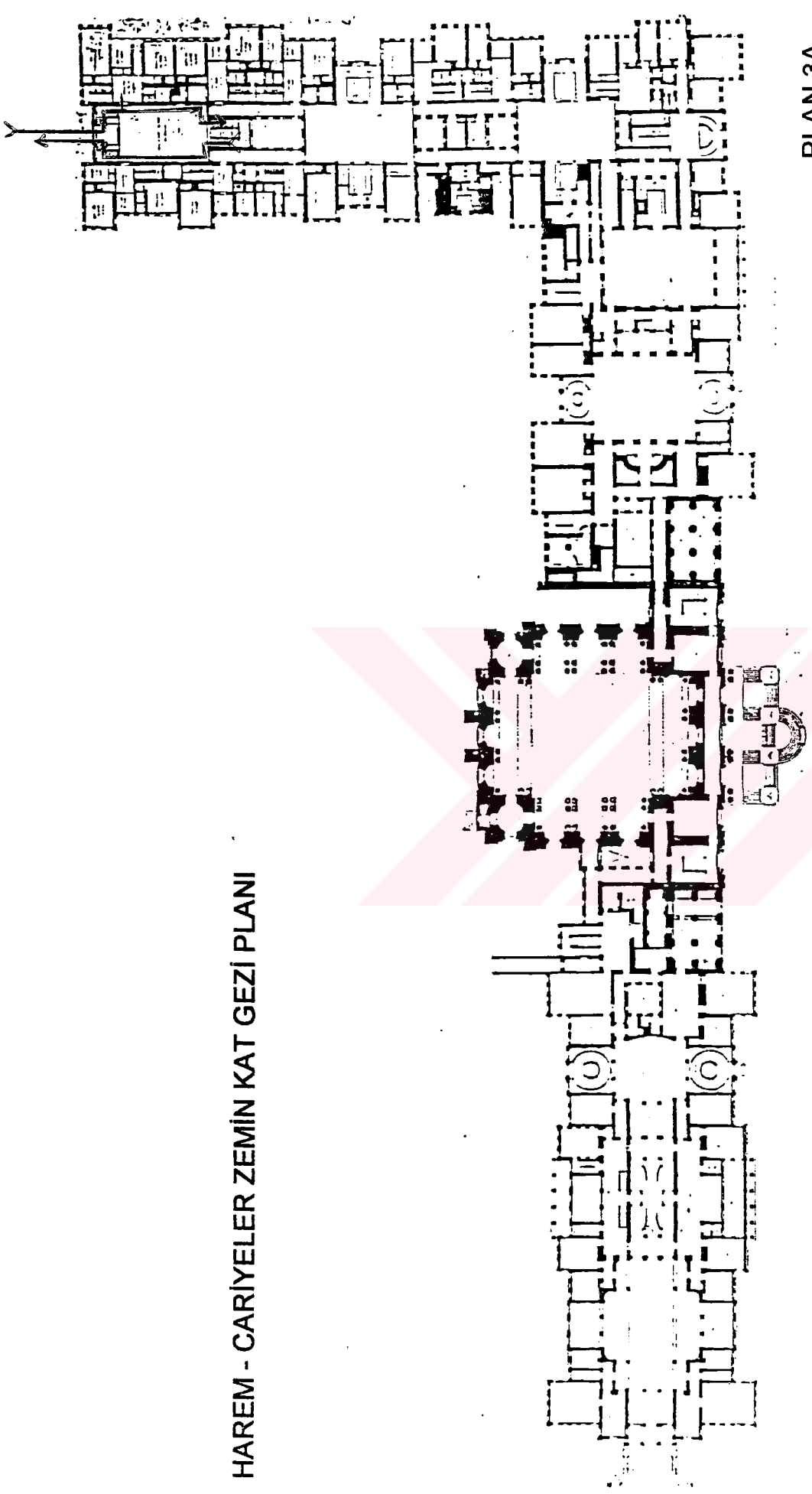
GÜNÜMÜZDE UYGULANAN SELAMLIK ZEMİN KAT GEZİ PLANI

GÜNÜMÜZDE UYGULANAN SELAMLIK 1.KAT GEZİ PLANI

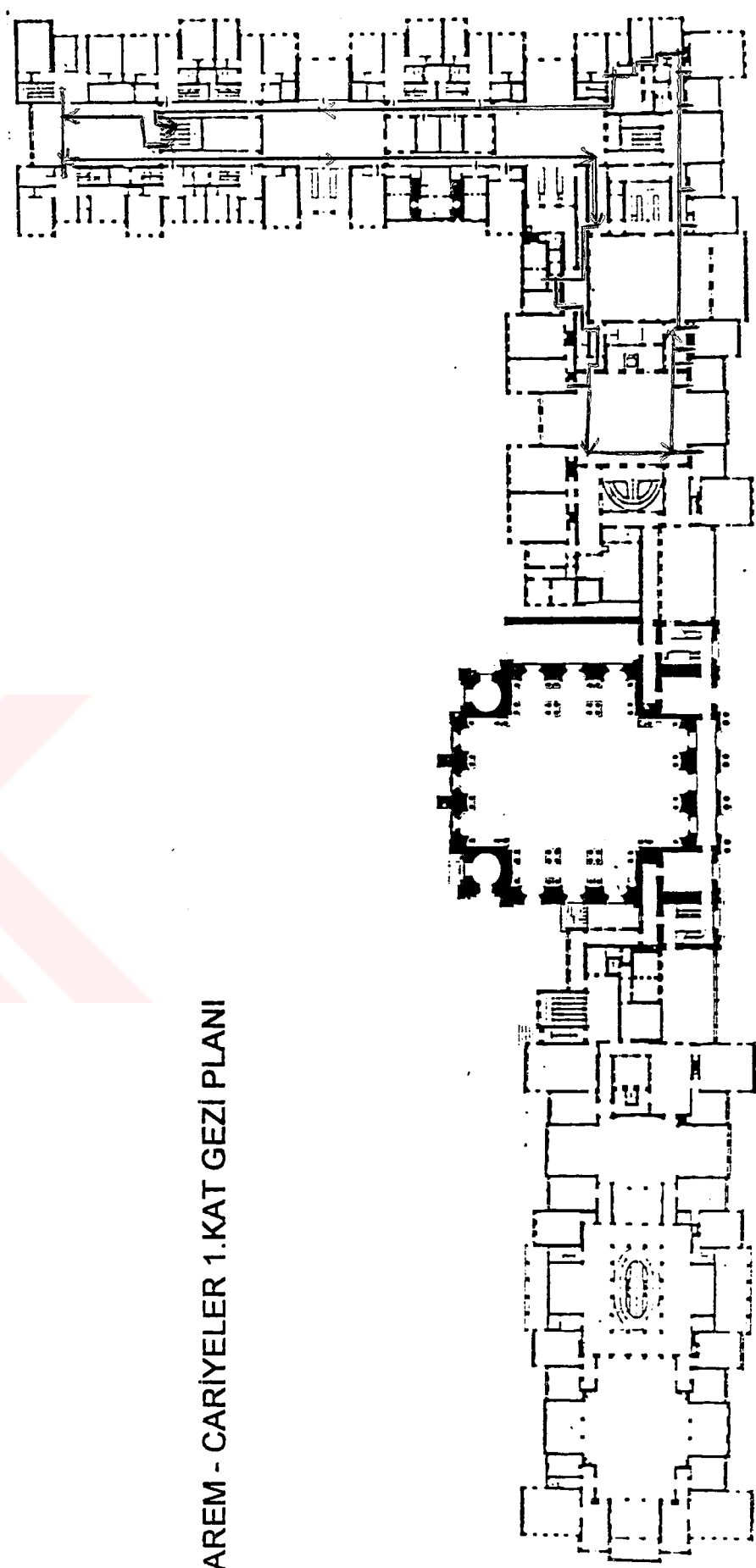

HAREM - CARIYELER ZEMİN KAT GEZİ PLANI

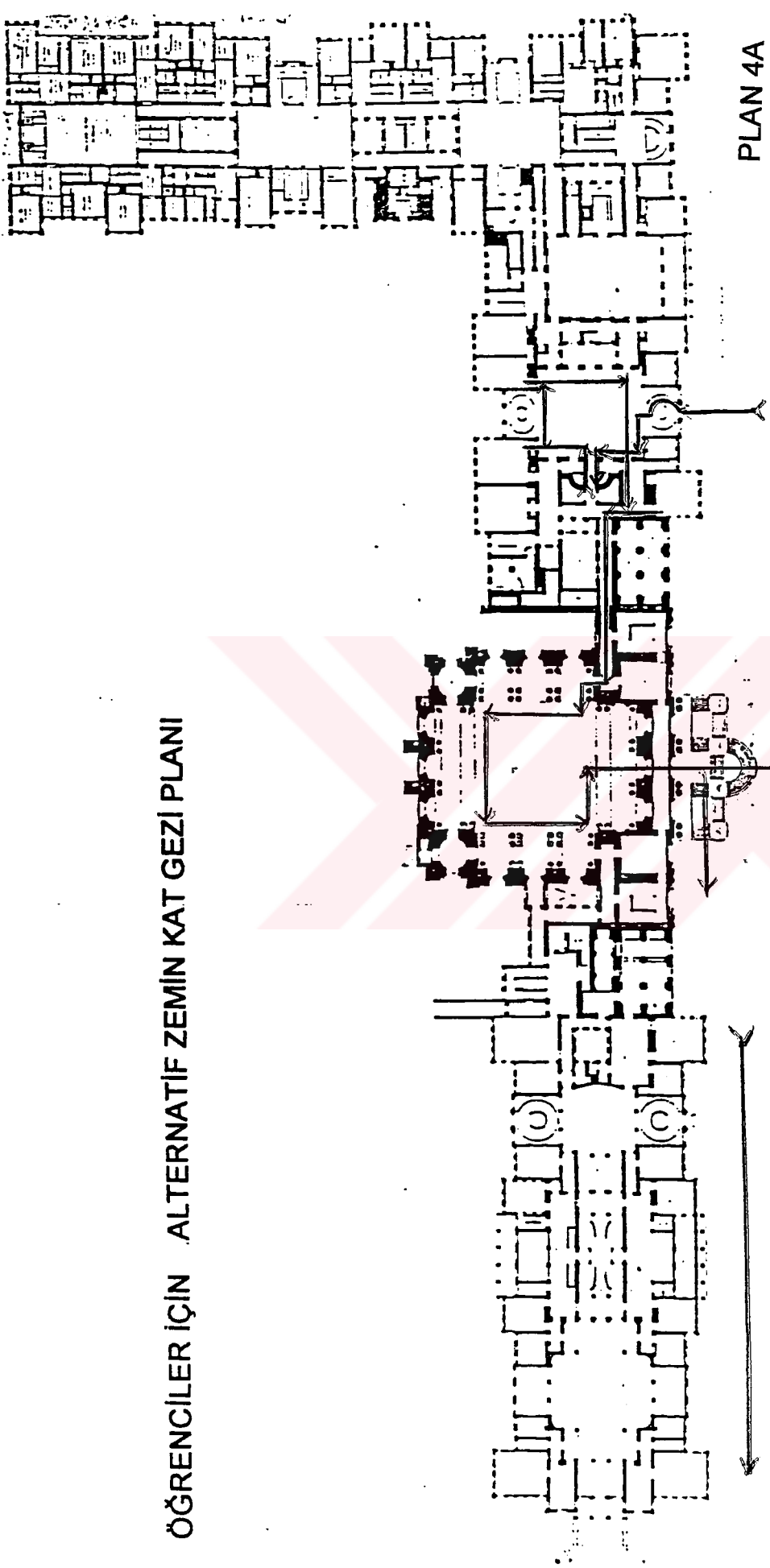
PLAN 3A

HAREM - CARIYELER 1.KAT GEZİ PLANI

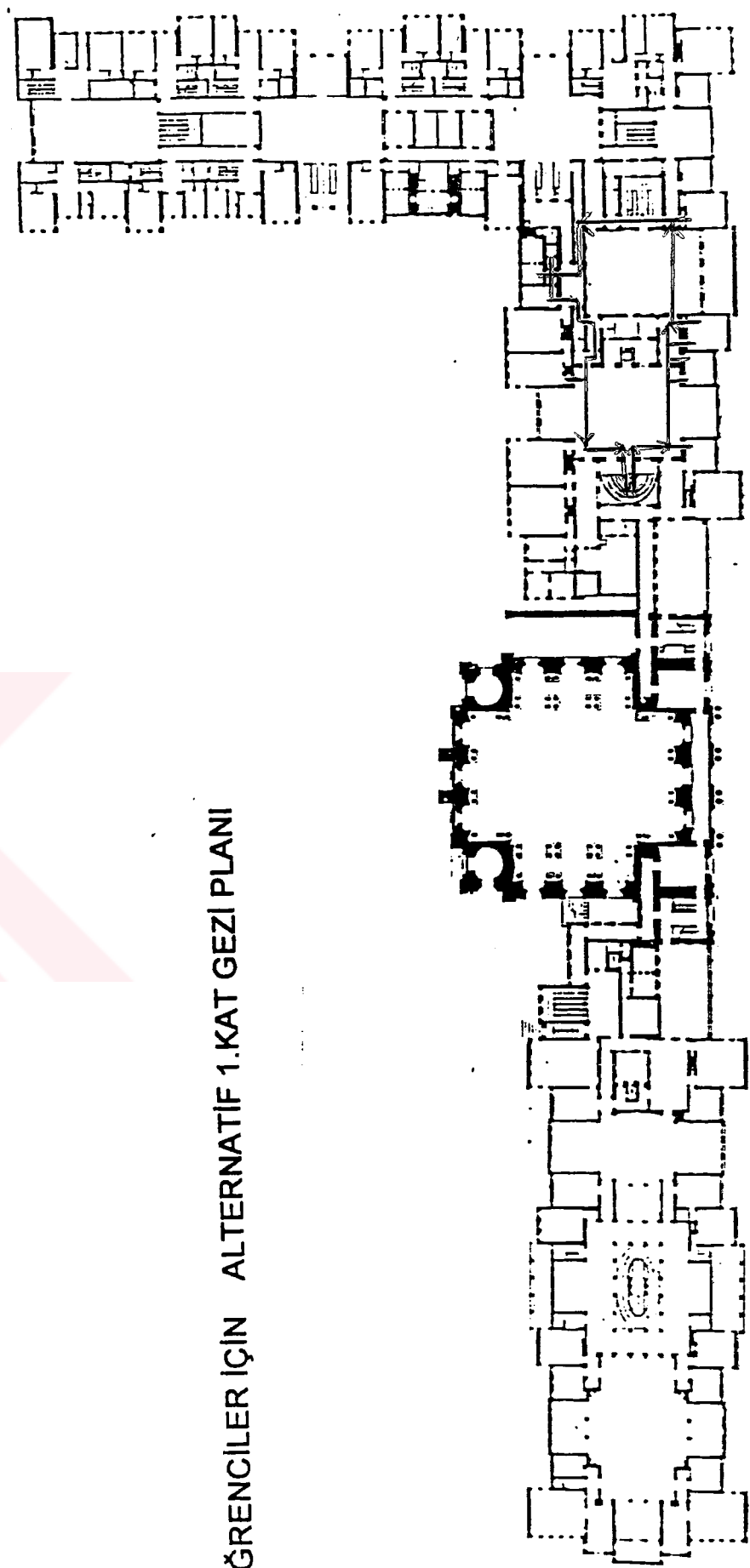

PLAN 3B

ÖĞRENCİLER İÇİN ALTERNATİF ZEMİN KAT GEZİ PLANI

ÖĞRENCİLER İÇİN ALTERNATİF 1.KAT GEZİ PLANI

FOTOĞRAF LİSTESİ

1. İlk Oluşturulan Gençler Turizm Ekibi
TURING T.T.O.K.'nin 50.Yılı Yayını , s.84
2. Digital Guide (İleri Teknoloji Rehberi)
Milliyet Gazetesi , 27.02.1995 , s. 20
3. Almanya'dan Müze Rehberliği Örneği
Museum Pädagogig in Köln , Köln 1988 , s.13
4. . Almanya'dan Müze Rehberliği Örneği
Museum Pädagogig in Köln , Köln 1988 , s.91

PLAN LİSTESİ

PLAN 1A : İlk Uygulanan Zemin Kat Gezi Planı

PLAN 1B : İlk Uygulanan Zemin Kat Gezi Planı

PLAN 2A : Günümüzde Uygulanan Selamlık Zemin Kat Gezi Planı

PLAN 2B : Günümüzde Uygulanan Selamlık 1. Kat Gezi Planı

PLAN 3A : Harem – Cariyeler Zemin Kat Gezi Planı

PLAN 3B : Harem – Cariyeler 1. Kat Gezi Planı

PLAN 4A : Öğrenciler İçin Alternatif Gezi Planı (Zemin Kat)

PLAN 4B : Öğrenciler İçin Alternatif Gezi Planı (1. Kat)

BİBLİYOGRAFYA

ABACI , Oya

“Müze Eğitimi” , Sanat'ta Yeterlilik Tezi , M.Ü., İstanbul , 1996 ,143 – 153

AĞAOĞLU , Osman Kemal

Türkiye'de Turizm Eğitimi ve Etkenliği , Ankara , 1991 , 86

ANAFARTA , Nigar

“Müzelerden Anılar” , Kemal Çığa Armağan , İstanbul , 1984 , 35 – 46

ATAGÖK , Tomur

Çağdaş Müzecilik , Milliyet , 27 Ekim 1983 , 2

ATAGÖK , Tomur

Çağdaş Sanatlar Müzesine Doğru , Cumhuriyet , 26 Mayıs 1990 , 5

ATAGÖK , Tomur

“Çağdaş Sanat Müzelerinin Etkinlikleri” , Sanat Çevresi , 12 (Ekim 1979) , 14

ATAGÖK , Tomur

“Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda Türk Sanat Müzelerinin Kültürel Etkinliklerinin Saptanması” , Sanat'ta Yeterlilik Tezi , MSÜ , İstanbul , 1985, 89 – 109

ATAGÖK , Tomur

“Çağdaş Müzecilik Uygulamaları İçin Müzecilik Eğitimi” , II. Müzecilik Semineri Bildiriler , (19-23 Eylül 1994) , İstanbul , 1995 , 88

ATAGÖK , Tomur

“Halka Açılan İlk Müze Louvre” , Mozaik , 3 (1995) , 64 – 68

ATAGÖK , Tomur

“Sunu” , Yıldızda Müzecilik , İstanbul , 1989

ATASOY , Nazan

Müze eğitimi ve yazılı Gereçlerin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Taş Eserleri Bölümü Üzerinde Örneklenmesi , Yayınlanmamış Müzecilik Yüksek Lisans Bitirme Tezi , Y.T.Ü. , İstanbul , 1996 , 19

ATASOY , Nazan

Müzelerdeki Eğitime yönelik Çalışmaların İrdelenmesi, Kuruluşunun 150'nci yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III , Bildiriler (24 – 26 Eylül 1996) , Ankara , 1997 , 104

ATASOY , Sümer

“Türkiye’de Müzecilik” , Tasarım , 30 (1992) , 114 - 115

ATASOY , Sümer

Yeni Müzecilik Anlayışı : “Eğiten Bilgi Veren Müze” , Kuruluşunun 150. Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III. Bildiriler , (24 – 26 Eylül 1996 – İstanbul) , Ankara , 1997 , 97 - 98

ATİK , Şeniz

Müzelerin Tanıtımında Görsel – İşitsel Yöntemlerin Kullanımı ve İstanbul Arkeoloji Müzesinde Gerçekleme , Y.T.Ü. Müzecilik Anabilim Dalı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Tezi , İstanbul , 1996 , 6 - 34

AYDIN , Nurullah

“Müzeler ve Eğitimi” , I. Müzecilik Semineri , (27-28 Aralık 1989) , Eskişehir , 1990 , 22 - 23

AYKUT , Mazhar

“Müzelerle Konuşma” , Ankara Sanat , 129 (Ocak 1977) , 12

AYKUT , Mazhar

“Müzelerle Konuşma 2” , Ankara Sanat , 130 (Şubat 1977) , 10

BALAMAN , Ali Rıza

Ülkemizde Müze ve Müzecilik , Cumhuriyet , 31 Aralık 1983 , 2

BATUR , Afife

“Dolmabahçe Sarayı” , Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi , Cilt 3 , 1993 , 89-96

CEM , İsmail

Saraylar ve İnsanlar , Güneş , 26 Aralık 1987

ÇAĞLAR , Ömür

“Milli Saraylarımızın Turizm Ortamına Katkıları” , Milli Saraylar

Sempozyumu , Yıldız - Şale , Bildiriler , (15-17 Kasım 1984) , İstanbul , 1985 , 370

ÇİMRİN .Hüseyin

Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si , Antalya , 1995 , 9 - 90

DOUGLAS , A.Allen

"Personel " , Müzelerin Teşkilatlanması , Pratik Öğütler , Ankara , 1963 , 88 - 94

ERBAY , Fethiye

Çağdaş Müze İşletmeciliğinde Planlama Fonksiyonu ve Planlama Açısından Müzelerin Değerlendirilmesine Yönelik Uluslararası Bir Çalışma , Doktora Tezi , İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul , 1992 , 67 - 79

ERGİNER , Gürbüz

"Müzecilikte Fonksiyonalizm" , I.Müzecilik Semineri , (27 – 28 Aralık , 1989) , Eskişehir , 1990 , 16

FEBER , Stephen

"New Approaches to Science : The Museum or Outwith The Museum ?" Education in Museums , Museums in Education , Edinburg , 1987 , 89 - 92

GREENHILL , Eilean Hooper

"Museum in Edukation : Towards the End of the Century" Education in Museum , Museum in Education , Edinburg , 1987 , 46 - 47

GÜLERSOY , Çelik

Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III , İstanbul Kitaplığı , İstanbul , 1984 , 134

GÜLERSOY , Çelik

Seyahat Acenteliği , İstanbul , 1964 , 5 - 12

GÜLERSOY , Çelik

"Tarihimizden Bir Yaprak , Tercüman Rehberlik" , TÜRSAB , 34 (1985) , 19 - 22

GAGE , Thomas

"Türkiye'nin Thomas Jefferson'ı" T TOK Belleteni , İstanbul , 75 (1986) , 354

GRİNDER , Alison

The Good Guide , www.cbnm.org/becoming.htm

GEZGÖR , Vahide ; İREZ , Feryal

“Cumhuriyet Döneminde Yıldız Sarayı ve Şale” , Yıldız Sarayı Kasrı
Hümayunu , İstanbul , 1993 , 66

GÜLSÜN , Hakan

“Anılarla Küçüksu” , Küçüksu Kasrı , İstanbul , 1995 , 58

GÜRÇAĞLAR , Aykut

Yalova Atatürk Köşkleri , İstanbul , 1993 , 23

HARRİSON , Molly

“Eğitim ve Müzeler” , Müzelerin Teşkilatlanmasında Pratik Öğütler ,
Ankara , 1963 , 116 – 120

İLCİ , Gülçin

“Müzeler Müzelik” , Cumhuriyet , 7 Ekim 1990 , 20

İREZ , Feryal - GEZGÖR , Vahide

“Yıldız Sarayı Kasrı Hümayunlarından Şale” , Milli Saraylar 92 , Ankara ,
1992 , 66 - 97

KARAHÜSEYİN , Güller

“Beylerbeyi Sarayı ve Ünlü Konukları” , Milli Saraylar 92 , Ankara , 1997 ,
139

KARAKAŞLI , Semra ; EREN , Erdal ; İLTER E.

Maslak Kasırları , İstanbul 1994 , 8

KAYABAL , Aslı

“Yıldız Teknik Üniversitesi, Müzecilik Anabilim Dalı Başkanı Tomur Atagök :
Müzeciliğimiz İçer Kapanık” , Cumhuriyet , 9 Haziran 1992 , 11

KAYABAL , Aslı

“Müzeler Eserlerin Saklandığı Kasa Değildir” , Cumhuriyet , 22 Mart 1992 ,
13

KÖKTÜRK , Müşerref

“Bir Müze ve Üç Karikatürist” , Ankara Sanat , 130 (Şubat 1977) , 12

MİLLİYET

“Kaset - Rehberle Müze Gezmek Müzelik Oldu!” , 27.02.1995 , 20

MUSEUMS - PÄDAGOGISCHES ZENTRUM MÜNCHEN

Angebot 96/1 , München , 1996 , 24 - 41

MUSEUMSPÄDAGOGIG/BESUCHERDIENST

Staatliche Museen zu Berlin , Preußischer Kulturbesitz , Berlin(Oktobre 1992) , 2 - 3

NIEDERSÄCHSISCHES LANDES MUSEUM HANNOVER

Program , Hannover , 1996 , 13 - 46

NOELKE , Peter

“Einführung” , Museumpädagogig in Köln , Köln , 1988 , 7

NOELKE , Peter

“Zur Konzeption der Bildungs und Öffentlichkeitsarbeit der Museen der Stadt Köln” , Museumspädagogig in Köln , Köln , 1988 , 9

ÖNER , Sema

“Cumhuriyet Döneminde, İhlamur Parkı ve İhlamur Kasrı”, İhlamur Kasrı Hümayunu , İstanbul , 1994 , 70

ÖNER , Sema

Aynalıkavak Kasrı , İstanbul , 1994 , 32 - 72

PAYZIN , Ziya

“Dolmabahçe Sarayı’nın Halkın Ziyaretine Açılışı” , TBMM Dolmabahçe Sarayı İçin Fonksiyon Çözüm Önerileri , Ankara , 1977 , 9 – 10

PERGOLA , P.D.

Müze ve Turizm , Notlar , 3

PD.RK.BS.

“Wenn Sie genau hinsehen .....” , Über Einige Ziele Der Museumspädagogig – Museumspädagogig in Köln , Köln , 1988 , 8 – 20

PİRİNÇÇİOĞLU , Fethi

“Tercüman – Rehberler” , TÜRSAB , 145 (Şubat 1996) , 44 - 46

PÜLTEN , Tevfik

“Milli Saraylar Yönetimi” , Milli Saraylar , 1 (1987) , 1 - 9

REBETEZ, Pierre

“Bir Müze Nasıl Ziyaret Edilir” , Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği 12.Dönem ,
Strasburg 1967 , 4 - 14

RİVIERE , Georges Henri

(çev.Selma İnal)Müzelerin Eğitim Rolü Hakkında UNESCO Bölge Semineri ,
Ankara , 1962 , 23 - 62

ROSE , T.Hanna

Müzeler ve Öğretmen , Ankara , 1958 , 9

SARUHAN , Şadi Can

Tercüman - Rehberlik Mesleği Ders Notları , İstanbul , 1989 , 20 - 23

SAVCI , Savaş

Milli Saraylar Teşkilatının Amaç ve Politikası , Milli Saraylar Sempozyumu
Yıldız - Şale , Bildiriler , (15 - 17 Kasım 1984) , İstanbul , 1985 , 280

TBMM

Dolmabahçe Sarayları İçin Fonksiyon Çözüm Önerisi , Ankara , Mart 1977 ,
7

TBMM GENEL SEKRETERLİĞİ

“Saray Gezilerinde Elektronik Rehber” , TBMM Başkanlığı’nın Bir Yıllık
Faaliyetleri Kitapçığı , Ankara , 1997 , 41 - 44

TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını , Florya Atatürk Deniz Köşkü (Broşür)

The Friends of Alexandria Archaeology , Volunteer News , Alexandria , (January
1996) , 7 - 92

TOKER , Ayşe

“Müzemizde Gençlik” , Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı , 1988 ,
34

TUDAV (Turizm Dayanışma Vakfı)

“Ülke Tanıtımında Profesyonel Rehberliğin Önemi” , İpekyolu , 57 (1987) , 48

TURİNG

T.T.O.K. 50.yılı , İstanbul , 1973 , 13 - 84

Turizm Bakanlığı Eğitim Daire Bşk.lığı Tur yönetiminin ilke ve süreçleri

Ankara , 1983 , 15 - 86

TÜFEKÇİOĞLU , Kemal

“Milli Saray, Köşk - Kasır Koruması, Bakımı, Turistik Gezi Yöntemi”, Milli Saraylar Sempozyumu, Yıldız - Şale , Bildiriler , (15-17 Kasım 1984) , İstanbul , 1985 , 297

VARDAR , Nurdan Akyürek

“Müze ve Müzecilik Kültürü” , Kuruluşunun 150.ci Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III. Bildirileri (24 – 26 Eylül 1996 – İst) , Ankara , 1997 , 18

VERSAILLES ET SES PUBLIC

Les Visites - Conférences , Paris , 1995 , 31 - 41

www.BritishMuseum.ac.uk/sign-tour.html.

www.cbmm.org/becoming.html.

www.whitehouse.gov/WH/Tours/Visitors-center.html#general.